

รายงานการวิจัย
เรื่อง

การพัฒนากลยุทธ์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม
กรณีศึกษาชุมชนบ้านห้วยหินดำ อำเภอตาบ่ช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี
The Strategy Development in Community Participation of
Cultural Tourism case study of Huay Hin Dam community,
Dan Chang district, Suphanburi province

นางสาวจิราณูช โสภา
นางรัชศศิริ ชุณหพันธ์รักษ์
นางสาวกาญจนรัตน์ รัตนสนธิ

มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

2560

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยสวนดุสิต

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การพัฒนากลยุทธ์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม
กรณีศึกษาชุมชนบ้านห้วยหินดำ อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี
The Strategy Development in Community Participation of Cultural
Tourism case study of Huay Hin Dam community, Dan Chang
district, Suphanburi province

นางสาวจิราณัฐ โสภา

โรงเรียนการท่องเที่ยวและการบริการ

นางรัชศิรี ชุณหพันธ์รักษ์

หลักสูตรภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

นางสาวกาญจนารัตน์ รัตนสนธิ

หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาการท่องเที่ยว

โรงเรียนการท่องเที่ยวและการบริการ

มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

2560

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยสวนดุสิต

(งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนจากมหาวิทยาลัยสวนดุสิต

งบประมาณแผ่นดิน ปีงบประมาณ 2558)

หัวข้อวิจัย	การพัฒนากลยุทธ์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม กรณีศึกษาชุมชนบ้านห้วยหินดำ อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี
ผู้ดำเนินการวิจัย	นางสาวจิราณัฐ โสภา นางรัชศิรี ชุณหพันธรักษ์ นางสาวกาญจนรัตน์ รัตนสนธิ
ที่ปรึกษา	ผศ.ดร.ชนะศึก นิชานนท์
หน่วยงาน	มหาวิทยาลัยสวนดุสิต
ปี พ.ศ.	2560

งานวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา หาแนวทางและกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมในชุมชนบ้านห้วยหินดำ อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี ให้มีประสิทธิภาพ และเพื่อนำผลที่ได้มาเป็นแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวและประชาสัมพันธ์ที่เหมาะสมกับชุมชนบ้านห้วยหินดำ อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี โดยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ

ผลการวิจัยมีดังนี้ ชุมชนบ้านห้วยหินดำเป็นชุมชนขนาดเล็ก ที่ตั้งอยู่ในตำบลวังยาว อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี มีระยะทางห่างจากอำเภอด่านช้าง 90 กิโลเมตร อยู่ห่างจากตัวจังหวัดสุพรรณบุรี 158 กิโลเมตร พื้นที่เป็นภูเขา มีที่ราบน้อย อยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเล 700 เมตร หมู่บ้านชุมชนบ้านห้วยหินดำตั้งอยู่ในแอ่งที่ราบระหว่างหุบเขา สภาพภูมิอากาศจะหนาวเย็นในฤดูหนาว ในฤดูร้อนจะมีอากาศร้อนไม่มาก ทั้งนี้เนื่องจากพื้นที่มีป่า ต้นไม้ขนาดใหญ่และด้วยความร่วมแรงใจของชาวบ้านทำให้มีการอนุรักษ์พื้นที่ป่าในชุมชน ช่วยทำให้ในหน้าร้อนอากาศจะเย็นสบายกว่าพื้นที่อื่นในภูมิภาคใกล้เคียง มีประชากรประกอบด้วย คนไทย และชาวกระเหรี่ยง การดำเนินชีวิตของคนในชุมชนบ้านห้วยหินดำจึง มีวิถีชีวิตแบบอิงธรรมชาติ มีความโดดเด่นในด้านวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนชาวกระเหรี่ยง ประเพณีของชาวกระเหรี่ยงเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของชุมชนบ้านห้วยหินดำ มีประเพณีชาวกระเหรี่ยงที่มีลักษณะเฉพาะ แสดงถึงความเชื่อ ความผูกพันของคนในชุมชน เช่น พิธีค้ำต้นไทร พิธีไหว้สะพาน การทำบุญข้าวใหม่ หรือการบูชาแม่โพสพ การย่องสาว ความเชื่อดั้งเดิมในการจำแนกพื้นที่ตามลักษณะการใช้ประโยชน์ มีภูมิปัญญาด้านการทอผ้า การใช้สมุนไพรในการรักษาโรค การปลูกผักอินทรีย์

ชุมชนมีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวและประชาสัมพันธ์ที่เหมาะสม โดยกลยุทธ์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างมีส่วนร่วมกับการท่องเที่ยวชุมชนบ้านห้วยหินดำ ตำบลวังยาว อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี มีดังนี้

1. ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ชุมชนบ้านห้วยดินดำ มีเอกลักษณ์และความโดดเด่นของทรัพยากรธรรมชาติ เพราะในพื้นที่ยังคงความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์และป่าไม้ รวมถึงการมีวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของชาวกระเหรี่ยงโปว์ ที่ควรค่าแก่การดำรงรักษาให้คงอยู่สืบไป

2. ด้านองค์การชุมชนและการมีส่วนร่วม การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีส่วนสนับสนุนเศรษฐกิจของชุมชน และคุณภาพชีวิตของคนในท้องถิ่น การท่องเที่ยวจึงเป็นรายได้เสริมที่สามารถนำรายได้นั้นมาดำรงชีพ โดยที่คนในชุมชนยังคงดำเนินวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม หรือเป็นการสร้างทางเลือกเรื่องรายได้ให้กับบางครอบครัว

3. ด้านการบริหารจัดการ เมื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรมของชุมชน จึงต้องมีการกำหนดทิศทางโดยชุมชนจัดการโดยชุมชน เพื่อชุมชน และชุมชนมีบทบาทการเป็นเจ้าของในการจัดการ ดูแล เพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน

4. ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ ควรมีการออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างการเรียนรู้ ความเข้าใจในวิถีชีวิต และวัฒนธรรมของชุมชนได้อย่างยั่งยืน และยังคงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นเอาไว้ได้ กิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชน สามารถสร้างจิตสำนึก และองค์ความรู้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ทั้งแก่คนในชุมชนและผู้มาเยือน

Research Title	The Strategy Development in Community Participation of Cultural Tourism case study of Huay Hin Dam community, Dan Chang district, Suphanburi province
Researcher	Chiranut Sopha Rugsiri Chunhapantarak Kanjarnarat Rattanasonthi
Research Consultants	Professor Dr. Chanasuek Nichanong
Organization	Suan Dusit University
Year	2017

This research is to study the possibilities and/or strategy to effectively develop tourism in the field of art and culture in the community of Baan Huay Hin Dam, Danchang district in Suphanburi province, and to advertise in accordance with the way of life thereof, by which the research was done in a quality way.

From the study, this is a small community and situated in Wangyao sub-district, Danchang district, Suphanburi province, which is 90 kilometers away from Danchang district municipality, and 158 kilometers from the Province center, the landscape of which is located in the mountains but scarce of plain area on the altitude of 700 meters above mean sea level. The community itself is pinched into a narrow plain in a valley. The climate of the area varies, as cold in winter, and not very hot in summer, as a result of the coverage of thick big trees in the rainforests, which are conserved by the locals, so it helps cooling down the summer heat, if compared with the neighboring areas.

The population of the community is composed of Thais and Karen, who live a simple life in accordance with natural surroundings and together with their own predominant culture, tradition and proper characteristics of the Karen roots, which explicitly shows their belief, such as how they support the branches of very old banyan trees, pay homage to wooden bridges, celebrate new rice harvesting ceremony or rice goddess, Mae Phosop, and last but not least do flirtation among the youths. And the way they choose areas for proper activities, owing to the

benefits thereof. The local wisdoms about weaving clothes, the use of herbs for treatments and organic way of vegetation.

The community's potential in tourism development and proper advertisements, by the tactics of managements of tourism in the field of art and culture, runs as follows:

1. Natural resources : the community has its own outstanding natural resources, as the areas remain intact and abound with coverage of thick jungles, along with the Karen tribes name Po, which is supposed to be so far conserved.

2. Community participation :the community has its own outstanding natural resources, as the areas community coordination and participation correspond to each other through local tourism and income thereof, which maintain the old way of life, or to pave way of making through other options.

3. Management :regarding the persistence of the surroundings, social affairs, and culture of the community. Their role as a host may provide co-learning among locals and visitors.

4.Learning activities: activities should be designed in accordance with the management of natural resources, surroundings, and culture, and conserve the characteristics of the community. The tourism in the community may create awareness and knowledge into conserving natural resources and culture for both locals and visitors.

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณรองอธิการบดีฝ่ายวิจัย ผศ.ดร.ชนะศึก นิชานนท์ ที่ได้เมตตาและให้โอกาสคณะผู้วิจัยในการทำงานวิจัยเรื่อง การพัฒนากลยุทธ์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม กรณีศึกษาชุมชนบ้านห้วยหินดำ อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี รวมถึงผู้บริหารมหาวิทยาลัยสวนดุสิต ผู้อำนวยการและเจ้าหน้าที่สำนักวิจัยและพัฒนา ผู้ทรงคุณวุฒิที่อ่านประเมินผลงานวิจัย และชุมชนบ้านห้วยหินดำ อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี ที่มีเมตตาและสนับสนุนการทำวิจัยฉบับนี้ คณะผู้วิจัยหวังว่า ผลการวิจัยนี้ คงจะมีประโยชน์ต่อชุมชน สังคม ไม่น่ามากก็น้อย

คณะผู้วิจัย

2560

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญภาพ	ซ
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญ	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
ขอบเขตการวิจัย	2
นิยามศัพท์เฉพาะ	2
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	2
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	3
แนวคิดด้านการท่องเที่ยว	3
แนวคิดด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	6
แนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน	17
แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว	25
แนวคิดด้านกลยุทธ์	31
แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559)	32
ข้อมูลพื้นฐานบ้านห้วยดินดำ	34
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	36
กรอบแนวคิด	45
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	46
วิธีการดำเนินการวิจัย	46
ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย	47
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	47

เครื่องมือที่ใช้ดำเนินการวิจัย	47
การวิเคราะห์ข้อมูล	48

บทที่ 4	ผลการวิจัย	49
	ผลการศึกษาบริบทของชุมชนบ้านห้วยดินดำ อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี	49
	ผลการศึกษาศักยภาพชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวของบ้านห้วยหินดำ อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี	63
	กลยุทธ์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างมีส่วนร่วมกับ การท่องเที่ยวชุมชนบ้านห้วยดินดำ ตำบลวังยาว อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี	70
บทที่ 5	สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	79
	สรุปผลการวิจัย	79
	อภิปรายผล	81
	ข้อเสนอแนะ	82
	งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในอนาคต	82
	บุคคลที่ให้ข้อมูล	82
	บรรณานุกรม	83
	ภาคผนวก	90
	ภาคผนวก ก	91
	ภาคผนวก ข	98
	ประวัติผู้วิจัย	107

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
2.1	แผนภาพแสดงความสัมพันธ์ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว	21
2.2	ชาวกระเหรี่ยงบ้านห้วยดินดำ	35
4.1	ต้นไทรมีไม้ค้ำ เสาหลักแห่งหมู่บ้าน	52
4.2	แผนที่ของหมู่บ้าน จัดทำโดยชุมชน แสดงเขตการใช้สอยของพื้นที่หมู่บ้าน	54
4.3	วิธีการทอผ้าของชาวกระเหรี่ยง	55
4.4	อุปกรณ์ประกอบการทอผ้า	56
4.5	ลวดลายผ้าทอกระเหรี่ยง	56
4.6	การตรวจรักษาโรคแบบภูมิปัญญาชาวกระเหรี่ยง	57
4.7	สมุนไพรท้องถิ่นที่นำมารักษาโรค	57
4.8	การปลูกผักแบบอินทรีย์	58
4.9	การเลี้ยงแพะเพื่อรีดนม	58
4.10	ผลิตภัณฑ์นมแพะ	59
4.11	การจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจในการปลูกพืชผักแบบอินทรีย์ ไร่สารพิษ	59
4.12	ผลิตภัณฑ์ของชุมชน	60
4.13	ผลิตภัณฑ์จักสานแบบกระเหรี่ยง	61
4.14	โฮมสเตย์ที่บ้านห้วยหินดำ	62
4.15	ต้นไทรที่ใช้ประกอบพิธีต่อดวงชะตา	64
4.16	การทอผ้าลายโบราณใช้ในุงในชีวิตประจำวัน	65
4.17	กลุ่มสตรีทอผ้า	66
4.18	กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์	66
4.19	กลุ่มสมุนไพรกระเหรี่ยง	67
4.20	ผู้นำชุมชนและรางวัลที่ได้รับจากการมีส่วนร่วมของชุมชน	68
4.21	ศูนย์ข้อมูลการเรียนรู้ในชุมชน	70

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญ

ในช่วงเวลาที่ผ่านมา การท่องเที่ยวได้เปลี่ยนแปลงจากกิจกรรมสันทนาการมาเป็นธุรกิจหลักของโลก การท่องเที่ยวได้เติบโตเป็นอย่างมาก โดยใน 30 ปีที่ผ่านมา การท่องเที่ยวระหว่างประเทศเติบโตถึงสามเท่าและองค์การการท่องเที่ยวโลก (WTO) ได้คาดการณ์ว่า การท่องเที่ยวจะเติบโตไปอีกสองเท่าภายในปี ค.ศ. 2020 ประเทศไทยได้เห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวในเชิงเศรษฐกิจ และได้มีการผลักดันให้เกิดการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมาตั้งแต่เริ่มมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (2504 - 2509) และจากนั้นเป็นต้นมาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นหนึ่งในอุตสาหกรรมหลักเพื่อช่วยฟื้นประเทศไทยในภาวะวิกฤตในอดีต เช่นปี พ.ศ. 2547 เกิดการระบาดของโรคไข้หวัดนกในเอเชียและทั่วโลกและเกิดเหตุการณ์ไม่สงบในภาคใต้ จึงเกิดโครงการ Thailand happiness on earth เพื่อเสริมสร้างภาพลักษณ์อันสงบสุขให้แก่ประเทศไทย และในปลายปีดังกล่าวได้เกิดเหตุการณ์สึนามิที่สูญเสียนักท่องเที่ยวไปเป็นจำนวนมาก และในปี พ.ศ. 2556 เกิดความไม่สงบทางการเมืองเกิดขึ้นภายในประเทศและโครงการหลังรักประเทศไทยได้ถูกนำมาใช้เพื่อเป็นการกระตุ้นการท่องเที่ยวของประเทศไทยให้กลับมาสดใสอีกครั้ง (กองวิจัยการตลาด การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2557) ตามแผนพัฒนาการท่องเที่ยวไทย พ.ศ. 2555 - 2559 มีวิสัยทัศน์ว่า “ประเทศไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณภาพมีขีดความสามารถ ในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวในระดับโลก สามารถสร้างรายได้และกระจายรายได้โดยคำนึงถึงความเป็นธรรม สมดุลและยั่งยืน ” (สำนักงานสถิติแห่งชาติ) จะเห็นได้ว่าความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวไทยเพื่อให้บรรลุเป้าหมายในระดับโลกเพื่อนำรายได้จากการท่องเที่ยวเข้าสู่ประเทศนั้น สิ่งที่เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่จะทำให้เป้าหมายนั้นบรรลุได้คือการมีการประชาสัมพันธ์ที่ดีและเหมาะสม และนอกจากนี้เป้าหมายของการท่องเที่ยวไทยอีกประการคือการนำรายได้นั้นกระจายอย่างเป็นธรรมนั้น หมายถึงการท่องเที่ยวนั้นไม่ควรกระจุกตัวอยู่แต่เฉพาะในเมืองใหญ่หรือเมืองหลักแห่งการท่องเที่ยว เช่น กรุงเทพมหานคร เชียงใหม่ หรือภูเก็ตเท่านั้น

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลาย และมีแหล่งท่องเที่ยวที่สวยงามในเกือบทุกภูมิภาคของประเทศ และการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในประเทศไทยส่วนใหญ่เป็นการท่องเที่ยวแบบดั้งเดิมหรือแบบประเพณีนิยมและวัฒนธรรมท้องถิ่น ทั้งนี้การท่องเที่ยวจะมีส่วนในการช่วยรักษาคุณค่าเอกลักษณ์ของประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นในรูปแบบของผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวประเทศไทย

ชุมชนบ้านห้วยดินดำ เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในอำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี มีทรัพยากรทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์ ประกอบกับจังหวัดสุพรรณบุรี ตั้งอยู่ไม่ไกลจากกรุงเทพมหานคร ทำให้สามารถที่จะสร้างมูลค่าทางการท่องเที่ยวให้กับชุมชนได้รวมถึงยังเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรม วิถีชีวิต ประเพณีให้กับคนในชุมชนได้อีกด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อหาแนวทางและกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมในชุมชนบ้านห้วยดินดำ อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี ให้มีประสิทธิภาพ
2. เพื่อนำผลที่ได้มาเป็นแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวและประชาสัมพันธ์ที่เหมาะสมกับชุมชนบ้านห้วยดินดำ อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเรื่องการพัฒนากลยุทธ์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมกรณีศึกษาชุมชนบ้านห้วยดินดำ อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี มีขอบเขตการวิจัยดังนี้

1. ขอบเขตด้านพื้นที่ ชุมชนบ้านห้วยดินดำ อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี
2. ขอบเขตด้านการดำเนินงาน เป็นงานวิจัยแบบคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์ข้อมูลการประชุมกลุ่มย่อยจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่ชุมชนบ้านห้วยดินดำ อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี
3. การดำเนินงาน มีกิจกรรมดังนี้
  - 3.1 สํารวจพื้นที่ในพื้นที่วิจัยคือชุมชนบ้านห้วยดินดำ อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี
  - 3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย จากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่ชุมชนบ้านห้วยดินดำ อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรีเพื่อรวบรวมข้อมูลและนำมาวิเคราะห์

นิยามศัพท์เฉพาะ

การพัฒนากลยุทธ์ คือ แผนปฏิบัติการที่ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงาน เพื่อให้ชุมชนบ้านห้วยดินดำ อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรีได้เปรียบทางการแข่งขัน ด้านการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือ การเดินทางท่องเที่ยวและศึกษาวัฒนธรรม ประเพณี ที่มีเอกลักษณ์ท้องถิ่นชุมชนบ้านห้วยดินดำ อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี โดยชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการท่องเที่ยวนั้น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. การได้กลยุทธ์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชน
2. แนวทางการบริหารและการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษา การพัฒนากลยุทธ์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม กรณีศึกษาชุมชนบ้านห้วยดินดำ อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี คณะผู้วิจัยศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1. แนวคิดด้านการท่องเที่ยว
2. แนวคิดด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
3. แนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
4. แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว
5. แนวคิดด้านกลยุทธ์
6. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559)
7. ข้อมูลพื้นฐานบ้านห้วยดินดำ
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
9. กรอบแนวคิด

1. แนวคิดด้านการท่องเที่ยว

ความหมายของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวจะต้องมีจุดมุ่งหมาย (Purpose) ของการเดินทางโดยได้อธิบายเพิ่มเติมจุดมุ่งหมายของการเดินทางท่องเที่ยวไว้ว่าการเดินทางท่องเที่ยวต้องมีใช้เพื่อการประกอบอาชีพและการไปอยู่ประจำและเป็นไปเพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างดังต่อไปนี้ ได้แก่ เพื่อพักผ่อนในวันหยุดเพื่อวัฒนธรรมหรือศาสนาเพื่อการศึกษาเพื่อการกีฬาและบันเทิงเพื่อชมประวัติศาสตร์และความสนใจพิเศษเพื่องานอดิเรกเพื่อเยี่ยมเยียนญาติมิตรเพื่อวัตถุประสงค์ทางธุรกิจและเพื่อเข้าร่วมประชุมหรือสัมมนา

กุลจิรา เสาลักษณ์จินดา (2555, หน้า 10) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวไว้ว่าการท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลจากสถานที่ซึ่งเป็นที่พักอาศัยอยู่ประจำไปยังสถานที่อื่นเป็นการชั่วคราวและเดินทางกลับไปยังที่พักอาศัยเดิม โดยการเดินทางนั้นไม่ใช่เพื่อการประกอบอาชีพโดยตรงแม้ว่ารูปแบบการท่องเที่ยวบางประเภทจะมีเรื่องของอาชีพ หรือธุรกิจการงานเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่บ้าง เช่น การจัดประชุมสัมมนา เป็นต้น การเดินทางไม่ว่าด้วยเหตุผลใดก็ตาม สิ่งที่นักท่องเที่ยวต้องการได้รับ คือ ความสุข ความสนุกสนาน ความเพลิดเพลิน ความรู้และประสบการณ์ใหม่

จุฑาภรณ์ ทองเพ็ญ (2554, หน้า 8) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวไว้ว่าการท่องเที่ยวจะนำมาซึ่งการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจสังคมและประชาชนของประเทศรวมไปถึงการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารของสถานที่ที่น่าสนใจเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เห็นและเข้าใจถึง

วัฒนธรรมประเพณีและนอกเหนือจากนั้นทำให้นักท่องเที่ยวได้พักผ่อนมีประสบการณ์สร้างความสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อผู้ร่วมเดินทางและเพื่อนมนุษย์อีกด้วย

ปิยวรรณ คงประเสริฐ (2551, หน้า 9) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวไว้ว่าการท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังสถานที่ต่าง ๆ เป็นการชั่วคราวด้วยความสมัครใจและพึงพอใจของผู้เดินทางเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจและเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมหรือเพื่อการประกอบกิจกรรมที่ไม่ใช่เพื่อการประกอบอาชีพและการไปอยู่อาศัย

ศุภวรรณ เจริญชัยสมบัติ (2554, หน้า 20) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวไว้ว่าการท่องเที่ยวเป็นรูปแบบหนึ่งที่เกิดขึ้นในเวลาว่างที่มีการเดินทางเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยเป็นการเดินทางจากที่อยู่อาศัยไปยังอีกที่หนึ่งที่ถือเป็นแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งการท่องเที่ยวเป็นการเดินทางเพื่อพักผ่อนคลายความเครียด แสวงหาประสบการณ์ใหม่ ๆ โดยมีเงื่อนไขว่าการเดินทางนั้นเป็นการเดินทางเพียงชั่วคราวและมีได้ประกอบอาชีพ

จากความหมายของนักวิชาการข้างต้นสามารถสรุปความหมายของการท่องเที่ยวได้ว่าการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมนันทนาการรูปแบบหนึ่งที่มีการเดินทางเข้ามาเกี่ยวข้องโดยเป็นการเดินทางออกจากสถานที่หนึ่งไปยังสถานที่อื่น ๆ เพื่อความรื่นรมย์ ความพึงพอใจ ความแปลกใหม่ประเทืองปัญญา การพักผ่อนหย่อนใจ ความสนุกสนาน ซึ่งการเดินทางนั้นเป็นการเดินทางเพียงชั่วคราวและมีได้ประกอบอาชีพและการไปอยู่อาศัย

องค์ประกอบของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

อภิชาติ อินทร์พงษ์พันธ์ (2540) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไว้ว่า หมายถึง ธุรกิจและบริการสิ่งอำนวยความสะดวกทุกประเภทที่เกี่ยวข้องกับนักท่องเที่ยว โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. การคมนาคมขนส่งการท่องเที่ยวจะเกิดขึ้นโดยปราศจากการเดินทางไม่ได้ดังนั้นการคมนาคมจึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่จะทำให้การท่องเที่ยวขยายตัวจนกลายเป็นอุตสาหกรรม
2. ที่พักเมื่อมีการเดินทางก็จำเป็นที่จะต้องมีการพักแรมซึ่งถือว่าอุตสาหกรรมที่พักเป็นอุตสาหกรรมที่ทำรายได้เป็นอันดับสองรองจากอุตสาหกรรมของที่ระลึก
3. ร้านอาหาร ภัตตาคารเป็นกิจกรรมร่วมที่ต้องเกิดขึ้นในระหว่างที่นักท่องเที่ยวเดินทาง
4. บริการนำเที่ยวเป็นธุรกิจที่ดำเนินการเกี่ยวกับการเดินทางซึ่งเป็นการอำนวยความสะดวกในการเดินทางให้แก่นักท่องเที่ยว
5. สิ่งดึงดูดใจเพื่อการท่องเที่ยวไม่ว่าจะเป็นสิ่งดึงดูดใจที่เป็นธรรมชาติและสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น
6. ร้านขายของที่ระลึกและสินค้าพื้นเมืองเป็นธุรกิจที่ทำรายได้สูงสุดเมื่อเปรียบเทียบกับธุรกิจอื่นในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว
7. ความปลอดภัยนับเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่มีความสำคัญมากสำหรับนักท่องเที่ยว

องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว

แหล่งท่องเที่ยวนับเป็นจุดที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจ ดังนั้นจึงต้องประกอบด้วยองค์ประกอบหลาย ๆ ประการผสมผสานกัน ซึ่ง บุการ์ต และเมดิลค์ (Burkart & Medilk, 1981) มิลล์ และเมอร์ริสัน (Mill & Morrison, 1971) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวไว้ดังนี้

บุการ์ต และเมดิลค์ (Burkart & Medilk, 1981) กล่าวว่า แหล่งท่องเที่ยวจะต้องประกอบไปด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการได้แก่ สิ่งดึงดูดใจการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวและสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ

มิลล์ และเมอร์ริสัน (Mill & Morrison, 1971) กล่าวว่า แหล่งท่องเที่ยวจะประกอบด้วยสิ่งดึงดูดใจในด้านความสวยงาม ความน่าประทับใจ สิ่งอำนวยความสะดวกในเรื่องที่พัก ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึกหรือบริการอื่น ๆ รวมถึงปัจจัยพื้นฐานในเรื่องระบบการสื่อสารและสาธารณูปโภค การขนส่ง

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าแหล่งท่องเที่ยวหนึ่งจะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ ได้แก่ สิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก และสาธารณูปโภคพื้นฐาน และการคมนาคมขนส่งที่ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างสะดวกสบาย

รูปแบบการท่องเที่ยว

สำนักงานการท่องเที่ยว (2546) ได้แบ่งรูปแบบของการท่องเที่ยวไว้ 5 รูปแบบดังนี้

1. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องกับระบบนิเวศโดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่นเพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

2. การท่องเที่ยวเชิงเกษตร เป็นการท่องเที่ยวที่มีกิจกรรมการเกษตรเป็นทรัพยากรท่องเที่ยวหลักที่สามารถดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยวมีการจัดระบบการให้บริการไว้รองรับนักท่องเที่ยวที่ได้มาตรฐานและเป็นการสร้างรายได้ให้แก่เกษตรกรรวมทั้งมีการวางแผนป้องกันและแนวทางแก้ไขผลกระทบที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ

3. การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวเพื่อการชมหรือสัมผัสศิลปวัฒนธรรมแขนงต่าง ๆ รวมทั้งงานเทศกาลประเพณีตลอดจนเที่ยวชมมรดกทางประวัติศาสตร์ที่เป็นแหล่งประวัติศาสตร์โบราณสถาน และศาสนสถานสามารถแบ่งออกได้เป็นการท่องเที่ยวเชิงศิลปกรรมประเพณีและแหล่งประวัติศาสตร์

4. การท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์และวัฒนธรรมพื้นถิ่น เป็นการท่องเที่ยวเพื่อแสวงหาการสัมผัสโดยตรงกับคนที่มีเชื้อชาติและภูมิหลังทางวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากตัวนักท่องเที่ยวไม่ใช้การสัมผัสผ่านสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรม

5. การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและกีฬา เป็นการท่องเที่ยวเพื่อบำบัดโรคบำรุงสุขภาพกายหรือสุขภาพจิตการออกกำลังกายหรือการเล่นกีฬาเพื่อรักษาสุขภาพรวมทั้งการท่องเที่ยวเชิงผจญภัยซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในกิจกรรมย่อยของการเล่นกีฬาด้วย

2. แนวคิดการทองเกี่ยวเชิงวัฒนธรรม

แนวคิดเรื่องวัฒนธรรม

ตามพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2553 ฉบับราชกิจจานุเบกษา เล่ม 127 ตอน 69 ก ประกาศวันที่ 12 พฤศจิกายน 2553 กล่าวไว้ว่า

วัฒนธรรม หมายความว่า วิธีการดำเนินชีวิต ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม จารีตประเพณี พิธีกรรม และภูมิปัญญา ซึ่งกลุ่มชนและสังคมได้ร่วมสร้างสรรค์ ส่งเสริม ปลูกฝัง สืบทอด เรียนรู้ ปรับปรุง และเปลี่ยนแปลง เพื่อให้เกิดความเจริญงอกงาม ทั้งด้านจิตใจและวัตถุ อย่างสันติสุขและยั่งยืน โดยสามารถแบ่งประเภทของวัฒนธรรมได้ดังนี้

ประเภทของวัฒนธรรม

1. วัฒนธรรมทางวัตถุ (material culture) หมายถึง สิ่งของหรือวัตถุที่เกิดจากความคิด และการประดิษฐ์ขึ้นมาของมนุษย์ ซึ่งมีรูปแบบที่แตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่น เช่น ที่อยู่อาศัย อาหาร ยารักษาโรค การแต่งกาย ผ้าทอ ข้าวของเครื่องใช้ สถาปัตยกรรม เป็นต้น

2. วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ (non-material culture) หมายถึง วัฒนธรรมด้านนามธรรมที่ไม่สามารถจับต้องได้ เช่น ความเชื่อ แนวคิด ค่านิยม ประเพณี ขนบธรรมเนียมปฏิบัติในท้องถิ่นที่สืบกันมา และเป็นที่ยอมรับในชุมชน

นอกจากนี้ ในพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2485 ยังสามารถแบ่งวัฒนธรรมไทย ได้ 4 ประเภท ดังนี้

1. คติธรรม คือ วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับหลักในการดำเนินชีวิต ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของจิตใจ ซึ่งได้เรียนรู้จากศาสนา

2. เนติธรรม คือ วัฒนธรรมทางกฎหมาย รวมทั้งระเบียบประเพณีที่ยอมรับนับถือกันว่ามีค่าสำคัญ เช่นเดียวกับ กฎหมาย

3. สหธรรม คือ วัฒนธรรมทางสังคมที่เกี่ยวกับการปฏิบัติทางสังคม เช่น มารยาท ในงานสังคมต่าง ๆ

4. วัตถุธรรม คือ วัฒนธรรมทางวัตถุ ที่สามารถจับต้องได้สัมผัสได้ เช่น บ้านเรือน อาหาร เครื่องแต่งกาย เครื่องมือ เครื่องใช้ และเครื่องอำนวยความสะดวก เป็นต้น

กระทรวงวัฒนธรรม ให้ความหมายและประเภทของวัฒนธรรมไว้ว่า วัฒนธรรมคือ วิถีชีวิตซึ่ง มีทั้งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมเป็นสิ่งที่จับต้องมองเห็นได้ วัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมจะปรากฏในรูปของวัตถุ ส่วนวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมคือพฤติกรรมและที่จับต้องหรือยากที่จะมองเห็นได้ในทันที ได้แก่ความรู้สึก คุณค่า ปรัชญา ความเชื่อ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งทั้ง 2 ส่วนจะประกอบอยู่ในวิถีชีวิตของคนในสังคม

วัฒนธรรมแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

1. รูปธรรม หรือวัตถุธรรม (Material Culture) เป็น วัฒนธรรมที่สัมผัสได้ (Tangible culture)

2. นามธรรม (Non-material Culture) นามธรรม เป็นวัฒนธรรมที่สัมผัสไม่ได้ (Intangible culture) หรือวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ เช่น สถาบันทางสังคม ค่านิยม ภาษา ฯลฯ แบ่งเป็น

2.1 คติธรรม เกี่ยวข้องกับคุณงามความดี จิตใจหรือคุณธรรมในชีวิต

2.2 เนติธรรม เกี่ยวกับประเพณีและกฎหมาย

2.3 สหธรรม เกี่ยวข้องกับมารยาทในการอยู่ร่วมกันในสังคม

การจำแนกประเภทของวัฒนธรรมแบบอื่น ๆ โดยสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติจัดโดยองค์การยูเนสโก ณ กรุงเวนิส ปี พ.ศ. 2413 แบ่งวัฒนธรรมออกเป็น 5 สาขา ดังนี้

1. สาขามนุษยศาสตร์ ได้แก่ ขนบธรรมเนียมประเพณี คุณธรรม ศีลธรรม จริยธรรม ศาสนา ปรัชญา ประวัติศาสตร์ โบราณคดี มารยาท ในสังคม การปกครอง กฎหมาย
2. สาขาศิลปะ ได้แก่ ภาษา วรรณคดี ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม
3. สาขาการช่างฝีมือ ได้แก่ การเย็บปักถักร้อย การแกะสลัก การทอผ้า การจักสาน เครื่องเงิน เครื่องทอง การจัดดอกไม้ การประดิษฐ์ เครื่องปั้นดินเผา
4. สาขาหัตถกรรมศิลป์ ได้แก่ อาหาร เสื้อผ้า การแต่งกาย บ้าน ยา การดูแลเด็ก ครอบครัว การรู้จักประกอบอาชีพช่วยเหลือสังคมในครอบครัว
5. สาขากีฬาและนันทนาการ ได้แก่ การละเล่น มวยไทย ฟันดาบ สวมมือ กระบี่ กระบอง กีฬาพื้นบ้าน

นอกจากนี้ วัฒนธรรมยังหมายถึงรวมถึงสิ่งที่สืบทอดจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ที่เรียกว่า มรดกทางภูมิปัญญา หรือ มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม หมายถึง

1. วรรณกรรมพื้นบ้านและภาษา หมายถึง วรรณคดี หรือศิลปะอันเป็นผลงานที่เกิดจากการคิดและจินตนาการ แล้วนำมาเรียบเรียง บอกเล่า บันทึก ขับร้อง หรือสื่อออกมาด้วยกลวิธีต่าง ๆ โดยทั่วไปแล้ววรรณกรรมมี 2 ประเภท คือ วรรณกรรมลายลักษณ์เป็นวรรณกรรมที่บันทึกด้วยตัวหนังสือและวรรณกรรมมุขปาฐะเป็นวรรณกรรมที่เล่าด้วยปาก ไม่ได้มีการจดบันทึก วรรณกรรมจึงมีความหมายครอบคลุมถึงนิทาน ตำนาน เรื่องเล่า เรื่องสั้น นวนิยาย ประวัติบทเพลง คำคม เป็นต้น

สำหรับวรรณกรรมของไทยนั้นมีทั้งประเภทร้อยแก้ว และร้อยกรอง ซึ่งเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย มีทั้งวรรณกรรมในราชสำนัก และวรรณกรรมพื้นบ้าน อาทิ ศิลปินไทยหลักที่ 1 อีเหนา รามเกียรติ์ พระปฐมสมโพธิกถา สุภาชิตพระร่วง พระอภัยมณี ลิลิตยวนพ่าย ตำนานพระพุทธสิหิงค์ ตำนานดาวลูกไก่ นิทานก้องข้าวน้อยฆ่าแม่ ฯลฯ ล้วนแต่เป็นวรรณกรรมไทยที่ทรงคุณค่าทั้งสิ้น

2. ศิลปะการแสดง หมายถึง การแสดงละครเด่นรำ และดนตรีที่แสดงเป็นเรื่องราว ทั้งที่เป็นการแสดงตามขนบแบบแผน และ/หรือมีการประยุกต์ เปลี่ยนแปลง การแสดงที่เกิดขึ้นนั้นเป็นการแสดงต่อหน้าผู้ชมและมีจุดมุ่งหมายเพื่อความงาม ความบันเทิง หรือเป็นการแสดงที่ทำให้เกิดการคิดวิพากษ์จนนำไปสู่การพัฒนาและเปลี่ยนแปลงสังคมซึ่งเป็นที่ตั้งแบบดั้งเดิมหรือประยุกต์ ได้แก่ การละคร การดนตรี และการแสดงพื้นบ้าน ศิลปะการแสดงแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ (1) ประเภทดนตรี และเพลงร้อง หมายถึง เสียงที่เกิดจากเครื่องดนตรี และการขับร้องที่ประกอบกันเป็นทำนองเพลง ทำให้รู้สึกเพลิดเพลินหรือเกิดอารมณ์ต่าง ๆ โดยมีบทบาทหน้าที่เพื่อบรรเลงขับกล่อมให้ความบันเทิง ประกอบการแสดงและประกอบพิธีกรรม ส่วนดนตรี แบ่งออกเป็นดนตรี ในการแสดง

และดนตรีในพิธีกรรม เช่น การตีตีพิน เป่าแคน ตีระนาด เป่าขลุ่ย สีซอ และการร้องเพลงกล่อม (2) ประเภทนาฏศิลป์ และการละครหมายถึง การแสดงออกทางร่างกาย ท่วงท่าการเคลื่อนไหว ทำเดิน ทำรำ การเชิด การพากย์ การใช้เสียง การขับร้อง การใช้บท การใช้อุปกรณ์ ฯลฯ ซึ่งสื่อถึงเรื่องราว อารมณ์ ความรู้สึก อาจแสดงร่วมกับดนตรี และการขับร้องหรือไม่ได้การแสดงแบ่งออกเป็นการแสดงในพิธีกรรม การแสดงที่เป็นเรื่องราวและไม่เป็นเรื่องราว เช่น ละครใน ลิเก โขน ลำตัด หมอลำ มโนราห์ ร่องเง็ง ฟ้อนรำ เป็นต้น

3. ความรู้ และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติ และจักรวาล ความรู้ หมายถึง องค์กร ความรู้ วิธีการทักษะ ความเชื่อแนวปฏิบัติ และการแสดงออกที่พัฒนาขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์ ระหว่างคนกับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ และเหนือธรรมชาติ สามารถแบ่งได้ ดังนี้

3.1 อาหารและโภชนาการ หมายถึง สิ่งที่มีมนุษย์บริโภค รวมทั้งวิธีการปรุงอาหาร วิธีการบริโภค และคุณค่าทางโภชนาการ เช่น คนไทยในภาคอีสาน

3.2 การแพทย์แผนไทยและการแพทย์พื้นบ้าน หมายถึง กระบวนการทางการแพทย์ เกี่ยวกับการตรวจ วินิจฉัย บำบัด รักษา หรือป้องกันโรค ด้วยภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย “การแพทย์ พื้นบ้าน” หมายถึง การดูแลสุขภาพตนเองในชุมชนแบบดั้งเดิม โดยอาศัยความเชื่อ พิธีกรรม และทรัพยากรที่แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่นจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต

3.3 โหราศาสตร์ และดาราศาสตร์ “โหราศาสตร์” หมายถึง ความรู้ในการทำนาย โชคชะตา ทำนายอนาคตของบุคคล และบ้านเมือง โดยอาศัยตำแหน่งของดวงดาวในวันเวลาที่เกิด เหตุการณ์ต่าง ๆ “ดาราศาสตร์” หมายถึง ความรู้ที่เกี่ยวกับการสังเกต การอธิบายธรรมชาติของ ดวงดาวและท้องฟ้า เช่น การเกิดสุริยุปราคา การพยากรณ์ อากาศ

3.4 การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง ความรู้ การจัดการระบบนิเวศ เพื่อการอนุรักษ์ และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

3.5. ชัยภูมิ และการตั้งถิ่นฐาน หมายถึง ความรู้ และความเชื่อในการเลือกที่อยู่อาศัย ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมของชุมชน

4. งานช่างฝีมือดั้งเดิม หมายถึง ภูมิปัญญา ทักษะฝีมือช่าง การเลือกใช้วัสดุ และกลวิธีการสร้างสรรค์ที่แสดงถึงอัตลักษณ์ท้องถิ่น สะท้อนพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชน โดยใช้วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่นผสมผสานกับความรู้ ที่ได้รับการถ่ายทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น แล้วพัฒนาเป็นความชำนาญเฉพาะบุคคล จนเกิดเป็นงานช่างฝีมือที่มีคุณภาพ และมีเอกลักษณ์เฉพาะในแต่ละท้องถิ่น เช่น การทอผ้าไหมหรือผ้าฝ้าย การทำเครื่องจักสานจากหวายหรือกระจูด การทำเครื่องเงิน และเครื่องทองเหลือง เครื่องปั้นดินเผา เครื่องหนัง งานแกะสลักไม้ เป็นต้น

5. ขนบธรรมเนียมประเพณี หมายถึง การประเพณี ปฏิบัติ และการกระทำกิจกรรมที่สืบทอดต่อ ๆ กันมาในวิถีชีวิตและสังคมของชุมชนนั้น ๆ ได้แก่ ประเพณีเกี่ยวกับศาสนา ประเพณีเกี่ยวกับเทศกาล ประเพณีเกี่ยวกับวงจรชีวิต และประเพณีเกี่ยวกับการทำมาหากิน

- ประเพณีเกี่ยวกับศาสนา เช่น วันพระ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชา

- ประเพณีเกี่ยว กับเทศกาล เช่น ลอยกระทง สงกรานต์ แห่เทียนพรรษา ฝีตาโขน สารทเดือนสิบ ชักพระ บุญพระเวส เทศน์มหาชาติ

- ประเพณีเกี่ยวกับวงจรชีวิตตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย เช่น ตัดผมไฟ โขนจุก งานศพ งานแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ สืบชะตา การบวชนาค บังสุกุล บายศรีสู่ขวัญ ผูกเสี้ยว

- ประเพณีเกี่ยวกับการทำมาหากิน เช่น พิธีไหว้ครุ ทำขวัญข้าว แห่นางแมวขอฝน บุญบั้งไฟ พระราชพิธีจรด พระนังคัลแรกนาขวัญ

6. การเล่นพื้นบ้าน กีฬาพื้นบ้าน และศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว การเล่นพื้นบ้าน กีฬาพื้นบ้าน และศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว หมายถึง การเล่นเกมกีฬาและศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว แบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

6.1 การเล่นพื้นบ้าน เช่น หมากเก็บ มอญซ่อนผ้า รีรีข้าวสาร

6.2 กีฬาพื้นบ้าน เป็นการแข่งขันที่มีการแพ้ ชนะ โดยมีกฎกติกา เช่น การวิ่งควาย ตะกร้อลอดห่วง หมากกรุก

6.3 ศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว เช่น กระบี่ กระบอง มวยไทย (กระทรวงวัฒนธรรม . พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2553 ฉบับราชกิจจานุเบกษา เล่ม 127 ตอน 69, 2553)

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548) ได้กล่าวถึงแนวคิดของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมว่าเหมือนกับแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยได้รับการตอบสนองเป็นอย่างดีทั้งภาครัฐและเอกชนในการตระหนักถึงการท่องเที่ยวที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมจึงก่อให้เกิดกระแสเรียกร้องหลัก 3 ประการ ดังต่อไปนี้

1. กระแสความต้องการของชาวโลกให้เกิดจิตสำนึกการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งเป็นกระแสความต้องการของประชาชนทั่วโลกให้เกิดการสร้างจิตสำนึกในแง่การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมระดับท้องถิ่นจนถึงขอบข่ายกว้างขวางไปทั่วโลกโดยเฉพาะอย่างยิ่งการอนุรักษ์ระบบนิเวศเพื่อคงความหลากหลายทางชีวภาพไว้

2. กระแสความต้องการของนักท่องเที่ยวที่ต้องการให้เกิดการเรียนรู้ในแหล่งท่องเที่ยวเป็นกระแสความต้องการที่มีมากขึ้น โดยกลุ่มนักท่องเที่ยวต้องการได้รับรู้ความเข้าใจเรื่องการท่องเที่ยวมากกว่าความสนุกเพลิดเพลินเพียงอย่างเดียวและเพื่อเป็นการสร้างความพึงพอใจให้นักท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่

3. กระแสความต้องการของชุมชนท้องถิ่นในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นกระแสความต้องการของชุมชนท้องถิ่นที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อเป็นหลักประกันให้การพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นไปในทิศทางที่ถูกต้องและชุมชนท้องถิ่นยอมรับในผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่จะได้รับเพื่อให้เกิดการกระจายรายได้ที่เหมาะสม

จากกระแสดังกล่าวก่อให้เกิดการตื่นตัวในการพัฒนาการท่องเที่ยวทางเลือกใหม่ขึ้นเพื่อมาทดแทนหรือแข่งขันกับการท่องเที่ยวแบบประเพณีนิยมจึงเป็นสาเหตุสำคัญให้เกิดการประชุมนานาชาติด้านสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาอย่างยั่งยืนขึ้น ณ เมืองแวนคูเวอร์ ประเทศแคนาดาเมื่อเดือนมีนาคม ปี ค.ศ. 1990 (พ.ศ.2535) ซึ่งจากผลของการประชุมครั้งนี้ได้ให้ความหมายของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนว่าเป็นการพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและเจ้าของท้องถิ่นในขณะเดียวกันก็ปกป้องและสงวนรักษาโอกาสต่าง ๆ ของอนุชนรุ่นหลังซึ่งความหมายรวมถึงการจัดการทรัพยากรเพื่อสองความจำเป็นทางเศรษฐกิจสังคมและสุนทรียภาพพร้อมกับรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศได้ด้วยซึ่งจากความหมายดังกล่าวสามารถนำมาแปลเป็นหลักการเบื้องต้นและสร้างกรอบนโยบายรวมถึงแนวทางปฏิบัติของ

การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจึงทำให้ประเทศต่างคิดหารูปแบบการท่องเที่ยวใหม่เพื่อนำไปสู่ การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนอันเป็นเหตุให้มีการประชุม Earth Summit ขึ้นที่กรุงริโอเดอจาเนโร ประเทศบราซิลเมื่อวันที่ 14 มิถุนายน ค.ศ. 1992 (พ.ศ.2535) โดยในที่ประชุมมุ่งเน้นความสนใจทั่วโลกสู่ประเด็นเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและสรุปบทเรียนเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ผ่านมาเพื่อมุ่งสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนและได้มีการลงนามอันเป็นที่เกิดแนวคิดของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและเชิงวัฒนธรรมขึ้น (จุฑาภรณ์ ทองเพ็ญ. 2554, หน้า 15)

ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (2540, หน้า 10) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไว้ว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้และย้อนกลับมามองตนเองอย่างเข้าใจความเกี่ยวพันของสรรพสิ่งในโลกที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้

ศิริ ฮามสุโพธิ์ (2543, หน้า 65) ได้กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการเดินทางเพื่อสัมผัสและการเข้าร่วมใช้วิถีชีวิตเก่า ๆ ที่กำลังสูญหายไปในบางท้องถิ่นเพื่อให้เข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงประวัติความเป็นมาการดำเนินชีวิต ที่แตกต่างไปจากวัฒนธรรมของตนเช่นการแสดงศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและงานเทศกาล เป็นต้น

ชูเกียรติ นพเกตุ (2542, หน้า 29) ได้กล่าวในทำนองเดียวกันว่าเป็นการท่องเที่ยวเพื่อศึกษาวิถีชีวิต ความเป็นอยู่เช่นชมโบราณสถานศิลปะหรือการแสดงต่าง ๆ

สามพร มณีโมตรีจิต (2539, หน้า 14) ได้กล่าวว่าวัฒนธรรมที่นำมาใช้ประโยชน์ในการท่องเที่ยวนั้นเป็นวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุ หรือมีลักษณะที่เป็นรูปธรรมที่จะนำมาพัฒนาให้เป็นจุดสนใจแก่นักท่องเที่ยวได้แก่แหล่งท่องเที่ยวโบราณวัตถุสถาน แหล่งประวัติศาสตร์ ศาสนสถาน งานศิลปกรรมสถาปัตยกรรม นาฏศิลป์ และการละเล่นพื้นบ้าน เทศกาลงานประเพณี งานศิลปหัตถกรรมและสินค้าท้องถิ่นตลอดจนวิถีชีวิตความเป็นอยู่และอัธยาศัยไมตรีของคนไทย

พงศธร เกษสำลี (2539, หน้า 5) ได้ให้ข้อคิดว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวได้แก่โบราณวัตถุสถานแหล่งประวัติศาสตร์ สถานที่สำคัญทางศาสนาและงานศิลปกรรมสถาปัตยกรรมนาฏศิลป์ ดุริยางค์ศิลป์ งานเทศกาลประเพณี งานศิลปหัตถกรรมและสินค้าของที่ระลึก ในรูปแบบต่าง ๆ รวมถึงชีวิต และอัธยาศัยไมตรีของประชาชนในท้องถิ่น

วรรณ วรชวานิช (2546, หน้า 146) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมว่าเป็นการท่องเที่ยวที่จัดขึ้นเพื่อให้นักท่องเที่ยว ได้ชมความงามเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมท้องถิ่นเนื่องในเทศกาลต่าง ๆ ซึ่งเป็นการสืบทอดและรักษามรดกทางวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นไว้ โดยประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น โดยมีหลักเกณฑ์ที่สำคัญคือ

1. เป็นประเพณีหรือวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของแต่ละท้องถิ่นและสมควรที่จะดำรงรักษาให้คงอยู่สืบต่อไป
2. เจ้าของพื้นที่ร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ในด้านการวางแผนการจัดการและการอนุรักษ์

3. มีวิทยากรและมัคคุเทศก์ประจำท้องถิ่น

4. มุ่งเน้นให้นักท่องเที่ยวได้รับทั้งความรู้ ความสนุกสนานเพลิดเพลิน ความประทับใจและประสบการณ์ในการดำรงชีวิตในสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากเดิม

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548) ได้ให้ความหมายการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมายถึง การเดินทางของผู้คนหรือกลุ่มคนจากสถานที่ที่อยู่ประจำไปยังท้องถิ่นอื่นเพื่อชื่นชมกับเอกลักษณ์ ความงามทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนอื่นทั้งนี้จะต้องเคารพในวัฒนธรรมของกันและกันเพื่อก่อให้เกิดมิตรภาพความรู้ความเข้าใจและซาบซึ้ง ตริงใจในวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในชุมชนนั้น ในขณะเดียวกันชุมชนหรือท้องถิ่นผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมก็ได้ผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวในด้านการสร้างรายได้และการจ้างงานอันนำมาซึ่งการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม นอกจากนี้ยังได้กล่าวเพิ่มเติมเกี่ยวกับหลักการของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมว่ามี 4 ประการ ดังนี้

1. เป็นการท่องเที่ยวที่มีการศึกษารวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความสำคัญคุณค่า ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของทรัพยากรวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยวนั้นเพื่อเป็นข้อมูลให้นักท่องเที่ยวในการเพิ่มคุณค่าของประสบการณ์ในการเข้าชมในขณะเดียวกันก็จะก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น

2. เป็นการท่องเที่ยวที่มีการปลูกฝัง สร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนท้องถิ่นให้เกิดความรักหวงแหนรักษาและดึงชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรของตนด้วยและได้รับประโยชน์ตอบแทนจากการท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆ เช่น การจ้างงานการบริการนำเที่ยวการให้บริการขนส่งการให้บริการที่พักรวมถึงการขายสินค้าที่ระลึก เป็นต้น

3. เป็นการท่องเที่ยวที่มีการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความเข้าใจในวัฒนธรรมและได้รับความเพลิดเพลินพร้อมทั้งสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

4. เป็นการท่องเที่ยวที่มีการเคารพวัฒนธรรมเพื่อนบ้านหรือของชุมชนอื่นรวมทั้งเคารพในวัฒนธรรมศักดิ์ศรีและผู้คนของตนเองด้วย

จากความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมายถึง การท่องเที่ยวเพื่อชื่นชมเอกลักษณ์ความงามในขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นของกลุ่มชนอื่น เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจและความซาบซึ้งในวัฒนธรรมของชุมชนนั้น ๆ รวมถึงเป็นการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม โดยชุมชนท้องถิ่นผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมเกิดความภาคภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมของตน และยังได้ผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวในด้านการสร้างงาน สร้างรายได้ในท้องถิ่น เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมโดยมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว

รูปแบบหรือลักษณะการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

จุฑาภรณ์ ทองเพ็ญ (2554, หน้า 16-17) และเพ็ญกานต์ นามวงศ์ (2552, หน้า 18-19) ได้กล่าวเกี่ยวกับลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไว้ 9 ประการ ได้แก่

1. เป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์โบราณสถาน ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีโดยยึดหลักที่ว่า ต้องอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไว้ให้ดีที่สุดเพื่อให้สามารถสืบต่อถึงอนุชนรุ่นหลัง
2. เป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่มีการจัดการอย่างยั่งยืนทั้งเชิงเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อมโดยยึดหลักที่ว่าไม่ให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมหรือเกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด
3. เป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้คงไว้ซึ่งวิถีชีวิตของท้องถิ่นในแง่สังคมและวัฒนธรรมโดยยึดหลักที่ว่าต้องให้เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวที่ต้องการศึกษาความแตกต่างทางด้านสังคมและวัฒนธรรมอันหลากหลาย
4. เป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้ความรู้แก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายทั้งนักท่องเที่ยวผู้ดูแลแหล่งท่องเที่ยวผู้ประกอบการท่องเที่ยวและประชาชนในท้องถิ่นโดยยึดหลักที่ว่าต้องให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้รับความรู้และประสบการณ์จากการท่องเที่ยวพร้อมทั้งมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม
5. เป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมและได้รับผลประโยชน์โดยยึดหลักที่ว่าต้องให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวและได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวอันเป็นการกระจายรายได้สู่ชุมชนท้องถิ่น
6. เป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่มีการตลาดของบริการท่องเที่ยวครบตามเกณฑ์แห่งการอนุรักษ์อย่างแท้จริง โดยยึดหลักที่ว่าจะต้องให้ธุรกิจท่องเที่ยวเน้นในเรื่องการอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม
7. เป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจเพิ่มคุณค่าของประสบการณ์ที่ได้รับทำให้ต้องการกลับมาท่องเที่ยวซ้ำได้อีกโดยยึดหลักที่ว่า ต้องมีกิจกรรมท่องเที่ยวตรงตามความหวังของนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
8. เป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่คำนึงถึงขีดความสามารถรองรับของพื้นที่และความสะอาดของพื้นที่โดยยึดหลักที่ว่าต้องไม่เกินขีดความสามารถรองรับของพื้นที่ในทุกๆ ด้าน และต้องดูแลรักษาความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยวอยู่เสมอ
9. เป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่คำนึงถึงความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยวโดยยึดหลักที่ว่า ต้องป้องกันรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวอย่างเข้มงวดเพื่อให้ นักท่องเที่ยวอบอุ่นใจ

องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

เพียงกานต์ นามวงศ์ (2552, หน้า 19-20) ได้กล่าวเกี่ยวกับองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไว้ 6 ด้าน ดังต่อไปนี้

1. องค์ประกอบด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นอันประกอบไปด้วยสิ่งดึงดูดใจ 10 ประการ ได้แก่

- ประวัติศาสตร์และร่องรอยทางประวัติศาสตร์ที่ยังปรากฏให้เห็น
- โบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานต่าง ๆ
- งานสถาปัตยกรรมเก่าแก่ดั้งเดิมในท้องถิ่นและสิ่งปลูกสร้างผังเมืองรวมทั้งซากปรักหักพัง

- ศิลปะ หัตถกรรม ประติมากรรมภาพวาดรูปปั้นและแกะสลัก
- ศาสนารวมถึงพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา
- ดนตรีการแสดงละครภาพยนตร์มหรสพต่าง ๆ
- ภาษาและวรรณกรรมรวมถึงระบบการศึกษา
- วิถีชีวิตเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายการทำอาหารธรรมเนียมการรับประทานอาหาร
- ประเพณีวัฒนธรรมพื้นบ้านขนบธรรมเนียมและเทศกาลต่าง ๆ
- ลักษณะงานหรือเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่มีการนำมาใช้เฉพาะท้องถิ่น

2. องค์ประกอบด้านกระบวนการศึกษาสิ่งแวดล้อมเป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการศึกษาสิ่งแวดล้อมโดยมีการศึกษาเรียนรู้สภาพแวดล้อมและระบบนิเวศในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเพื่อปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

3. องค์ประกอบด้านธุรกิจท่องเที่ยวเป็นการท่องเที่ยวที่มีการให้บริการทางการท่องเที่ยวโดยผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวและได้รับผลตอบแทนในกำไรสู่ธุรกิจการท่องเที่ยวซึ่งผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษาอีกทั้งช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

4. องค์ประกอบด้านการตลาดท่องเที่ยวเป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการตลาดท่องเที่ยวคุณภาพโดยแสวงหานักท่องเที่ยวคุณภาพให้เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อให้ นักท่องเที่ยวคุณภาพได้รับรู้และประสบการณ์จากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างพึงพอใจ อีกทั้งช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างพึงพอใจอีกทั้งช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

5. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นเป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนโดยให้ชุมชนท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้นมีส่วนร่วมในการพัฒนาหรือจัดการการท่องเที่ยวอย่างเต็มรูปแบบและรับผลประโยชน์ตอบแทนเพื่อกระจายรายได้สู่ท้องถิ่นและยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่น

6. องค์ประกอบด้านการสร้างจิตสำนึกแก่ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องทางการท่องเที่ยวแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายโดยมีการให้ความรู้และสื่อความหมายในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมเพื่อให้ทุกฝ่ายเกิดความรักความหวงแหนทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

ประเภทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวชมโบราณสถาน ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่นต่าง ๆ เพื่อให้ได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน อีกทั้งยังเป็นการศึกษาความเชื่อพิธีกรรมต่าง ๆ เพิ่มขึ้นในขณะเดียวกันก็มีจิตสำนึกต่อ การรักษาสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมโดยให้ชุมชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการท่องเที่ยวด้วยการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสามารถแบ่งออกได้เป็น 5 ประเภท คือ

1. การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์เพื่อชื่นชมและเพลิดเพลินในสถานที่ท่องเที่ยวโดยได้รับความรู้และความเข้าใจต่อประวัติศาสตร์และโบราณคดีในท้องถิ่นบนพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อมโดยที่ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว

2. การท่องเที่ยวงานวัฒนธรรมและประเพณี (Cultural and Traditional Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อชมงานศิลปวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ที่ชาวบ้านในท้องถิ่นนั้น ๆ จัดขึ้นเพื่อให้ได้รับความเพลิดเพลินตื่นตาตื่นใจในสุนทรียศิลป์และศึกษาความเชื่อ การยอมรับนับถือการเคารพ พิธีกรรมต่าง ๆ อีกทั้งยังได้รับความรู้ ความเข้าใจต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรมมีประสบการณ์ใหม่ ๆ เพิ่มขึ้นบนพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อมโดยชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการ การท่องเที่ยว

3. การท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิตชนบท (Rural Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวในหมู่บ้านชนบทที่มีลักษณะวิถีชีวิตและผลงานสร้างสรรค์ที่มีเอกลักษณ์พิเศษโดดเด่นเพื่อให้ได้รับความเพลิดเพลินได้ความรู้คุณผลงานสร้างสรรค์และภูมิปัญญาพื้นบ้านอีกทั้งมีความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นบนพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อมโดยชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว

4. การท่องเที่ยวเชิงกีฬา (Sport Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปยังสถานที่ออกกำลังกายหรือเล่นกีฬาหรือแข่งขันการกีฬาโดยมีกิจกรรมการท่องเที่ยวในรูปแบบของ การจัดการรายการกีฬาตามเส้นทางที่มีแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจเพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมกีฬาได้สนุกสนานเพลิดเพลินกับการออกกำลังกายหรือเล่นกีฬาทำให้ได้รับความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์ใหม่ ๆ เพิ่มขึ้นบนพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดก ทางวัฒนธรรมและคุณค่า

5. การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพทางวัฒนธรรม (Cultural Health Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยมีกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพหรือฟื้นฟูสุขภาพทางวัฒนธรรม เช่น การนวดตัว นวดฝ่าเท้า การอบสมุนไพร การประคบสมุนไพร การฝึกกายบริหาร การฝึกสมาธิ เป็นต้น เพื่อเสริมสร้างสุขภาพและคุณภาพชีวิตของนักท่องเที่ยวบนพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อมโดยชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนกับสิ่งแวดล้อมและ ในส่วนของชุมชน หมายถึง การเรียนรู้ในการจัดการการต้อนรับและรับมือกับวัฒนธรรมที่แตกต่างโดยมีการประเมินผลกระทบต่อชุมชนทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น (Local participation) แนวโน้มของการเปิดให้ชุมชนมีส่วนร่วมและเข้ามาจัดการกับการท่องเที่ยวเองมีแนวโน้มที่ชัดเจนและสูงขึ้นเรื่อย ๆ เช่นการเปลี่ยนแปลงจากการที่มองว่าชุมชนที่รับการท่องเที่ยวเป็นชุมชนที่เป็นวัตถุประสงค์ทางการท่องเที่ยวเปลี่ยนเป็นให้ชุมชนมีส่วนกำหนดทิศทางการท่องเที่ยวจัดรูปแบบการท่องเที่ยวและดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวซึ่งนั่นก็คือจุดแบ่งระหว่างการท่องเที่ยวแบบเดิมกับการท่องเที่ยวแบบใหม่

ประโยชน์ของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ขวัญ วงษ์วิภาค (2545, 271) ได้กล่าวถึงประโยชน์ที่ได้จากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ดังนี้

1. ประโยชน์ทางเศรษฐกิจผลการดำเนินการท่องเที่ยวที่ผ่านมาก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของชาติเป็นอย่างมากนำเงินตราเข้าประเทศมากที่สุดเมื่อเทียบกับรายได้ที่เป็นเงินตราต่างประเทศที่ได้รับจากหน่วยงานต่าง ๆ ปัจจุบันการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้วางแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในภูมิภาคต่าง ๆ เพื่อรองรับการเติบโตของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยเฉพาะการเดินทางของนักท่องเที่ยวชาวไทยและจะมีการประชาสัมพันธ์ไปสู่นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศเพิ่มมากขึ้น

2. ประโยชน์ทางสังคมและวัฒนธรรมการท่องเที่ยวจะช่วยเผยแพร่เอกลักษณ์ของท้องถิ่นให้เป็นที่รู้จักกว้างขวางขึ้นทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ การที่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติกับผู้คนในท้องถิ่นได้มีโอกาสรู้จักกันนั้น ผลก็คือเกิดความสามัคคีสมานฉันท์ของคนในชาติและการท่องเที่ยวระหว่างประเทศก็ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจอันดีที่จะนำไปสู่ความเป็นเพื่อนร่วมโลกและเกิดสันติภาพขึ้นแก่โลก

ดังที่ ขวัญ วงษ์วิภาค และคณะ ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไว้ว่า เป็นการเดินทางท่องเที่ยวชื่นชม และศึกษาวัฒนธรรมประเพณี ที่มีเอกลักษณ์ของท้องถิ่น โดยชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการท่องเที่ยวนั้น บนพื้นฐานของการมีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อม และวัฒนธรรมของท้องถิ่น เช่นการเที่ยวชมประเพณีในราชสำนัก (ประเพณีหลวง) หรือประเพณีพื้นบ้าน และการท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตในหมู่บ้าน เช่นหมู่บ้านท่าตม จังหวัดสุรินทร์ ที่มีการเลี้ยงช้างเป็นเอกลักษณ์ หมู่บ้านทุ่งหลวง จ.สุโขทัย มีการทำเครื่องปั้นดินเผาเป็นอาชีพหลัก และหมู่บ้านบ่อสร้าง จ.เชียงใหม่ ที่มีการทำร่มเป็นสินค้าประจำท้องถิ่น

ทรูปลูกปัญญา (2554) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไว้ดังนี้ “เป็นการศึกษาหาความรู้ในพื้นที่หรือบริเวณที่มีคุณลักษณะที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม มีการบอกเล่าเรื่องราวในการพัฒนาทางสังคมและมนุษย์ผ่านทางประวัติศาสตร์อันเป็นผลเกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรม องค์ความรู้ และการให้คุณค่าของสังคม โดยสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าหรือสภาพแวดล้อมอย่างธรรมชาติ ที่สามารถแสดงออกให้เห็นถึงความสวยงามและประโยชน์ที่ได้รับจากธรรมชาติ สามารถสะท้อนให้เห็นถึงสภาพชีวิต ความเป็นอยู่ของคนในแต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม หรือขนบธรรมเนียมประเพณี”

ประพาส ตรีเยี่ยม(2556) กล่าวว่า ในยุคปัจจุบัน การแข่งขันในตลาดโลกได้ให้ความสำคัญในการนำเอาวัฒนธรรมมาเป็นส่วนหนึ่งในตัวผลิตภัณฑ์หรือบริการที่ตนจำหน่ายเพื่อสร้างความแตกต่างจากคู่แข่ง ซึ่งสอดคล้องกับกระแสเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ (Creative Economy) ที่กำลังมาแรง

ผู้อ่านคงจะเริ่มมีคำถามในใจว่าแล้วการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คืออะไร การท่องเที่ยวแบบไหนที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและประเทศต่าง ๆ ในโลกมีนโยบายอย่างไรกับรูปแบบการท่องเที่ยวดังกล่าว หลายคนอาจจะสงสัยว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมควรจะครอบคลุมถึงเรื่องอะไรบ้าง

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548) ได้อธิบายว่าการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมประกอบด้วย

1. ประวัติศาสตร์และร่องรอยทางประวัติศาสตร์
2. โบราณคดีและพิพิธภัณฑสถาน
3. งานสถาปัตยกรรมเก่าแก่ดั้งเดิม
4. ศิลปะ หัตถกรรม ประติมากรรม ภาพวาด รูปปั้นและแกะสลัก
5. ศาสนารวมถึงพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา
6. ดนตรี การแสดงละคร ภาพยนตร์
7. ภาษาและวรรณกรรม
8. วิถีชีวิต เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย อาหาร
9. ประเพณี วัฒนธรรมพื้นบ้าน เทศกาลต่าง ๆ
10. ลักษณะงานและเทคโนโลยี ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาใช้เฉพาะท้องถิ่น

สรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือ การท่องเที่ยวที่นำวัฒนธรรมที่มีอยู่ทั้งในระดับท้องถิ่น ชุมชน หรือระดับชาติ มานำเสนอในรูปแบบของการท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดการเผยแพร่อนุรักษ์และความภาคภูมิใจในวัฒนธรรม และยังสามารถสร้างรายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยวอีกด้วย

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยว

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548) ได้ให้ความหมายของการจัดการการท่องเที่ยวว่า หมายถึง การวางแผนการท่องเที่ยวและดำเนินการให้เป็นไปตามแผนโดยมีการจัดองค์การบริหารงานบุคคลการอำนวยความสะดวกและควบคุมอย่างเหมาะสมเพื่อให้เป็นไปตามแผนที่ได้วางไว้ทั้งมีการประเมินผลแผนการท่องเที่ยวด้วย

อารีย์ นัยพินิจ และฐิรัชญา มณีเนตร (2551) ให้ความหมายของการจัดการท่องเที่ยว หมายถึง การดำเนินงานเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในด้านการวางแผนการจัดการผู้รับผิดชอบการควบคุมการจัดสรรงบประมาณ การประเมินผลและรายงานผลเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2543) ได้กล่าวถึงการจัดการการท่องเที่ยวที่ควรจะดำเนินการในความรับผิดชอบของหน่วยงานที่ดูแลสถานที่ท่องเที่ยวว่ามีอยู่ 5 ภารกิจหลัก ดังนี้

1. การโฆษณาและประชาสัมพันธ์หน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว ควรมีบทบาทในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวให้สาธารณะได้รับรู้และทราบมากที่สุด
2. การสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรการท่องเที่ยวเป็นการสำรวจหาข้อมูลในแหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่ในพื้นที่เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่
3. การปรับปรุงและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเป็นการจัดทำแผนงานโครงการเพื่อปรับปรุงและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นที่ประทับใจของนักท่องเที่ยว

4. การบริหารแหล่งท่องเที่ยวเป็นการกำหนดแนวทางในการบริหารและจัดการแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่อย่างเหมาะสมและเกิดประโยชน์สูงสุด

5. การรักษาความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยวเป็นการวางระบบในการดูแลรักษาความปลอดภัยให้แก่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาในพื้นที่รับผิดชอบ

สรุปได้ว่า การจัดการท่องเที่ยว หมายถึง การดำเนินงานในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นการวางแผน การจัดการองค์การบริหารงานบุคคล การอำนวยความสะดวก รวมถึงการประเมินผลการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยว

3. แนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ความหมายของการท่องเที่ยวชุมชน

ธนาคารโลก (World Bank, 2000) ได้อธิบายว่าการท่องเที่ยวชุมชนคือ “การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของชุมชน ผู้ซึ่งต้องได้รับประโยชน์และรายได้ที่ยั่งยืนจากการท่องเที่ยวจากงาน จากการกำจัดความยากจน และไม่ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม เป็นการสร้างความภาคภูมิใจในชุมชน และเกิดการรักษาและพัฒนาสมบัติของชุมชน”

วีระพล ทองมา และประเจต อำนาจ (2547) ให้ความหมายของการท่องเที่ยวชุมชนว่า “เป็นเรื่องของการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชนท้องถิ่นและผู้มาเยือน ในการที่จะดูแลรักษาทรัพยากรด้านต่าง ๆ ของชุมชนที่มีอยู่แล้ว ตลอดจนเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนให้เกิดความยั่งยืน อันเกิดจากการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในชุมชน เพื่อประโยชน์แก่ชุมชน

เฟนเนลล์ (Fennell, 1999) นักวิชาการด้านการท่องเที่ยวแห่งภาควิชาการและการพักผ่อนศึกษา มหาวิทยาลัยบร็อก ประเทศแคนาดา เป็นผู้หนึ่งที่เสนอแนวคิดการท่องเที่ยวที่หลีกเลี่ยงการทำลายการใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน หากแต่มุ่งตอบสนองความต้องการของคนในท้องถิ่นให้มากที่สุดด้วยการใช้เทคโนโลยีในชุมชนเท่าที่จำเป็นที่สำคัญยังต้องมีการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวร่วมกับคนในชุมชน

พจนา สวนศรี (2546: 178-179) ได้ระบุว่า แนวคิดและต้นกำเนิดของคำว่า อีโคทัวร์ริซึม (ecotourism) มาจากประเทศตะวันตก มีการให้คำนิยามคำนี้หลากหลายขึ้นอยู่กับภูมิหลังของแต่ละคนหรือสังคมที่ผู้เขียนหรือนักวิชาการคลุกคลีอยู่ โดยส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญในเรื่องการพัฒนาที่คู่ไปกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในบริบทสังคมไทยที่คนกับธรรมชาติมีความผูกพันใกล้ชิดกัน แนวคิดนี้จึงเน้นบทบาทของคนและชุมชนมากขึ้น

“การท่องเที่ยวโดยชุมชน (community base sustainable tourism) คือ การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชน และชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน” โดยมองว่าการท่องเที่ยวต้องทำงานครอบคลุม 5 ด้าน พร้อมกัน ทั้งการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม โดยมีชุมชนเป็นเจ้าของและมีส่วนในการจัดการ นอกจากนี้การท่องเที่ยวยังสามารถเป็นเครื่องมือในการพัฒนา โดยใช้การท่องเที่ยวเป็นเงื่อนไขและสร้างโอกาสให้องค์กรชุมชนเข้ามามีบทบาทสำคัญในการวางแผนทิศทางการพัฒนาชุมชนของตนในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชุมชนที่มีแนวโน้มว่าการท่องเที่ยวจะรุกคืบเข้าไปถึง หรือต้องการเปิดเผยชุมชนของตนให้เป็นที่

รู้จักในวงกว้าง ให้มีการสร้างให้เกิดกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับการวางแผน การบริหารจัดการ ทรัพยากรและกระจายอำนาจการตัดสินใจโดยเน้นความสำคัญของการจัดการธรรมชาติแวดล้อมและ ใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนไปพร้อมกัน

เที่ยวให้รู้เปิดประตูสมอง ได้นิยาม การท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การท่องเที่ยวที่ชุมชนเป็นผู้ กำหนดกระบวนการทิศทาง และรูปแบบการท่องเที่ยวของตนเอง ชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของ ทรัพยากรท่องเที่ยวนั้น ๆ และมีส่วนได้ส่วนเสียที่เกิดจากการท่องเที่ยว ซึ่งการท่องเที่ยวที่จัดโดย ชุมชนนั้นมีจุดขายที่หลากหลาย ทั้งธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิต การอนุรักษ์ รวมทั้งมีการพัฒนารูปแบบเพื่อสร้างความยั่งยืนสู่คนรุ่นลูกหลานและเกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่นอย่าง แท้จริง (ที่มา <http://www.thaibizcenter.com/knowledgecenter>)

จิตคุปต์ ละอองปลิว (2551) กล่าวถึง การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community based Tourism = CBT) ว่า คือการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชนและชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิในการ จัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน (โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ, 2540)

สินธุ์ สโรบล (2546, หน้า 11) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวโดยชุมชนว่า เป็นการ จัดการการท่องเที่ยว โดยชุมชนเป็นคนกำหนดทิศทาง การท่องเที่ยว หมายถึง จัดการโดยชุมชน ตอบสนองความต้องการของชุมชน เน้นที่ชุมชนเป็นศูนย์กลางในการทำงาน มีการบริหารจัดการที่ ชัดเจนในรูปองค์กรชุมชน

โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ (REST) ได้ให้ความหมายของคำว่า การท่องเที่ยว โดยชุมชนว่าเป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรม กำหนด ทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชน เพื่อชุมชนและชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของ มีสิทธิในการจัดการ ดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน (พจนานุกรม, 2550)

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค เป็นองค์กรที่ให้ความสำคัญกับ บทบาทของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวของตนเองตามเงื่อนไขของรัฐธรรมนูญและกระแสการ เปลี่ยนแปลงของโลก ทั้งนี้ได้ประมวลนิยามและให้ความหมายเชิงปฏิบัติการของการท่องเที่ยวโดย ชุมชน (Community-based Tourism) ว่าหมายถึง ทางเลือกในการจัดการท่องเที่ยวที่ชุมชนเข้ามา กำหนดทิศทางของการท่องเที่ยวบนฐานคิดที่ว่าชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากรและเป็นผู้มีส่วน ได้เสียจากการท่องเที่ยว โดยการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตและวิถีการผลิตของชุมชน มาใช้เป็นต้นทุนหรือปัจจัยใน การจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม รวมทั้งมีการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนให้มีความสามารถ และบทบาทที่สำคัญในการดำเนินงานตั้งแต่การตัดสินใจ การวางแผน การดำเนินงาน การสรุป บทเรียน มุ่งเน้นให้เกิดความยั่งยืนสู่คนรุ่นหลาน และเกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น โดยคำนึงความสามารถ ในการรองรับของธรรมชาติเป็นสำคัญ (กนกวรรณ ชูชาญ, 2552)

สุดชีวิน นันทวัน ณ ออยุธยา (2551) กล่าวถึงการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยชุมชนมี ส่วนร่วมคือการให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการท่องเที่ยวทั้งการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจการ มีส่วนร่วมในการดำเนินงานและในการประเมินผลและที่สำคัญคือการมีส่วนร่วมในการรับ ผลประโยชน์โดยให้ชุมชนท้องถิ่นเป็นผู้รับผิดชอบประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมและมีรายได้จากการ

ท่องเที่ยวเพื่อก่อให้เกิดความรักความหวงแหนการสร้างจิตสำนึกในการดูแลและปกป้องทรัพยากรการท่องเที่ยว

องค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การท่องเที่ยวชุมชน (พิมพะระวี รุ่งโรจน์สัจย์, 2553) ได้กล่าวว่า การท่องเที่ยวชุมชนต้องทราบถึงหัวใจของการท่องเที่ยวชุมชนก่อนว่าหากจะดำเนินการจัดการท่องเที่ยวชุมชนที่สมบูรณ์นั้น ต้องให้ชุมชนมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการของการพัฒนาการท่องเที่ยว สำหรับความหมายของชุมชนในองค์ประกอบของการท่องเที่ยวชุมชน คือ

1. กลุ่มคนที่อยู่ร่วมกัน ร่วมเป็นเจ้าของในพื้นที่หนึ่งร่วมกัน และเกิดกระบวนการการสร้างความเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มคนนั้นขึ้น

2. มีปฏิสัมพันธ์ในสังคมของคนแต่ละคน จนรวมเป็นการปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มคนและองค์กร ในพื้นที่เฉพาะพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งขึ้น

อย่างไรก็ตามผู้มีส่วนร่วมหลักที่ควรนำมาร่วมในกระบวนการพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวชุมชนด้วยนอกจากส่วนของชุมชนแล้วคือ ผู้มีอำนาจตัดสินใจ เช่น ภาครัฐ(Decision maker) ภาคธุรกิจ(Business operator) และไม่ควรมี นักท่องเที่ยว(Visitor) ที่ควรสร้างความประทับใจให้แก่นักท่องเที่ยวที่มาในชุมชน เนื่องจากการประชาสัมพันธ์เรื่องราวของชุมชนที่ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายและมีประสิทธิภาพที่สุดคือการบอกต่อด้วยความประทับใจของนักท่องเที่ยวที่เคยมาชุมชนต่อไปและพวกเขาจะกลับมาอีกเรื่อย ๆ หากเกิดความประทับใจ

องค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน องค์ประกอบหลักของ CBT มีอยู่ 4 ด้าน กล่าวคือ 1) ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม 2) องค์กรชุมชน 3) การจัดการ 4) การเรียนรู้ ประเด็นสำคัญของแต่ละองค์ประกอบของ CBT ได้แก่

1. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม

1.1 ชุมชนมีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และมีวิถีการผลิตที่พึ่งพาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

1.2 ชุมชนมีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น

2. ด้านองค์กรชุมชน

2.1 ชุมชนมีระบบสังคมที่เข้าใจกัน

2.2 มีปราชญ์ หรือผู้มีความรู้ และทักษะในเรื่องต่าง ๆ หลากหลาย

2.3 ชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของและเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา

3. ด้านการจัดการ

3.1 มีกฎ-กติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และการท่องเที่ยว

3.2 มีองค์กรหรือกลไกในการทำงานเพื่อจัดการการท่องเที่ยว และสามารถเชื่อมโยง

การท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนโดยรวมได้

3.3 มีการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรม

3.4 มีกองทุนที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนด้านการ

เรียนรู้

3.5 ลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สามารถสร้างการรับรู้ และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่าง

3.6 มีระบบจัดการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือน

3.7 สร้างจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมทั้งในส่วนของชาวบ้านและผู้มาเยือน

4. ด้านการเรียนรู้

4.1 ลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สามารถสร้างการรับรู้ และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่าง

4.2 มีระบบจัดการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือน

4.3 สร้างจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ทั้งในส่วนของชาวบ้านและผู้มาเยือน (สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน <http://www.cbt-i.org/travel.php>)

เฟนเนลล์ (Fennell, 1999) ได้เสนอคุณสมบัติที่สำคัญของการท่องเที่ยวชุมชนดังกล่าวว่า จะต้องประกอบไปด้วย 5 ประการ ได้แก่

1. ต้องเป็นการท่องเที่ยวที่มีผลกำไรตอบแทนมายังครอบครัวของสมาชิกของชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การเปิดบ้านพักให้เป็นที่พักอาศัยของนักท่องเที่ยวในชุมชนนั้น ๆ โดยไม่ต้องผ่านนายหน้าใด ๆ อันจัดเป็นการสร้างรายได้ทางตรงแก่ชุมชน

2. ต้องเป็นการท่องเที่ยวที่ชุมชนได้รับประโยชน์อย่างแท้จริง ไม่ว่าจะเป็นการสร้างสาธารณูปโภค และการยกระดับความเป็นอยู่ที่ยั่งยืนเพื่อสมาชิกในชุมชน แต่มิใช่เพื่อนักท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียว

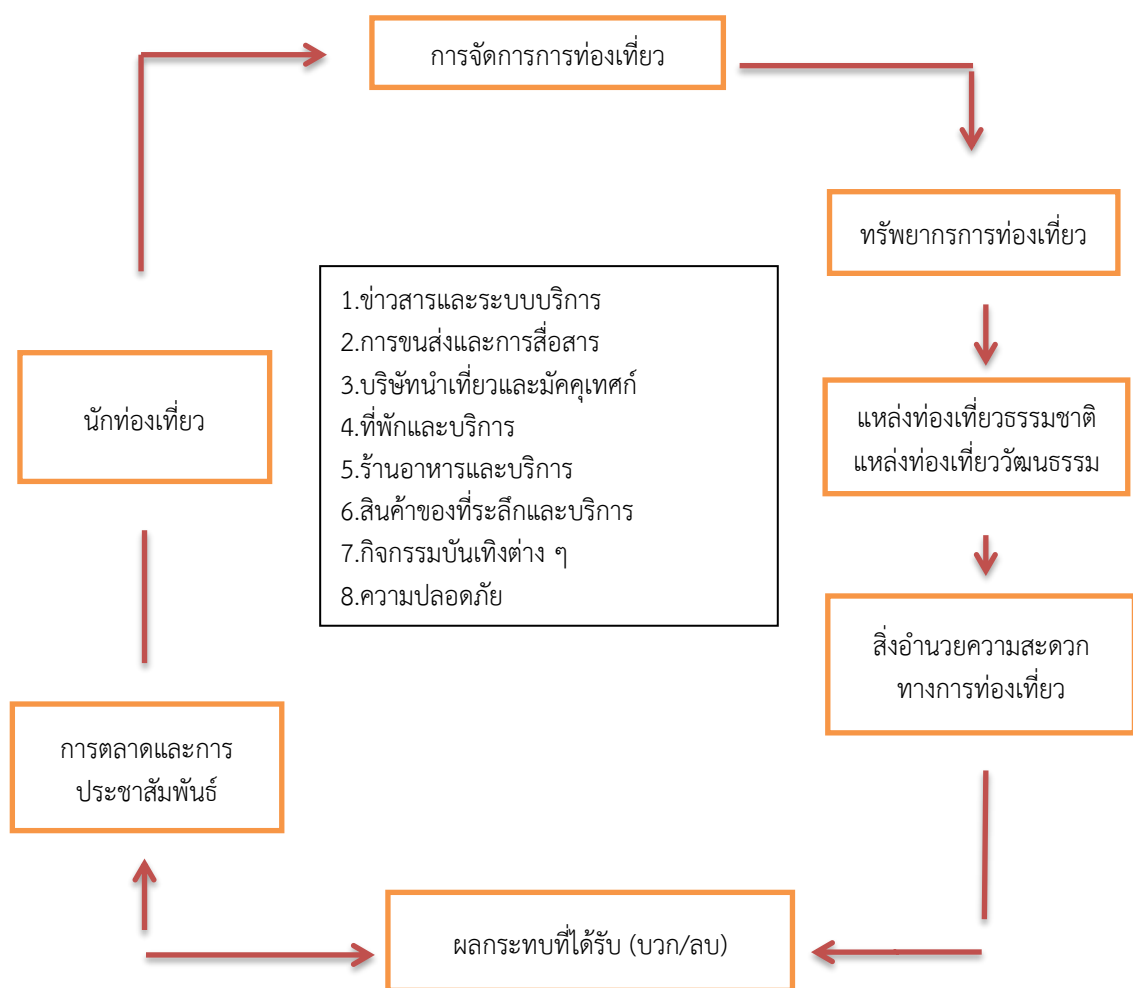
3. ต้องเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ก่อให้เกิดความตึงเครียดด้านสังคมและวัฒนธรรมในชุมชน อันเนื่องมาจากการนำความทันสมัยแบบตะวันตกเข้ามาสู่ชุมชนเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว พร้อมกับดึงสำนึกร่วมของคนในชุมชนออกไปด้วยการกลืนสมาชิกในชุมชนให้อยู่กับความทันสมัยดังกล่าว อันจะนำมาซึ่งปัญหาทางสังคมและวัฒนธรรมที่จะเกิดตามมาอีกเป็นจำนวนมาก

4. ต้องเป็นการท่องเที่ยวที่สร้างจิตสำนึกในการเคารพและรักษาสิ่งแวดล้อม สังคม ตลอดจนวัฒนธรรมในชุมชนให้เกิดขึ้นกับนักท่องเที่ยว

5. ต้องเป็นการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศ ทั้งในระดับนานาชาติ นานาภูมิภาค ที่ล้วนอยู่ภายใต้ขนานาวัฒนธรรม โดยนัยนี้การท่องเที่ยวชุมชนต้องสอนให้นักท่องเที่ยวเคารพในความหลากหลายทางชีวภาพและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในสังคม และไม่มองว่าใครเจริญกว่า และใครด้อยกว่า

วิไลลักษณ์ รัตนเพียรธัมมะ และคณะ (อ้างถึงในปิยะพงษ์ นาไชย, 2552) ได้ทำการศึกษาถึงการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนกรณีศึกษาตลาดน้ำท่าคา อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสงคราม ได้กล่าวถึงการจัดการท่องเที่ยวที่ผ่านมาพบว่ามีปัญหาอุปสรรคและข้อจำกัดหลายประการที่ทำให้ไม่สามารถทำให้การบริหารจัดการท่องเที่ยวดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพภาพทั้งปัญหาในด้านพื้นที่ซึ่งมีขีดความสามารถที่จะรองรับได้ในบางช่วงปัญหาชุมชนท้องถิ่นการได้หรือเสียประโยชน์ของคนในพื้นที่การกระจายผลประโยชน์ที่ไม่เหมาะสมทำให้เกิดความขัดแย้งความร่วมมือในการจัดการปัญหาของผู้ประกอบการซึ่งมีธุรกิจที่เกี่ยวข้องหลายประเภททั้งธุรกิจบ้านพักร้านอาหารนำเที่ยวขนส่งปัญหา

การประสานงานของหน่วยงานต่าง ๆ องค์กรชุมชนทั้งภายในและภายนอกต้องมีเป้าหมายร่วมกันเพื่อจัดการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน ดังนั้นองค์ประกอบต่าง ๆ ของการจัดการท่องเที่ยวต้องมีความสัมพันธ์กันเป็นระบบเพราะต่างก็มีประโยชน์ซึ่งกันและกันแต่ภาคส่วนต้องมีเป้าหมายเพื่อให้การท่องเที่ยวสามารถดำเนินการไปได้อย่างต่อเนื่องโดยสร้างความพอใจให้นักท่องเที่ยวให้เกิดความประทับใจอยากเดินทางมาค้างแรมนานและมาอีกหลายครั้งและบอกต่อ ๆ กันไปโดยทั่วไปการท่องเที่ยวเนื่องจากจะขึ้นอยู่กับความสวยงามสมบูรณ์ของพื้นที่แล้วยังมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องอีกหลายประเภททั้งด้านการขนส่งการประชาสัมพันธ์โรงแรมการจัดการธุรกิจนำเที่ยวสินค้าของที่ระลึกซึ่งต้องมีความสัมพันธ์กันดังนี้

ภาพที่ 2.1 แผนภาพแสดงความสัมพันธ์ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว
ที่มา : วิไลลักษณ์ รัตนเพียรธัมมะ และคณะ, 2550

จากภาพดังกล่าวจะเห็นได้ว่าองค์ประกอบของการจัดการการบริหารการท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์ต่อกันคือ

1. ข่าวสารและการบริการข้อมูลต่าง ๆ ที่นักท่องเที่ยวควรรู้ก่อนเดินทางควรจัดการให้พร้อมแจ้งราคาค่าบริการให้ชัดเจนอาจทำเป็นแผ่นปลิวเอกสารพับแคตตาล็อก (ตามแบบประมาณดำเนินการ) เผยแพร่ให้กว้างขวางตลอดจนการตอบรับข้อมูลทางโทรศัพท์ที่สอบถามต้องชัดเจนในการตอบโทรสารและ e-mail ต้องชัดเจนและรวดเร็ว

2. การขนส่งการสื่อสารและการบริการการเดินทางเข้าสู่หมู่บ้านนั้นหากมีรถโดยสารรถประจำทางบริการควรแจ้งกำหนดการเดินทางและค่าบริการเป็นราคาเดียวกันชัดเจนหากเป็นสถานที่ท่องเที่ยวจะต้องคำนึงถึงที่จอดรถสะดวกค่าบริการจอดรถมีหรือไม่ต้องชัดเจน การสื่อสารหมายถึงระบบโทรศัพท์ระบบการส่งจองควรทันสมัยตามกระแสโลก (E-Mail, E-Commerce, E-Tourist) รวมถึงการบริการจัดส่งทางพัสดุในระบบต่าง ๆ ด้วย

3. การนำชมสถานที่ควรมีมัคคุเทศก์ที่รอบรู้นำมาชมอาจเป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่นหรือนักท่องเที่ยวซึ่งต้องสามารถใช้ภาษาการสื่อสารได้เป็นอย่างดี

4. ที่พักและบริการท้องถิ่นได้มีที่พักอาจเป็นโรงแรมรีสอร์ทเกสต์เฮาส์ หรือโฮมสเตย์ต้องสะอาดได้รับมาตรฐานการบริการสากลและมีการบริการที่ดี

การท่องเที่ยวโดยชุมชนกับการพัฒนาชุมชน

ในปี พ.ศ. 2540 – 2546 เป็นช่วงที่สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย สำนักงานภาค (สกว. ภาค) ได้ให้การสนับสนุนการทำวิจัยชุดโครงการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ โดยมีโครงการในพื้นที่ภาคเหนือและได้ร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง โดยการประสานงานของ สันธุ์ สโรบล (2546, หน้า 2, 79, 237-239) จัดทำโครงการประสานงานวิจัยและพัฒนาเครือข่ายไว้ด้วยกัน จากการประมวลองค์ความรู้และสรุปประสบการณ์ในพื้นที่ภาคเหนือ รวม 32 โครงการ ได้ชี้ให้เห็นการบูรณาการของการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อประโยชน์ในการพัฒนา 3 มิติ ดังนี้

1. มิติด้านสิ่งแวดล้อม มุ่งกระตุ้นให้ชาวบ้านในชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์และการคุ้มครองด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ รู้ปัญหา ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมจากการท่องเที่ยวเพื่อจำกัดการพัฒนาและดำเนินการจัดการท่องเที่ยว โดยพยายามหลีกเลี่ยงให้เกิดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมให้น้อยที่สุด

2. มิติด้านเศรษฐกิจ มุ่งให้ชาวบ้านมีรายได้เสริมจากการท่องเที่ยวโดยนำฐานทรัพยากรซึ่งเป็นสมบัติสาธารณะ มาเป็นต้นทุนในการจัดการท่องเที่ยว มีการกระจายรายได้อย่างสม่ำเสมอและยุติธรรม และที่สำคัญคือชาวบ้านในชุมชนต้องเห็นพ้องต้องกันที่จะนำฐานทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีอยู่มาพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน โดยมีการประชุมปรึกษาหารือ ระดมความคิดเห็นที่เป็นความต้องการของชาวบ้านอย่างแท้จริง และชาวบ้านเข้าใจตรงกันว่าการท่องเที่ยวเป็นเพียงช่องทางหนึ่งในการเสริมสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน มิใช่มุ่งให้เป็นรายได้หลักในการจัดการท่องเที่ยวให้มีระบบการดำเนินงานที่เหมาะสมและเป็นธรรมแก่สมาชิกในชุมชน ควรมีการกระจายรายได้อย่างทั่วถึงและยุติธรรม ผลกำไรที่ได้กระจายสู่ชุมชนอย่างแท้จริง ประชาชนเป็นผู้ดำเนินการท่องเที่ยวและควบคุม

การเติบโตของการท่องเที่ยวในพื้นที่ของตนโดยไม่ขัดแย้งกับการรักษาฐานทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม เปิดโอกาสให้ชาวบ้านทุกครัวเรือนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อลดช่องว่างระหว่างคนมีโอกาสดูกับคนด้อยโอกาส ลดความขัดแย้งหรือความแตกแยกในชุมชน เช่น การผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันทำหน้าที่เป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่น พานักท่องเที่ยวดูนก เดินป่าศึกษาธรรมชาติ พิซพรรณไม้สมุนไพร เป็นต้น

3. มิติด้านสังคมและวัฒนธรรม มุ่งใช้กิจกรรมต่าง ๆ รองรับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างสร้างสรรค์ ส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของคนต่างวัฒนธรรมเพิ่มความเข้าใจและตระหนักคุณค่าของวัฒนธรรม เพิ่มความเข้าใจและตระหนักในคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งอาจมีการจัดการในรูปแบบของมูลนิธิการท่องเที่ยว พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น การรวบรวมภูมิปัญญาด้านวรรณกรรมมุขปาฐะและจัดทำเอกสารเผยแพร่ด้านภูมิปัญญา

แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน

นักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนไว้ ดังนี้

โคเฮน และอัฟฮอฟ (Cohen & Uphoff, 1981,p6) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมนั้นสมาชิกต้องเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องใน 4 มิติ ได้แก่

1. การมีส่วนร่วมการตัดสินใจว่าควรทำอะไรและทำอย่างไรโดยการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ หมายถึง การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการคิดริเริ่มโครงการโดยมีการอภิปรายถึงปัญหาและความต้องการมีการจัดลำดับความสำคัญของปัญหาการกำหนดทางเลือกว่าจะจัดทำโครงการหรือกิจกรรมใดบ้างและการตัดสินใจว่าจะทำโครงการหรือกิจกรรมใดและการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจยังครอบคลุมไปถึงการตัดสินใจในระหว่างการดำเนินงานโครงการ

2. การมีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนารวมทั้งลงมือปฏิบัติตามที่ได้ตัดสินใจ หมายถึง การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในทรัพยากรต่าง ๆ ให้กับโครงการทั้งในด้านเงินแรงงานวัสดุอุปกรณ์และการมีส่วนร่วมในการบริหารและประสานงานโครงการต่าง ๆ

3. การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการมีส่วนร่วมประเภทนี้มีสองนัย คือ เป็นทั้งการร่วมรับประโยชน์และร่วมรับผลสืบเนื่องในทางลบจากโครงการพัฒนาผลประโยชน์ที่ได้รับ ได้แก่ 1) ผลประโยชน์ด้านวัตถุคือการมีรายได้และทรัพย์สินเพิ่มขึ้นและมั่นคงมากขึ้นหรือการมีสาธารณูปโภคที่เพียงพอมีประสิทธิภาพหรือคุณภาพดี 2) ผลประโยชน์ด้านสังคมได้แก่การได้รับการศึกษาหรือมีการรู้หนังสือมากขึ้นรวมทั้งการให้บริการสังคมอื่น ๆ มากขึ้นและมีคุณภาพดีขึ้น 3) ผลประโยชน์ส่วนบุคคลได้แก่การมีความนับถือตนเองมากขึ้นมีพลังอำนาจทางการเมืองมากขึ้นและมีความรู้สึกถึงความมีประสิทธิภาพของตนเอง

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการโดยสมาชิกทุกคนของชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมและเข้ามามีอิทธิพลต่อกระบวนการดำเนินกิจกรรมในการพัฒนารวมถึงได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนานั้นอย่างเสมอภาคซึ่งเป็นการที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินโครงการทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ รูปแบบการมีส่วนร่วมประเมินอย่างเป็นทางการเช่นการประชุมเพื่อทบทวนและประเมินการดำเนินงานที่ผ่านมารวมเป็นคณะทำงานหรือคณะกรรมการในการประเมินผลหรือการเข้าร่วมเป็นคณะทำงานในการวิจัยประเมินผลสำหรับการมีส่วนร่วมในการ

ประเมินผลอย่างไม่เป็นทางการ เช่น การประชุมกลุ่มย่อยอย่างไม่เป็นทางการหรือการพบปะพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับการดำเนินงานของโครงการ

องค์การสหประชาชาติ (United Nation, 1981, p5) และรีเดอร์ (Reeder, 1974, p39) ได้ให้ความหมายเจาะจงถึงการมีส่วนร่วมว่า การมีส่วนร่วมเป็นการปะทะสังสรรค์ทางสังคมทั้งในลักษณะการมีส่วนร่วมของปัจเจกบุคคลและการมีส่วนร่วมของกลุ่ม

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนนี้เป็นการสร้างโอกาสให้สมาชิกทุกคนของชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการช่วยเหลือและเข้ามามีอิทธิพลต่อกระบวนการดำเนินกิจกรรมในการพัฒนารวมถึงได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนานั้นอย่างเสมอภาคกัน

กระบวนการมีส่วนร่วม

ฟอร์นารอฟ (Fornaroff, 1980, p.104) เสนอว่ากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนมีขั้นตอนการมีส่วนร่วมดังนี้

1. การวางแผนรวมถึงการตัดสินใจในการกำหนดเป้าหมายกลยุทธ์ทรัพยากรที่ต้องใช้ตลอดจนการติดตามประเมินผล

2. การดำเนินงาน

3. การใช้บริการจากโครงการ

4. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์

ธีรพงษ์ แก้วหาญ (2543, หน้า 149 - 163) ได้จำแนกขั้นตอนการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ขั้นตอน ได้แก่

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ โดยในกระบวนการของการตัดสินใจประการแรกสุดที่ต้องกระทำ คือ การกำหนดความต้องการและการจัดลำดับความสำคัญ หลังจากนั้นเลือกนโยบายและประชาชนที่เกี่ยวข้อง การตัดสินใจนี้เป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ต้องดำเนินการไปเรื่อย ๆ ตั้งแต่การตัดสินใจในช่วงเริ่มต้น การตัดสินใจในช่วงดำเนินการวางแผนและการตัดสินใจในช่วงการปฏิบัติตามแผนที่วางไว้

2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ได้มาจากคำถามที่ว่าใครจะทำประโยชน์ให้โครงการได้บ้างและทำประโยชน์ได้โดยวิธีใด เช่นการช่วยเหลือด้านทรัพยากร การบริหารงานและประสานงาน การให้ความช่วยเหลือด้านแรงงานหรือข้อมูล เป็นต้น

3. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์นั้น จากความสำคัญของผลประโยชน์ในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพแล้วจะต้องพิจารณาถึงการกระจายผลประโยชน์นั้น จากความสำคัญของผลประโยชน์ในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพแล้วจะต้องพิจารณาถึงการกระจายผลประโยชน์ภายในกลุ่มด้วย รวมถึงผลที่เป็นประโยชน์และเป็นโทษต่อบุคคลและสังคม

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล การมีส่วนร่วมในการประเมินผลนั้นสิ่งสำคัญที่จะต้องสังเกตคือ ความเห็น (views) ความชอบ (Preference) และความคาดหวัง (Expectations) ซึ่งมีอิทธิพลสามารถแปรเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มต่าง ๆ ได้

องค์ประกอบของการมีส่วนร่วม

สุริพร พงษ์พานิช (2554) การมีส่วนร่วมของประชาชนในด้านการท่องเที่ยวที่เกี่ยวเนื่องกันส่วนใหญ่มักจะเป็นการร่วมกันใช้ประโยชน์ซึ่งเป็นองค์ประกอบหนึ่งเท่านั้น การมีส่วนร่วมที่จะก่อให้เกิดความยั่งยืนในการพัฒนาได้จะต้องครบองค์ประกอบ 5 ประการ คือ

1. การร่วมกันวางแผนเป็นการร่วมคิดร่วมวางแผนจัดการเตรียมความพร้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกในชุมชนร่วมประชุมและลงความเห็นว่าจะพัฒนาการท่องเที่ยวที่ภาคีการนำเสนอเห็นด้วยหรือไม่หากไม่เห็นด้วยท่านมีข้อเสนอแนะควรทำอย่างไร หากท้องถิ่นใดที่ยังไม่มีการท่องเที่ยวแต่ต้องการให้เกิดขึ้นก็ต้องร่วมกันคิดว่าชุมชนของตนมีอะไรเด่นแตกต่างจากชุมชนอื่นมีทรัพยากรอะไรที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวได้บ้าง ควรมีการจัดการอย่างไรบ้าง ควรแบ่งหน้าที่ใครทำอะไร ควรตั้งร้านค้าตรงไหนก็หลัง ควรให้ใครเข้ามาขายได้บ้าง ควรจัดร้านค้าแผงลอยอยู่บริเวณไหนให้ดูเป็นระเบียบ ควรขายของราคาเท่าใดควรจัดการด้านสิ่งแวดล้อมอย่างไรเพื่อป้องกันมลพิษและความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น

2. การร่วมกันปฏิบัติตามแผนเมื่อมีการวางแผนแล้วสมาชิกในชุมชนทุกคนต้องร่วมกันปฏิบัติหน้าที่ที่ตกลงกันได้ เช่น การวางแผนลดขยะภายใน 1 ปี ก็จะต้องร่วมกันลงมือทำให้ได้ตามแผนนั้น

3. การร่วมกันใช้ประโยชน์สมาชิกทุกคนจะต้องมีสิทธิใช้ประโยชน์จากทรัพยากรท่องเที่ยวในท้องถิ่นจะต้องมีการจัดการผลประโยชน์ทั้งที่เป็นตัวเงินและวัตถุให้ประชาชนในท้องถิ่นอย่างทั่วถึงและเหมาะสมโดยคำนึงถึงความยุติธรรมและความเท่าเทียมกันเป็นหลักเมื่อทุกคนได้รับประโยชน์อย่างเหมาะสมซึ่งหมายถึงการลงทุนลงแรงมากก็จะได้ผลประโยชน์มาก สิ่งนี้จะช่วยกระตุ้นให้กิจกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่นดำเนินต่อไปได้

4. การร่วมติดตามและประเมินผล เมื่อมีการดำเนินการแล้วย่อมจะมีปัญหาความไม่เข้าใจต่าง ๆ เกิดขึ้นจึงต้องร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นถ่ายทอดประสบการณ์และร่วมกันประชุมหาวิธีการแก้ไขปัญหานั้น

5. การร่วมทำนุบำรุงรักษา เมื่อมีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรแล้วทุกคนต้องร่วมกันบำรุงรักษาด้วยหากละเลยปล่อยให้ทรัพยากรที่มีอยู่เสื่อมโทรมลงนักท่องเที่ยวก็จะไม่มาเยี่ยมเยือนผลประโยชน์ที่เคยได้รับก็จะหมดไปเช่นกัน

4. แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว

การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีองค์ประกอบ 5 ประการ ดังนี้ (พชรพรรณ ทวงชน, นวลฉวี แสงชัย, 2556; บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2548)

1. ร่วมกันวางแผนเป็นการร่วมคิดวางแผนจัดการเตรียมความพร้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกในชุมชนร่วมประชุมและลงความเห็นว่าจะพัฒนาการท่องเที่ยวที่ภาคีการนำเสนอเห็นด้วยหรือไม่ หากไม่เห็นด้วยมีข้อเสนอแนะควรทำอย่างไร หากท้องถิ่นใดที่ยังไม่มีการท่องเที่ยวแต่ต้องการให้เกิดขึ้นก็ต้องร่วมกันคิดว่าชุมชนของตนมีอะไรเด่นแตกต่างจากชุมชนอื่นมีทรัพยากรอะไรที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวได้บ้าง ควรมีการจัดการอย่างไรบ้างควรแบ่งหน้าที่ใครทำอะไร ควรตั้งร้านค้าตรงไหนก็หลัง ควรให้ใครเข้ามาขายได้บ้างควรจัดร้านค้าแผงลอยอยู่บริเวณไหนให้ดูเป็น

ระเบียบควรขายของราคาเท่าใด ควรจัดการด้านสิ่งแวดล้อมอย่างไรเพื่อป้องกันมลพิษและความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น

2. ร่วมกันปฏิบัติตามแผนเมื่อมีการวางแผนแล้วสมาชิกในชุมชนทุกคนต้องร่วมกันปฏิบัติหน้าที่ที่ตกลงกันไว้หากมีการวางแผนลดขยะภายใน 1 ปีก็ต้องร่วมกันลงมือทำให้ได้ตามแผนนั้น

3. ร่วมกันใช้ประโยชน์สมาชิกทุกคนจะต้องมีสิทธิ์ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรท่องเที่ยวในท้องถิ่นจะต้องมีการจัดการผลประโยชน์ทั้งที่เป็นตัวเงินและวัตถุให้ประชาชนในท้องถิ่นอย่างทั่วถึงและเหมาะสมโดยคำนึงถึงความยุติธรรมและความเท่าเทียมกันเป็นหลักเมื่อทุกคนได้รับประโยชน์อย่างเหมาะสมซึ่งหมายถึงการลงทุนลงแรงมากก็จะได้ผลประโยชน์มากสิ่งนี้จะช่วยกระตุ้นให้กิจกรรมการท่องเที่ยวในท้องถิ่นดำเนินต่อไปได้

4. ร่วมติดตามและประเมินผล เมื่อมีการดำเนินการแล้วย่อมจะมีปัญหาความไม่เข้าใจต่าง ๆ เกิดขึ้นจึงต้องร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นถ่ายทอดประสบการณ์และร่วมกันประชุมหาวิธีการแก้ไขปัญหาเหล่านั้น

5. ร่วมบำรุงรักษา เมื่อมีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรแล้วทุกคนต้องร่วมกันบำรุงรักษาด้วย หากละเลยปล่อยให้ทรัพยากรที่มีอยู่เสื่อมโทรมลงนักท่องเที่ยวก็จไม่มาเยี่ยมเยือน ผลประโยชน์ที่เคยได้รับก็จะหมดไปเช่นกัน การมีส่วนร่วมจัดการท่องเที่ยวของชุมชนท้องถิ่นจะประสบความสำเร็จได้โดยทุกคนร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ เอกชน องค์กรพัฒนาเอกชนทุกฝ่ายต้องเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นดำเนินการเองจะต้องสนับสนุนความรู้ให้ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ และให้ความช่วยเหลือที่เหมาะสมโดยเฉพาะอย่างยิ่งภาคเอกชนที่เป็นผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวควรสนับสนุนกิจกรรมของชุมชนท้องถิ่นดำเนินการได้ราบรื่นและยั่งยืนขึ้น

ชัยชนะ สุทธิวรชัย (2558, หน้า 31) ได้เสนอเงื่อนไขการมีส่วนร่วมที่จะก่อให้เกิดการพัฒนา 3 ประการคือ

1. ความช่วยเหลือจากภายนอก ซึ่งอาจเป็นองค์การพัฒนาของรัฐ องค์การเอกชน นักวิชาการ และนักพัฒนาในรูปแบบของการช่วยเหลือด้านการเงิน การเมือง และความรู้

2. ความพร้อมภายใน เช่น ผู้นำ สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและกายภาพ โอกาสเข้าร่วมวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น

3. การบำรุงรักษา เช่น ในรูปของสิ่งจูงใจ การบริหารและการจัดการองค์การและกิจกรรมตลอดจนการแทรกแซงจากภายนอก

สุธาทิพย์ เข็มน้อย (2554, หน้า 35) ได้จำแนกประเภทของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเป็น 5 ขั้นตอน ได้แก่

1. การมีส่วนร่วมในขั้นริเริ่มโครงการ เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในชุมชน ตลอดจนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจกำหนดความต้องการของชุมชน และมีส่วนร่วมในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการ

2. การมีส่วนร่วมในขั้นการวางแผนของโครงการพัฒนา เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินงาน กำหนดทรัพยากรและแหล่งของทรัพยากรที่จะใช้ในโครงการ เป็นต้น

3. การมีส่วนร่วมในขั้นดำเนินโครงการ เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนในการทำประโยชน์ให้แก่โครงการร่วมช่วยเหลือด้านทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์และแรงงาน หรือโดยการบริหารงานและประสานงาน ตลอดตนการดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก เป็นต้น

4. การมีส่วนร่วมในขั้นรับผลที่เกิดจากโครงการพัฒนา เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนในการรับผลประโยชน์ที่พึงได้รับจากโครงการ หรือมีส่วนในการรับผลเสียที่อาจเกิดจากโครงการ ซึ่งผลประโยชน์หรือผลเสียนี้อาจเป็นด้านกายภาพหรือด้านจิตใจที่มีผลต่อสังคมหรือบุคคลก็ได้

5. การมีส่วนร่วมในขั้นประเมินผลโครงการพัฒนา เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนในการประเมินว่า โครงการพัฒนาที่พวกเขาดำเนินการนั้นบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ การประเมินผลนี้อาจเป็นการประเมินผลย่อย (Formative evaluation) เป็นการประเมินผลความก้าวหน้าของโครงการที่กระทำกันเป็นระยะหรือการประเมินผลรวม (Summative evaluation) ซึ่งเป็นผลสรุปรวมยอดของโครงการทั้งหมด

ปัจจัยส่งเสริมการมีส่วนร่วม

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2543, หน้า 28) ได้กล่าวถึง ปัจจัยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในด้าน 3 ด้านคือ

1. ปัจจัยด้านภาครัฐ กลไกของภาครัฐทั้งในระดับนโยบาย มาตรฐานและระดับการปฏิบัติต้องเอื้ออำนวยให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชน

2. ปัจจัยด้านประชาชน ประชาชนต้องมีจิตสำนึกต่อความสามารถและภูมิปัญญาในการจัดการปัญหาซึ่งเป็นผลประโยชน์จากประสบการณ์และการเรียนรู้ รวมทั้งมีการสร้างพลังเชื่อมโยงในรูปกลุ่ม องค์กร เครือข่ายและประชาคม

3. ปัจจัยด้านนักพัฒนาและองค์กรพัฒนา ต้องมีบทบาทกระตุ้น ส่งเสริมเอื้ออำนวยกระบวนการพัฒนา สนับสนุนข้อมูลข่าวสาร และทรัพยากร ตลอดจนร่วมเรียนรู้จากชุมชนด้วย

พอตซาคอฟฟ์ และคณะ (Podasakoff et., 1990 อ้างถึงใน สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์, 2550, หน้า 278-280) ได้สรุปว่า ผู้นำแบบสร้างความเปลี่ยนแปลง มีพฤติกรรมหลักที่สำคัญอย่างน้อยที่สุด 6 ประการดังนี้

1) การกำหนดและให้ความชัดเจนด้านวิสัยทัศน์ ได้แก่ พฤติกรรมของผู้จำที่มุ่งหมายในการระบุโอกาสใหม่ ๆ ขององค์กร พร้อมกับพัฒนาสร้างความชัดเจน และสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้นับตามเกิดความผูกพันต่อวิสัยทัศน์ในอนาคตของผู้นำ

2) การแสดงแบบอย่างของพฤติกรรมที่เหมาะสมกับผู้ตาม ได้แก่ พฤติกรรมของผู้นำในการแสดงแบบอย่างของการประพฤติปฏิบัติเพื่อให้ผู้ตามเอาเป็นต้นแบบในการปฏิบัติตามเพื่อให้สอดคล้องกับค่านิยมและหลักการของผู้นำ

3) การกระตุ้นให้เกิดการยอมรับเป้าหมายรวมของกลุ่ม ได้แก่ พฤติกรรมของผู้นำที่มีเป้าหมายในการส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือกันของสมาชิกในกลุ่มเพื่อร่วมกันทำงานจนบรรลุเป้าหมายร่วมกัน

4) กำหนดความคาดหวังต่อผลงานสูง ได้แก่ พฤติกรรมของผู้นำที่แสดงออกในการคาดหวังความเป็นเลิศของผลงาน ในแง่ที่ผู้ตามมีผลงานที่มีคุณภาพหรือผลงานสูง

5) ให้การสนับสนุนผู้ตามเป็นรายบุคคล ได้แก่ พฤติกรรมที่ผู้นำแสดงให้เห็นว่าได้ให้การส่งเสริมสนับสนุน ให้การนับถือต่อผู้ตาม โดยมีการเอื้ออาทรต่อความรู้สึกของผู้ตามแต่ละคน

6) มีการกระตุ้นทางปัญญา ได้แก่ พฤติกรรมที่ผู้นำสร้างความท้าทายและกระตุ้นผู้ตามให้มองปัญหาและงานเดิมด้วยมุมมองและวิธีการใหม่ ๆ ที่แตกต่างไปจากเดิม โดยใช้ความคิดพิจารณาเชิงวิเคราะห์ให้ผู้ตามเปลี่ยนกระบวนทัศน์ใหม่ที่เหมาะสม

สุธาทิพย์ เข้มน้อย (2554) ได้ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา ตลาดบางหลวง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ผลการศึกษาพบว่า

1. ปัจจัยสภาพแวดล้อมของชุมชนตลาดบางหลวง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรม และด้านสิ่งแวดล้อม พบว่าปัจจัยสภาพแวดล้อมโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยค่าเฉลี่ยของปัจจัยสภาพแวดล้อมสูงที่สุดคือด้านสังคม รองลงมาคือด้านเศรษฐกิจ ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านวัฒนธรรม อยู่ในระดับปานกลาง ตามลำดับ รายละเอียดดังนี้

ปัจจัยสภาพแวดล้อมด้านเศรษฐกิจพบว่า มีความคิดเห็นโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยค่าเฉลี่ยของด้านเศรษฐกิจสูงที่สุด ได้แก่ ประชาชนมีความเป็นอยู่และการดำรงชีวิตที่ดีขึ้นอยู่ในระดับมาก รองลงมาคือได้รับค่าตอบแทนจากการท่องเที่ยวในรูปแบบของตัวเงิน อยู่ในระดับมาก ส่วนค่าเฉลี่ยด้านเศรษฐกิจน้อยที่สุดคือประชาชนในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น อยู่ในระดับปานกลาง

ปัจจัยสภาพแวดล้อมด้านสังคมพบว่า มีความคิดเห็นโดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยของด้านสังคมสูงที่สุดได้แก่ ประชาชนในชุมชนได้รับความรู้และวิทยาการใหม่ ๆ จากการท่องเที่ยว อยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ มีการร่วมมือกันเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนในระดับมากและค่าเฉลี่ยด้านสังคมน้อยที่สุดคือ สภาพแวดล้อมของชุมชนได้รับการพัฒนาอยู่ในระดับปานกลาง

ปัจจัยสภาพแวดล้อมด้านวัฒนธรรมพบว่า มีความคิดเห็นโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยค่าเฉลี่ยของด้านวัฒนธรรมสูงที่สุด ได้แก่ มีการรณรงค์ให้มีการอนุรักษ์พื้นที่ท่องเที่ยว อยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ กิจกรรมการท่องเที่ยวมีความเหมาะสมกับสภาพวัฒนธรรมของพื้นที่ อยู่ในระดับปานกลางและค่าเฉลี่ยด้านวัฒนธรรมน้อยที่สุดคือ มีการอนุรักษ์วัฒนธรรมและชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน อยู่ในระดับปานกลาง

ปัจจัยสภาพแวดล้อมด้านสิ่งแวดล้อมของชุมชนพบว่า มีความคิดเห็นโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยค่าเฉลี่ยของด้านสิ่งแวดล้อมสูงที่สุด ได้แก่ สิ่งแวดล้อมและสภาพภูมิทัศน์ในพื้นที่ถูกทำลาย โดยนักท่องเที่ยวอยู่ในระดับปานกลาง รองลงมาคือ เกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยวอยู่ในระดับปานกลาง และค่าเฉลี่ยด้านสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุดคือ ขาดการปรับปรุงสภาพพื้นที่ให้เหมาะสม เช่น สภาพถนน ทางเดิน ทางเท้า อยู่ในระดับปานกลาง

2. การมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนตลาดบางหลวง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและประเด็นปัญหาร่วมกัน การมีส่วนร่วมในการวางแผนร่วมกัน การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานร่วมกัน การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลร่วมกัน และการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ พบว่าการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยค่าเฉลี่ยของการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนสูงที่สุดได้แก่ การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลร่วมกัน อยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจอยู่ในระดับมาก ส่วนการมีส่วนร่วมในการ

จัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนน้อยที่สุดคือ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานร่วมกัน อยู่ในระดับปานกลาง รายละเอียดดังนี้

การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและประเด็นปัญหาร่วมกันพบว่า มีความคิดเห็นโดยรวมอยู่ในระดับปานกลางโดยการมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและประเด็นปัญหาร่วมกันสูงสุด ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการศึกษาสาเหตุของปัญหาชุมชนอยู่ในระดับปานกลาง รองลงมาคือการวิเคราะห์ปัญหาและกำหนดปัญหาขึ้นอยู่ในระดับปานกลาง การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและประเด็นปัญหาร่วมกันน้อยที่สุด คือ ร่วมประเมินความเป็นไปได้ในการดำเนินการต่าง ๆ ของชุมชนอยู่ในระดับปานกลาง

การมีส่วนร่วมในการวางแผนร่วมกัน พบว่า มีความคิดเห็นโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยค่าเฉลี่ยของการมีส่วนร่วมในการวางแผนร่วมกันสูงสุด ได้แก่ ช่วยประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการวางแผนชุมชนอยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ มีส่วนร่วมในการเขียนและจัดทำแผนกิจกรรมต่าง ๆ อยู่ในระดับมาก ส่วนค่าเฉลี่ยของการมีส่วนร่วมในการวางแผนร่วมกันน้อยที่สุด คือ การช่วยอำนวยความสะดวกในการวางแผนกิจกรรมต่าง ๆ อยู่ในระดับปานกลาง

การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานร่วมกันมีความคิดเห็นโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยค่าเฉลี่ยของการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานร่วมกันสูงสุด ได้แก่ การช่วยอำนวยความสะดวกในการปฏิบัติกิจกรรม อยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ การปฏิบัติตามแผนหรือกิจกรรมของชุมชน อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนค่าเฉลี่ยของการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานร่วมกันน้อยที่สุด คือ การช่วยประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ในการดำเนินกิจกรรมของชุมชนอยู่ในระดับปานกลาง

การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ พบว่ามีความคิดเห็นโดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยค่าเฉลี่ยของการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ได้แก่ การร่วมตัดสินใจวางกฎระเบียบของกิจกรรมต่าง ๆ อยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ การตัดสินใจในการสรุปผลการดำเนินงานของชุมชนอยู่ในระดับมาก ร่วมเลือกกิจกรรมในการส่งเสริมการท่องเที่ยว ส่วนค่าเฉลี่ยของการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจน้อยที่สุด คือ ร่วมกำหนดแผนงานหรือโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชน อยู่ในระดับปานกลาง

การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลร่วมกัน มีความคิดเห็นโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลร่วมกันสูงสุด คือ ร่วมติดตามและหาแนวทางในการปรับปรุงการดำเนินงานของชุมชน อยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ การมีส่วนร่วมในการประเมินผลการปฏิบัติตามแผนในรอบปีที่ผ่านมา อยู่ในระดับมาก ส่วนค่าเฉลี่ยของการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลร่วมกันน้อยที่สุดคือ ร่วมประเมินผลกิจกรรมของชุมชนอยู่ในระดับปานกลาง

การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ พบว่า มีความคิดเห็นโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยค่าเฉลี่ยของการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์สูงสุด ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาการบริหารและสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวอยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ ได้รับผลประโยชน์จากการยกระดับโครงสร้างพื้นฐาน การปรับปรุงระบบสาธารณสุขและการขนส่งอยู่ในระดับมาก และค่าเฉลี่ยของการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์น้อยที่สุดคือ ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจในระยะยาว คือ ส่งเสริมการท่องเที่ยวเป็นรายได้เสริมของชุมชนอยู่ในระดับน้อย

การให้การสนับสนุน คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลในด้านความจำเป็นและความต้องการ การประพฤติของผู้นำแสดงให้เห็นว่าเข้าใจและยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคล

เช่น บางคนได้รับกำลังใจมากกว่า บางคนได้รับอำนาจการตัดสินใจด้วยตนเองมากกว่า บางคนมีมาตรฐานที่เคร่งครัดกว่า บางคนมีโครงสร้างที่มากกว่า ผู้นำมีการส่งเสริมการสื่อสารสองทาง และมีการจัดการด้วยการเดินดูรอบ ๆ (Management by walking around) มีปฏิสัมพันธ์กับผู้ตามเป็นการส่วนตัว ผู้นำสนใจในความกังวลของแต่ละบุคคล เห็นปัจเจกบุคคลเป็นบุคคลทั้งครบ (As a whole person) มากกว่าเป็นพนักงานหรือเป็นเพียงปัจจัยการผลิต ผู้นำจะมีการฟังอย่างมีประสิทธิภาพ มีการเอาใจใส่เรา (Empathy) ผู้นำจะมีการมอบหมายงานเพื่อเป็นเครื่องมือในการพัฒนาผู้ตาม เปิดโอกาสให้ผู้ตามได้ใช้ความสามารถพิเศษอย่างเต็มที่และเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ที่ท้าทายความสามารถ ผู้นำจะดูแลผู้ตามว่าต้องการคำแนะนำ การสนับสนุนและการช่วยให้ก้าวหน้าในการทำงานที่รับผิดชอบอยู่หรือไม่ โดยผู้ตามจะรู้สึกว่าเขากำลังถูกตรวจสอบ

ผลกระทบจากการทำการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism : CBT)

ทุกอย่างที่ดำเนินการย่อมส่งผลกระทบต่อสิ่งที่ตั้งอยู่ สิ่งแวดล้อมโดยรอบทั้งสิ้น ซึ่งมีผลกระทบด้านบวกและด้านลบ(วิระพล ทองมา, 2547:17-22) ได้แก่

1. ผลกระทบด้านบวก ส่งผลให้ชุมชนมีจิตสำนึกเกิดการพัฒนาตนเอง พึ่งพาตนเอง คิดเป็นทำเป็น มีความพยายามในการเรียนรู้พัฒนา เกิดรายได้เพิ่มขึ้นมีการรวมตัวกัน สร้างความเข้มแข็งในชุมชน นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ตามความคาดหวังและความพยายามที่จะดำเนินการเพื่อให้เป็นตามหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน 3ด้าน ได้แก่ 1) ด้านเศรษฐกิจ 2) ด้านสังคมวัฒนธรรม 3) สิ่งแวดล้อม และสิ่งสำคัญประการหนึ่งที่จะนำไปสู่ความยั่งยืนคือการรวบรวมองค์ความรู้ ภูมิปัญญา สืบสานสืบทอด ตลอดจนการนำไปใช้ประโยชน์ได้ เกิดความรัก ความภาคภูมิใจในความรู้สึกเป็นเจ้าของ มีส่วนร่วมในทรัพยากรของชุมชน และเกิดกระบวนการเรียนรู้การทำงานร่วมกันในที่สุด

2. ผลกระทบด้านลบ เกิดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม อาทิ จำนวนขยะที่เพิ่มมากขึ้นจากนักท่องเที่ยว การใช้น้ำ ระบบนิเวศธรรมชาติ การรับวัฒนธรรมที่เข้ามาอย่างรวดเร็ว เกิดกระแสการเลียนแบบ มีความขัดแย้งทางความคิด เสียความเป็นส่วนตัวในการที่จะต้องรองรับนักท่องเที่ยว และที่สำคัญคืออาจถึงกับสูญเสียเอกลักษณ์ของท้องถิ่น หากมีการตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวมากเกินไป

ในส่วนการตลาดนั้นแต่ละชุมชนจะต้องให้ข้อมูลแนะนำชุมชนตนเองและชุมชนอื่นที่ถูกต้องและน่าสนใจแก่นักท่องเที่ยว และที่น่าภูมิใจสำหรับชุมชนคือ การรักษและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาบรรพบุรุษที่สืบทอดกันมา แต่ชุมชนไม่ได้ละทิ้งพื้นฐานเดิม หรือปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตไปตามกระแสวัฒนธรรม และไม่ได้มุ่งหวังรายได้จากการท่องเที่ยวที่จะได้ให้เป็นรายได้หลักของชุมชนโดยละทิ้งอาชีพดั้งเดิมที่จะเป็นการที่จะปรับตัวเพื่อรองรับกระแสการท่องเที่ยวที่เข้าไปในชุมชน

5. แนวคิดด้านกลยุทธ์

ความหมายของกลยุทธ์

ทอมสัน, สติ๊กแลนด และแกมเบล (Thomson, Strickland III, & Gamble 2007 อ้างใน สุดใจ วันอุดมเดชาชัย) ได้ให้ความหมายไว้ว่า กลยุทธ์หมายถึง แผนปฏิบัติการของผู้บริหารที่ใช้แนวทางในการดำเนินงานขององค์การ ซึ่งกลยุทธ์เปรียบเสมือนภาวะผูกพันของผู้บริหารที่มีต่อองค์การในการกำหนดแผนการดำเนินงานเพื่อให้องค์การเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่อง จากการดำเนินงานตามแผนกลยุทธ์ดังกล่าว ต้องทำให้ลูกค้าเกิดความพึงพอใจในสินค้าหรือบริการก่อให้เกิดความได้เปรียบทางการแข่งขัน และส่งผลให้ยอดขายที่เพิ่มขึ้นแก่องค์การ รวมถึงผลประกอบการทางการเงินที่ดีขึ้น

ฮิต, โฮคิสสัน และไอร์แลนด์ (Hitt, Hoskisson, & Ireland 2007) และ โรธเมิล (Rothaermel, 2013) ได้ให้คำจำกัดความคำว่า กลยุทธ์หมายถึง ชุดของภาวะผูกพันและการดำเนินการต่าง ๆ ที่ได้มีการประมวลและประสานเข้าด้วยกัน โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ประโยชน์จากความสามารถหลัก (Core Competencies) และก่อให้เกิดความได้เปรียบในการแข่งขันอย่างยั่งยืน หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า กลยุทธ์ หมายถึง แนวทางหรือวิธีการในการปฏิบัติที่ประกอบด้วย การดำเนินงานเชิงแข่งขัน และแนวทางในการทำธุรกิจสำหรับผู้จัดการทั้งหลาย เพื่อสามารถนำไปดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายทั้งหมดขององค์การ

แฮนเดอร์สัน (Henderson, 1989) ได้นิยามความหมายของกลยุทธ์ว่า กลยุทธ์เป็นการค้นหาอย่างไตร่ตรองและรอบคอบ เพื่อจัดทำแผนปฏิบัติการที่สามารถนำไปพัฒนาความได้เปรียบในการแข่งขันและความสามารถให้แก่ธุรกิจ โดยความได้เปรียบทางการแข่งขันเกิดจากการสร้างสิ่งที่มีความแตกต่างระหว่างองค์การของคุณและของคู่แข่ง

พอร์เตอร์ (Porter, 1996 & 1998) ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า กลยุทธ์ที่ชัดเจนว่า กลยุทธ์เป็นหลักการพื้นฐานทั่วไปในการแข่งขันของธุรกิจ นอกจากนี้ พอร์เตอร์ (Porter) ยังเห็นด้วยกับความคิดในการสร้างความแตกต่างของ แฮนเดอร์สัน (Henderson) ว่า กลยุทธ์ในการแข่งขัน (competitive Strategy) ก็คือการสร้างความแตกต่าง ซึ่งหมายถึงการเลือกชุดของ กิจกรรมที่มีความแตกต่างจากคู่แข่งอย่างรอบคอบ เพื่อส่งมอบคุณค่าจากส่วนผสมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวให้แก่ลูกค้า

โคลเตอร์ (Coulter, 2008) ได้ให้คำจำกัดความว่า กลยุทธ์ หมายถึง การตัดสินใจในการดำเนินการอย่างมีเป้าหมาย ด้วยการจัดสรรทรัพยากรภายในองค์การและความสามารถหลักขององค์การให้สอดคล้องกับโอกาสและอุปสรรคจากสภาพแวดล้อม

แนวคิดด้านกลยุทธ์ของ ริงซ์ สวัสดิสาร (2551) ได้กล่าวถึง **กลยุทธ์** ว่าเป็น แผนระยะยาวที่เกิดขึ้นมาจากการวิเคราะห์ข้อมูลส่วนใหญ่เป็นข้อมูลภายนอกอันเกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อการประกอบการ ความอยู่รอดและความสำเร็จในธุรกิจขององค์การ อีกทั้งเป็นแผนที่บริษัทได้กำหนดเป้าหมายและทิศทางที่จะนำบริษัทไปถึงเป้าหมายที่วางไว้อย่างกว้าง ๆ กลยุทธ์ประกอบด้วยเนื้อหาในเป้าหมายและแนวทางที่มีจำนวนน้อยและไม่ได้กล่าวถึงรายละเอียดเฉพาะเรื่อง แต่ก็เพียงพอที่จะสามารถนำไปพัฒนาเป็นแผนปฏิบัติการต่อไปได้”

สมชัย ศรีสุทธิยากร อธิบายเกี่ยวกับกลยุทธ์ไว้ว่า “กลยุทธ์หรือStrategy หมายถึง การคิดค้นวิธีการใหม่ที่ดีและแตกต่าง เพื่อให้เกิดความสำเร็จโดยง่ายและรวดเร็วยิ่งกว่าหนทางปกติ ว่ากันว่า คนที่มีกลยุทธ์ไม่ว่าจะอยู่ในสถานการณ์ใด ได้เปรียบ เสียเปรียบ จะเป็นต่อหรือเป็นรอง หากมีกลยุทธ์ ก็สามารถพลิกแพลงปรับแก้สถานการณ์ให้กลายเป็นฝ่ายได้เปรียบได้เสมอ การคิดเชิงกลยุทธ์จึงถูกนำมาใช้ในวงการต่าง ๆ เพื่อหาทางให้ตนเองมีชัยชนะเหนือคู่แข่ง

6. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559)

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 มีการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว กล่าวคือ นักท่องเที่ยวจะนิยมเดินทางท่องเที่ยวระยะใกล้โดยอาจเลือกเดินทางท่องเที่ยวภายในประเทศหรือภายในภูมิภาคเดียวกันมากขึ้น โดยรัฐบาลได้มีการส่งเสริมการส่งเสริมการท่องเที่ยวในประเทศอย่างจริงจังซึ่งการท่องเที่ยวภายในประเทศมีส่วนช่วยกระจายรายได้สู่พื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ นอกจากนี้รัฐยังมีการกระจายอำนาจและเปิดโอกาสให้ชุมชนและท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการมากขึ้น ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ให้สิทธิชุมชนในการอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตามโครงสร้างการบริหารจัดการยังขาดเสถียรภาพขาดองค์กรกลางที่มีอำนาจในการบังคับให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกระทำตามแผนรวมและบังคับใช้กฎหมายอย่างมีประสิทธิภาพและรวมถึงกฎระเบียบของรัฐที่ไม่ทันการพัฒนาในภาคเอกชนการวางแผนที่ไม่นำสู่การปฏิบัติหรือการลงทุนขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนและภาคเอกชนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) และชุมชนขาดความรู้ด้านการท่องเที่ยวโดยเฉพาะการจัดการภูมิทัศน์และการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวในระดับท้องถิ่นการลงทุนด้านการท่องเที่ยวเน้นการก่อสร้างมากกว่าการจัดการภูมิทัศน์และขาดการมีส่วนร่วมจากชุมชนในท้องถิ่นและหน่วยงานทุกระดับทำให้การพัฒนาการท่องเที่ยวขาดความเชื่อมโยงระหว่างท้องถิ่นจังหวัดกลุ่มจังหวัดและประเทศ นอกจากนี้ ปัญหาความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยวที่เกิดจากการขยายตัวของนักท่องเที่ยวโดยที่เน้นปริมาณนักท่องเที่ยวหรือการแสวงหารายได้จากนักท่องเที่ยวในขณะที่การรองรับขยายไปไม่ทันไม่มีการเตรียมความพร้อมในการรองรับขีดความสามารถของนักท่องเที่ยวทำให้แหล่งท่องเที่ยวหลายแห่งเกิดความเสื่อมโทรม

อย่างไรก็ตามรัฐบาลได้ให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวจึงได้มีมติให้การท่องเที่ยวเป็นวาระแห่งชาติและให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ด้านการท่องเที่ยวโดยกำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) ซึ่งประเด็นที่อุตสาหกรรมท่องเที่ยวจำเป็นต้องให้ความสำคัญเพื่อส่งเสริมให้มีการพัฒนาการท่องเที่ยวในระยะยาวสู่ความยั่งยืนและนำมาซึ่งรายได้และความมั่นคงทางเศรษฐกิจของประเทศ มี 5 ประการคือ

1. การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกโดยมุ่งเน้นการพัฒนาและปรับปรุงระบบโลจิสติกส์และสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการท่องเที่ยวการสร้างโครงข่ายเส้นทางคมนาคมและระบบเชื่อมโยงการเดินทางท่องเที่ยวกับประเทศเพื่อนบ้านและในภูมิภาคเพื่อเตรียมความพร้อมประเทศให้มีศักยภาพในการรองรับนักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศรวมทั้งให้เอื้ออำนวยความสะดวกแก่คนทุกกลุ่ม (Tourism for All)

2. การพัฒนาและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืนโดยมุ่งเน้นการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชื่อมโยงโอบล้อมให้มีความสมบูรณ์ดังเดิมการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืนการพัฒนาการท่องเที่ยวในลักษณะของกลุ่มการท่องเที่ยวเพื่อเชื่อมโยงระหว่างแหล่งท่องเที่ยวหลักและแหล่งท่องเที่ยวรองและยกระดับคุณภาพและมาตรฐานของแหล่งท่องเที่ยวให้มีมาตรฐานในระดับสากลและสอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการพัฒนาท่องเที่ยวได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบคุณภาพมาตรฐานและสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มด้านการท่องเที่ยวได้

3. การพัฒนาสินค้า บริการและปัจจัยสนับสนุนการท่องเที่ยวโดยมุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์กิจกรรมนวัตกรรมและมูลค่าเพิ่มด้านการท่องเที่ยวการป้องกันและรักษาความปลอดภัยให้นักท่องเที่ยวการเสริมสร้างความเข้มแข็งและพัฒนาศักยภาพบุคลากรด้านการท่องเที่ยวให้มีขีดความสามารถในการแข่งขันเพื่อส่งเสริมสร้างโอกาสและแรงจูงใจเพื่อพัฒนาการค้าการลงทุนด้านการท่องเที่ยวให้มีความสามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวได้

4. การสร้างความเชื่อมั่นและส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยมุ่งเน้นเผยแพร่ภาพลักษณ์ด้านการท่องเที่ยวสร้างสภาพแวดล้อมและพัฒนาระบบสนับสนุนการตลาดท่องเที่ยวเพื่อให้นักท่องเที่ยวรับรู้และเข้าใจในภาพลักษณ์ที่ดีของประเทศสร้างความเชื่อมั่นให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติสร้างกระแสการรับรู้เพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้าการท่องเที่ยวการดำเนินการตลาดเชิงรุกเพื่อประมุขสิทธิ์จัดงานและจัดงานแสดงต่าง ๆ (Event) เผยแพร่ประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวในประเทศไทยโดยมีเป้าหมายเพื่อให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทยมากขึ้นมีการใช้จ่ายมากขึ้นและสร้างกระแสการท่องเที่ยวภายในประเทศมากขึ้นโดยมุ่งเน้นการท่องเที่ยวเชิงคุณภาพเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

5. การส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของภาครัฐ ภาคประชาชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว โดยมุ่งเน้นการสร้างและพัฒนากลไกในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเพื่อให้การดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวมีเอกภาพมีการบูรณาการร่วมกันลดความซ้ำซ้อนของภารกิจและเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมการบริหารจัดการในทุกกระดับ

สำหรับยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวไทยนั้นได้กำหนดวิสัยทัศน์ “ประเทศไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ มีขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวในระดับโลก สามารถสร้างรายได้และกระจายรายได้โดยคำนึงถึงความเป็นธรรมสมดุลและยั่งยืน” โดยแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. 2555-2559 ได้กำหนดยุทธศาสตร์ออกเป็น 5 ยุทธศาสตร์ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการท่องเที่ยวโดยพัฒนาและปรับปรุงระบบโลจิสติกส์ เพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยว พัฒนาและปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการท่องเที่ยว รวมถึงสร้างโครงข่ายเส้นคมนาคมและระบบเชื่อมโยงการเดินทางท่องเที่ยวกับประเทศเพื่อนบ้านและในภูมิภาค

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืนโดยพัฒนาระดับคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวใหม่ในเชิงกลุ่มพื้นที่ที่มีศักยภาพ การฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยว และยกระดับคุณภาพและมาตรฐานของแหล่งท่องเที่ยว

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาสินค้าและบริการและปัจจัยสนับสนุนการท่องเที่ยวโดยการ
พัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ กิจกรรม นวัตกรรมและมูลค่าเพิ่มด้านการท่องเที่ยว การเสริมสร้างโอกาส
และแรงจูงใจเพื่อพัฒนาการค้า การลงทุนด้านการท่องเที่ยว การพัฒนามาตรฐานสินค้าและบริการ
ท่องเที่ยวการป้องกันและรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว รวมถึงการพัฒนาศักยภาพบุคลากร
ด้านการท่องเที่ยวให้มีขีดความสามารถในการแข่งขัน

ยุทธศาสตร์ที่ 4 การสร้างความเชื่อมั่นและส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยการสร้างและเผยแพร่
ภาพลักษณ์ด้านการท่องเที่ยว สร้างสภาพแวดล้อมและพัฒนาระบบสนับสนุนการตลาดท่องเที่ยวส่งเสริม
การท่องเที่ยวเพื่อสร้างรายได้เข้าประเทศจากนักท่องเที่ยวต่างชาติ การสร้างกระแสการรับรู้เพื่อเพิ่มมูลค่า
ให้กับสินค้าการท่องเที่ยว และการสร้างกระแสการเดินทางของนักท่องเที่ยวชาวไทย

ยุทธศาสตร์ที่ 5 การส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของภาครัฐภาคประชาชนและ
องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวโดยการสร้างและพัฒนา
กลไกในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว รวมถึงการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กร
ปกครองส่วนท้องถิ่นในการพัฒนาท่องเที่ยว

7. ข้อมูลพื้นฐานบ้านห้วยหินดำ

บ้านห้วยหินดำ ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 6 ตำบลวังยาว อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี มีสภาพภูมิ
ประเทศเป็นภูเขาอยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเล 700 เมตร มีอาณาเขตติดต่อกับอำเภอบ้านไร่
จังหวัดอุทัยธานี และอำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี มีพื้นที่รวมทั้งหมด 109,182 ไร่ สภาพของดิน
เหมาะสมกับการทำการเกษตร ส่วนใหญ่จะปลูกพืชผัก พืชไร่และไม้ผล มีการผลิตผักปลอดภัยจาก
สารพิษ การใช้สมุนไพรในการป้องกันและกำจัดแมลงศัตรูพืช ซึ่งจากสภาพพื้นที่ทำให้อากาศเย็นสบาย
ตลอดทั้งปี ที่ตั้งและอาณาเขตบ้านห้วยหินดำตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของเขตอำเภอด่านช้าง

ทิศเหนือ มีอาณาเขตติดต่อกับบ้านกล้วย ต.วังยาว อ.ด่านช้าง จ.สุพรรณบุรี

ทิศใต้ มีอาณาเขตติดต่อกับ หมู่ที่ 3 บ้านวังยาว ต.วังยาว อ.ด่านช้าง จ.สุพรรณบุรี

ทิศตะวันออก มีอาณาเขตติดต่อกับ หมู่ที่ 9 บ้านม่วงแป ต.วังยาว อ.ด่านช้าง จ.สุพรรณบุรี

ตะวันตก มีอาณาเขตติดต่อกับ พื้นที่เขตป่าสงวนแห่งชาติพุเตย

ชุมชนห้วยหินดำเป็นชุมชนของชาวไทยเชื้อสายกระเหรี่ยงชนชาติย่อยกระเหรี่ยงโปว์ โดยชาว
กระเหรี่ยงอพยพของที่หนีชาวพม่าในช่วงต้นรัตนโกสินทร์มาตั้งบ้านมานานกว่า 200 ปี ซึ่งชาวกระเห
รี่ยงจะอาศัยอยู่ตามลำน้ำสำคัญในจังหวัดทางภาคตะวันตก เริ่มตั้งแต่จังหวัดตาก อุทัยธานี
กาญจนบุรี สุพรรณบุรี และเพชรบุรี ซึ่งอยู่ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติองค์พระ – เขาพระกำ –
เขาห้วยพลู บริเวณรอยต่อของอำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี กับ อำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัด
กาญจนบุรี และ อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี ชนชาติกระเหรี่ยงได้ตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่บริเวณลุ่มน้ำ
อิรวดีมานานนับพันปีก่อนการตั้งนครรัฐของชนชาติพม่าและได้เคลื่อนสู่แนวเขาทางด้านตะวันตกของ
ประเทศไทย ในปัจจุบันซึ่งพวกเขาก็ตั้งถิ่นฐานมาต่อเนื่องกว่า 500 ปี จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่
สามารถสืบค้นความเป็นมาของการตั้งถิ่นฐานย้อนหลังไปได้เพียงประมาณ 150 – 180 ปี ครั้งที่
หมู่บ้านปกครองโดยเจ้าวัด ชื่อ”สะไร่โจ” และสืบทอดมาสู่เจ้าวัดคนอื่น ๆ อีก 4 ชั่วคน โดยเหลนรุ่นที่
3 ของเจ้าวัดสะไร่โจได้เป็นกำนันตำบลวังยาว คือ กำนันสอบ สะไร่โจ (เสียชีวิตปลายปี 2540) ใน

บริเวณป่าชุมชนบ้านห้วยหินดำมีต้นไม้ที่อายุเก่าแก่ถึง 500 ปี แสดงให้เห็นความอุดมสมบูรณ์ของป่า และมีสัตว์ป่า เช่น เสือโคร่ง สมเสร็จ วัวแดง ชะนี นกกก หมึกควาย เก้ง กวาง เลียงผา ฯลฯ นักท่องเที่ยวสามารถเดินป่าส่องสัตว์ในเชิงอนุรักษ์ได้

ในด้านวัฒนธรรมชุมชนกะเหรี่ยงบ้านห้วยหินดำมีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิมของชาวกระเหรี่ยงที่ยังคงสืบทอดไว้อย่างต่อเนื่อง ได้แก่ ประเพณีย่องสาว การแสดงรำตง ในปัจจุบันบ้านห้วยหินดำยังคงไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมอีกทั้งยังส่งเสริมให้ลูกหลานมีการเรียนรู้ในสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ เช่น การล่าตง การทอผ้า ภาษา การแต่งกาย ความเชื่อดั้งเดิม

สมัยก่อนชาวกระเหรี่ยงบ้านห้วยหินดำต้องทอผ้าใช้เองในหมู่บ้าน โดยเฉพาะผู้หญิงต้องทอผ้าเป็น ถ้าทอไม่เป็นก็จะถูกตำหนิ โดยต้องปลูกฝ้ายเพื่อนำมาปั่นเป็นด้ายสำหรับทอผ้า และมีการเก็บเมล็ดไว้ปลูกหน้าฝนส่วนหน้าแล้งก็เก็บเมล็ดไว้ปลูกในปีต่อไป เมื่อครบ 6 เดือน ก็จะเก็บดอกฝ้ายและนำมาปั่นเป็นด้ายและย้อมสีด้าย ในสมัยก่อนไม่มีสีสังเคราะห์จึงต้องนำเปลือกไม้หรือใบไม้มาทำเป็นสีย้อมด้าย จนกลายเป็นธรรมชาติ นำไม้ที่มีอยู่ในชุมชนมาทำเป็นวัสดุในการทอผ้าตั้งแต่สมัยปู่ย่าตายาย มีการสืบทอดการทอผ้า เพื่อถ่ายทอดให้แก่ชาวกระเหรี่ยงทอใส่กัน มีการอนุรักษ์วัฒนธรรมการทอผ้าจนถึงปัจจุบัน และบางครั้งต้องขยันทอผ้าเพื่อนำไปขายได้เงินมาสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัว การทอผ้าด้วยกี่เอวของชาวกระเหรี่ยงบ้านห้วยหินดำนั้นมีการสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ โดยมีวิธีการเรียนรู้ถ่ายทอดกันจากรุ่นสู่รุ่น ผู้สืบทอดการทอผ้านั้นจะเป็นลูกสาวของทุกบ้าน ซึ่งจะต้องฝึกการทอผ้าไว้ เวลาออกรเรือจะได้สามารถทอผ้าไว้ใช้ในครอบครัวได้ เด็กสาวในหมู่บ้านอายุประมาณ 10 ปี ก็สามารถทอผ้ากันได้ทุกคน วัตถุประสงค์หลักของการทอผ้ากระเหรี่ยงบ้านห้วยหินดำในอดีตนั้นเพื่อทอ ไว้ใช้เป็นเครื่องนุ่งห่ม ซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ประกอบกับในอดีตนั้นการคมนาคมมีความยากลำบาก ไม่สามารถซื้อหาเสื้อผ้าสำเร็จรูปมาใช้ได้ ชาวบ้านจะต้องทอผ้ากันไว้ใช้เองต่อมาในปัจจุบันการทอผ้าของชาวบ้านนอกจากจะมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ในครอบครัว การทอผ้ายังช่วยสร้างรายได้เสริมให้แก่ชาวบ้าน รวมทั้งยังเป็นการอนุรักษ์ผ้าทอกระเหรี่ยงมิให้สูญหายไปกับกาลเวลาอีกด้วย

ภาพที่ 2.2 ชาวกระเหรี่ยงบ้านห้วยหินดำ

ที่มา : <http://www.komchadluek.net>

8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จริญญา ณ พิบูล ได้ศึกษาเรื่องการศึกษาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย มีวัตถุประสงค์ของการศึกษา คือเพื่อศึกษาความต้องการ ของนักท่องเที่ยว เพื่อประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวในเชียงราย เพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงราย โดยผลการศึกษาพบว่า จังหวัดเชียงรายมีศักยภาพในด้านกายภาพ ด้านการรักษาคุณภาพ สิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจและสังคม ด้านวัฒนธรรม ด้านธรรมชาติและ ด้านการบริหารและการจัดการ จากการวิเคราะห์ด้านศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว นั้น สามารถกำหนดแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัด เชียงราย คือพัฒนาถนนหรือเส้นทางการคมนาคมให้เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างสะดวกสบายและสามารถเดินทาง ท่องเที่ยวได้ทุกฤดูกาล อนุรักษ์ความสมบูรณ์ของสภาพธรรมชาติหรือการคงรักษาสภาพดั้งเดิม เพื่อให้เกิดคุณค่าและ นำไปใช้ประโยชน์ในการศึกษา ไม่ทำลายความสวยงามของธรรมชาติ มีอุปกรณ์รองรับของปริมาณขยะที่เพียงพอ และออกแบบให้กลมกลืนกับสภาพแวดล้อม ควรมีการจัดการด้านคุณภาพอากาศ และไม่สร้างความรำคาญในแหล่งท่องเที่ยว สร้างความพึงพอใจในคุณค่าเชิงการท่องเที่ยว รักษาความงดงามด้านศิลปวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ เป็นมาทางด้านประวัติศาสตร์ ประเพณี วัฒนธรรม สร้างความมีเอกลักษณ์เฉพาะตนของแหล่งท่องเที่ยว ดูแลให้ความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว และมีเจ้าหน้าที่ดูแลนักท่องเที่ยวอย่างทั่วถึง จัดเตรียมเอกสารเผยแพร่ที่ กล่าวถึงการอนุรักษ์และรักษาแหล่งท่องเที่ยว การมีศูนย์บริการนักท่องเที่ยว เพื่อให้ข้อมูลในการท่องเที่ยวที่ถูกต้องแก่ นักท่องเที่ยว

จริญญา ณ พิบูล ได้ศึกษาเรื่องศักยภาพและโอกาสในการพัฒนาการท่องเที่ยวในเส้นทางประวัติศาสตร์อารยธรรมล้านนาจังหวัดลำปาง ลำพูน เชียงใหม่ การวิเคราะห์ศักยภาพและโอกาสในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยวิธี SWOT Analysis ปรากฏผลการวิเคราะห์ ดังนี้

จุดแข็ง

1. เป็นเส้นทางที่มีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์อารยธรรมหรือภูมูชิยล้านนาที่มีเรื่องราวและโบราณสถานจำนวนมากเป็นหลักฐานที่ยังเหลืออยู่ให้ศึกษา
2. มีสถานที่ที่มีความสวยงามทางธรรมชาติให้ชื่นชม มีพืชพรรณไม้และสัตว์ป่าให้ศึกษามีหมู่บ้านหัตถกรรมที่น่าสนใจมากมาย
3. การเดินทางทำได้ทั้งทางรถไฟ และรถยนต์ อีกทั้งมีสิ่งบริการอำนวยความสะดวกประเภทต่าง ๆ ให้เลือกใช้ ทั้งที่พักแรม ร้านค้า และร้านอาหารของที่ระลึก
4. องค์กรต่าง ๆ ทั้งในจังหวัดลำพูน ลำปาง และเชียงใหม่ มีความกระตือรือร้นและพร้อมจะเข้าร่วมพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยว
5. การส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวบนเส้นทางลำพูน ลำปาง และเชียงใหม่ สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาการท่องเที่ยวทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับจังหวัด ระดับกลุ่มจังหวัด ระดับภาคและระดับประเทศ

จุดอ่อน

1. ยังไม่มีการประสานงานระหว่างองค์กรที่เกี่ยวข้องเพื่อดำเนินการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างจริงจัง

2. ขาดองค์กรที่จะทำหน้าที่ประสานงานระหว่างองค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อดำเนินการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวบนเส้นทางลำพูน ลำปาง และเชียงใหม่

3. ยังไม่ได้รับการประชาสัมพันธ์อย่างจริงจังและต่อเนื่อง

ข้อจำกัด ยังไม่มีการดำเนินการและการประสานงานระหว่างองค์กรที่เกี่ยวข้องอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

โอกาส มีโอกาสสูงที่จะได้รับการพัฒนาและส่งเสริมให้เป็นเขตพัฒนาการท่องเที่ยว (Cluster) ที่สำคัญของภาคเหนือตอนบน เนื่องจากมีความพร้อมทั้งทางด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว การคมนาคมขนส่ง และการบริการอำนวยความสะดวก

ยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในเส้นทางประวัติศาสตร์อารยธรรมล้านนาจังหวัดลำปาง ลำพูน เชียงใหม่

1. ยุทธศาสตร์การอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว โดยดำเนินการพัฒนาระบบคมนาคมขนส่ง ดังนี้

1.1 จัดให้มีรถสองแถวให้บริการจากทางแยกเข้าสู่ทางหลวงชนบทหมายเลข ลพ 2031 เข้าสู่สถานีรถไฟพูนตานและอุทยานแห่งชาติดอยขุนตาล แล้ววนไปออกที่ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย

1.2 จัดให้มีรถม้าให้บริการจากสถานีรถไฟลำปางชม เมืองเก่าลำปาง และกลุ่มร้านขายผลิตภัณฑ์เซรามิค แล้วไปส่งที่สถานีขนส่งลำปาง (รวมทั้งจัดให้มีรถสองแถวให้บริการจากสถานีรถไฟลำปาง ไปยังสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ในตัวเมืองลำปางและข้างเคียง)

1.3 จัดให้มีรถสองแถวให้บริการระหว่างสถานีรถไฟเชียงใหม่และสถานีขนส่งเชียงใหม่ รวมทั้งให้บริการนำไปเที่ยวยังสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ในตัวเมืองเชียงใหม่และข้างเคียง

1.4 จัดให้มีสถานที่พักรอรถรวมทั้งบริการข่าวสารข้อมูลและสิ่งบริการอำนวยความสะดวกในด้านต่าง ๆ อย่างเหมาะสม

1.5 เปิดการเดินทางรถไฟเพื่อการท่องเที่ยวในช่วงวันหยุดในเส้นทางประวัติศาสตร์อารยธรรมล้านนาจังหวัดลำปาง ลำพูน เชียงใหม่

1.6 ติดตั้งป้ายบอกทางไปสถานที่ท่องเที่ยวในตำแหน่งที่เหมาะสม

2. ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านการตลาด มีแนวทางการพัฒนา ดังนี้

2.1 จัดทำแผ่นพับประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ไปยังสถานศึกษาในจังหวัดลำปาง ลำปาง เชียงใหม่ สื่อมวลชนในท้องถิ่นและส่วนกลาง สำนักงานท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจังหวัดต่าง ๆ รวมทั้งเว็บไซต์

2.2 จัดทำเอกสารคู่มือการนำเที่ยว

2.3 จัดกิจกรรมแรลลี่ “ตามรอยทริภุญไชย - ล้านนา” โดยเริ่มจากเมืองลพบุรี (เมืองละโว้เมืองเดิมของพระนางจามเทวี) มาสู่ลำปาง ลำพูน เชียงใหม่ โดยจัดเป็นประจำทุกปีในวันเสาร์อาทิตย์แรกของเดือนพฤศจิกายน เพื่อเป็นสัญญาณการเริ่มต้นการท่องเที่ยวสายประวัติศาสตร์ทริภุญไชย - ล้านนา

3. ยุทธศาสตร์การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว มีแนวทางการพัฒนา ดังนี้

3.1 สนับสนุนให้ชุมชนในท้องถิ่นพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้การสนับสนุน

3.2 ส่งเสริมให้เยาวชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โดยช่วยกันรวบรวมข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชน และจัดทำเป็นฐานข้อมูลเพื่อให้นักท่องเที่ยวและผู้สนใจสามารถสืบค้นได้

4. ยุทธศาสตร์การพัฒนาบุคลากรด้านการบริหารจัดการ มีแนวทางการพัฒนา ดังนี้

4.1 จัดอบรมผู้นำชุมชนและตัวแทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเกี่ยวกับนโยบายและแนวคิดการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ รวมทั้งแนวคิดการพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวและสิ่งบริการอำนวยความสะดวก

4.2 จัดอบรมเยาวชนและตัวแทนชุมชนต่าง ๆ ที่มีสถานที่ท่องเที่ยว เพื่อให้ทำหน้าที่มัคคุเทศก์บริการท่องเที่ยว

4.3 จัดอบรมตัวแทนชุมชนเพื่อทำหน้าที่ให้บริการด้านต่าง ๆ แก่นักท่องเที่ยว เช่น การจัดการบริการ Home Stay ขายอาหาร ผลิตภัณฑ์ระลึก ๆ

4.4 จัดตั้งองค์กรเพื่อทำหน้าที่ประสานงานและสนับสนุนการพัฒนาการท่องเที่ยวในเส้นทางประวัติศาสตร์อารยธรรมล้านนาจังหวัดลำปาง ลำพูน เชียงใหม่

5. ยุทธศาสตร์ด้านความปลอดภัย และสุขอนามัย มีแนวทางการพัฒนา ดังนี้

5.1 จัดอบรมความรู้แก่เจ้าหน้าที่ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและกรรมการชุมชนเกี่ยวกับการจัดการบริการให้มีความปลอดภัย และมีสุขอนามัย เช่น การบริการห้องน้ำห้องส้วม การจัดการขยะ การระบายน้ำ การควบคุมดูแลร้านค้าร้านอาหาร การป้องกันภัยธรรมชาติและอาชญากรรม เป็นต้น

5.2 จัดให้มีระบบสาธารณสุขปลอดภัย การป้องกันภัยธรรมชาติ และการรักษาความปลอดภัยในสถานที่ท่องเที่ยว

6. ยุทธศาสตร์ด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยว มีแนวทางการพัฒนา ดังนี้

6.1 จัดประชุมตัวแทนชุมชนให้เข้าใจถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว

6.2 สนับสนุนให้ชุมชนที่มีสถานที่ท่องเที่ยวประเมินศักยภาพและเตรียมความพร้อมเพื่อให้บริการแก่นักท่องเที่ยว

จรงค์ อินทยนต์ (2545) ได้ทำการศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการการท่องเที่ยวกรณีศึกษาบ้านโป่งร้อน ตำบลใหม่พัฒนา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการการท่องเที่ยวเพื่อศึกษาความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการการท่องเที่ยวระหว่างประชาชนที่มีปัจจัยส่วนบุคคลที่ต่างกันซึ่งประกอบด้วยเพศ อายุ อาชีพ และระดับการศึกษาเพื่อเป็นแนวทางในการที่ประชาชนจะเข้าร่วมการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่โป่งร้อน ตำบลใหม่พัฒนา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงอายุระหว่าง 41-50 ปี มีระดับการศึกษาต่ำกว่าประถมศึกษาและมีอาชีพรับจ้างเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ คือการเสนอแนวความคิดการวางแผนและการตัดสินใจในการปฏิบัติการโดยมีส่วนร่วมอยู่ระดับน้อยความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการการท่องเที่ยวในด้านการเสนอด้านความคิดการวางแผนและการตัดสินใจการปฏิบัติการโดยมีส่วนร่วมอยู่ระดับน้อยความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการการท่องเที่ยวในด้านการเสนอด้านความคิดการวางแผนและตัดสินใจการปฏิบัติการการแบ่งผลประโยชน์ร่วมกันในชุมชนที่เกิดจากการดำเนินงานการติดตามและการประเมินผลอยู่ในระดับปานกลางแนวทางที่เหมาะสมในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวของประชาชน คือ การกำหนดมาตรฐานและการชี้วัดการประเมินในตัวบุคคลชุมชนและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เพื่อความเป็นระบบหรือมาตรฐานในการบริหารการจัดการและเพื่ออนุรักษ์สภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวให้อยู่อย่างยั่งยืน

เอกณรงค์ ขวตแก้ว (2549) ได้ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมบ้านสันทรายพัฒนาจังหวัดเชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาขั้นตอนและลักษณะในการมีส่วนร่วมของชาวบ้านเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านศึกษาทุนทางสังคมกับการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมและศึกษาปัจจัยที่เป็นต้นเหตุของการมีส่วนร่วมของชาวบ้านพบว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านสันทรายพัฒนามีปัญหาขยะเกิดขึ้นจากการอุปโภคบริโภคและการประกอบอาชีพ ดังนั้นชาวบ้านพร้อมแกนนำคนสำคัญของหมู่บ้านจึงจะร่วมแรงร่วมใจช่วยกันแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในหมู่บ้านโดยมีขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ประกอบด้วยการมีส่วนร่วมตัดสินใจการปฏิบัติงานร่วมกันและการมีส่วนร่วมในการประเมินผล

ประหยัด ตะคอนรัมย์ (2554) ได้ศึกษาเรื่องแนวทางการบริหารและจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน : กรณีศึกษาตลาดริมน้ำดอนหวาย จังหวัดนครปฐม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอแนะแนวทางที่เหมาะสมในการบริหารและจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนของแหล่งท่องเที่ยวตลาดริมน้ำดอนหวาย เนื่องจากตลาดริมน้ำดอนหวายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่เติบโตอย่างรวดเร็วนับตั้งแต่กลางปี พ.ศ.2541 เป็นต้นมาในวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ จะมีนักท่องเที่ยวจำนวนมากในพื้นที่อันจำกัด (ประมาณ 74 ไร่) อันอาจจะทำให้เกิดผลกระทบต่อทรัพยากรท่องเที่ยวซึ่งการบริหารและจัดการการท่องเที่ยวปัจจุบันอยู่ในรูปขององค์กรชุมชนคือ คณะกรรมการตลาดริมน้ำดอนหวายวิธีการศึกษาอาศัยข้อมูลปฐมภูมิซึ่งได้จากการสำรวจภาคสนามโดยใช้แบบสอบถามการสัมภาษณ์และข้อมูลทุติยภูมิเพื่อศึกษาสถานการณ์การท่องเที่ยวในพื้นที่พร้อมศึกษารูปแบบและบทบาทการบริหารและจัดการการบริหารที่เป็นอยู่ในปัจจุบันรวบรวมสภาพปัญหาอุปสรรคและข้อจำกัดในการดำเนินงานเพื่อนำเสนอแนวทางการบริหารและจัดการการท่องเที่ยวที่เหมาะสมผลการศึกษาพบว่าปัจจัยสำคัญที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว

คือรสชาติอาหารและความเป็นเอกลักษณ์ของตลาดริมน้ำในด้านปัญหาที่เกิดขึ้นในแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ปัญหาด้านการบริหารและเกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมทางกายภาพโดยเฉพาะแหล่งน้ำธรรมชาติในด้านปัญหาการบริหารและจัดการท่องเที่ยวขององค์กรชุมชน ได้แก่ การขาดการบริหารจัดการที่ดี การขาดการประสานงานกับองค์กรอื่น ๆ และปัญหาการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน ข้อเสนอแนะในการจัดองค์กรในการแก้ปัญหาได้เสนอแนะรูปแบบการบริหารและจัดการการท่องเที่ยวชุมชนใหม่โดยเสนอให้องค์การบริหารส่วนตำบลบางระทีกร่วมกับคณะกรรมการที่ได้รับการเลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตยเป็นองค์กรดำเนินงานโดยการออกข้อบังคับและระเบียบที่ชัดเจนใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารการจัดการนอกจากนี้ยังได้เสนอแนะการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวข้างเคียงรวมทั้งการวางแผนการท่องเที่ยวชุมชนเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยคำนึงถึงความสมดุลของสภาพแวดล้อมตามหลักการการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชน สรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นประชาชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทุกด้านได้แก่ การคิด การวางแผน การตัดสินใจในการดำเนินการ การประเมินผล และการรับผลประโยชน์ร่วมกันจากกิจกรรมที่ได้ดำเนินการและจากการศึกษาแนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวจะสรุปได้ ดังนี้ คือการมีส่วนร่วมจัดการท่องเที่ยวของชุมชนท้องถิ่นจะประสบความสำเร็จได้โดยทุกคนร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชนทุกฝ่ายต้องเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นดำเนินการเองจะต้องสนับสนุนความรู้ให้ข้อมูล ข่าวสารต่าง ๆ และให้ความช่วยเหลือที่เหมาะสมโดยเฉพาะอย่างยิ่งภาคเอกชนที่เป็นผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวควรสนับสนุนกิจกรรมของชุมชนท้องถิ่นดำเนินการได้ราบรื่นและยั่งยืน (สุรีพร พงษ์พานิช, 2544)

อภิญา กังสนารักษ์ (2544, หน้า 14-15) ได้สรุปขั้นตอนการมีส่วนร่วมประกอบด้วย 4 ขั้นตอนคือ (1) การมีส่วนร่วมในการริเริ่มโครงการร่วมค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในชุมชน ร่วมตัดสินใจกำหนดความต้องการและร่วมลำดับความสำคัญของความต้องการ (2) การมีส่วนร่วมในการขึ้นการวางแผน กำหนดวัตถุประสงค์วิธีการแนวทางการดำเนินงานรวมถึงทรัพยากรและแหล่งวิทยากรที่จะใช้ในโครงการ (3) การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการดำเนินโครงการทำประโยชน์ให้แก่โครงการโดยร่วมช่วยเหลือด้านทุนทรัพย์วัสดุอุปกรณ์และแรงงาน (4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการเพื่อให้รู้ว่าผลจากการดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่โดยสามารถกำหนดการประเมินผลเป็นระยะต่อเนื่องหรือประเมินผลรวมทั้งโครงการ

กุลจิรา เสาวลักษณ์จินดา (2555) ได้ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการจัดการแหล่งท่องเที่ยวกรณีศึกษา อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี ผลการศึกษา พบว่า ความคิดเห็นของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี ด้านการรับและแบ่งปันผลประโยชน์ประชาชน พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นโดยรวมอยู่ระดับน้อย เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นพบว่า อันดับแรกท่านมีโอกาสได้ใช้บริการในกิจกรรม/โครงการชุมชน รองลงมาคือ ท่านได้รับประโยชน์ที่เกิดจากการดำเนินโครงการ/กิจกรรมชุมชน ท่านได้รับผลประโยชน์จากเงินช่วยเหลือในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน ท่านได้รับผลประโยชน์จากเงินช่วยเหลือในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน ท่านได้รับรายได้จากกิจกรรม/โครงการของชุมชน และท่านมีโอกาสเข้าไปขายสินค้าที่ระลึกในบริเวณสถานที่ท่องเที่ยวของชุมชน

ด้านการดำเนินการและการปฏิบัติการพบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการดำเนินการ และการปฏิบัติการ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นพบว่า อันดับแรกคือ ท่านปฏิบัติตามกฎระเบียบหรือมาตรการในการดูแลรักษาชุมชนของท่าน อยู่ในระดับปานกลาง รองลงมาคือ ท่านได้มีส่วนร่วมในการบริจาคเงินหรือสิ่งของเพื่อร่วมสมทบทุนในการดำเนินกิจกรรม/โครงการของชุมชน ท่านได้เข้าร่วมโครงการ/กิจกรรมของชุมชนของท่าน อยู่ในระดับปานกลาง รองลงมาคือ ท่านได้ร่วมแรงในกิจกรรมของชุมชนส่วนท่านได้มีโอกาสเป็นคณะกรรมการในการจัดงานหรือกิจกรรมของชุมชน อยู่ในระดับน้อย ด้านการติดตามและประเมินผล พบว่าประชาชนมีความคิดเห็นโดยรวมอยู่ในระดับน้อย เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นพบว่าอันดับแรกคือท่านได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการติดตามความก้าวหน้าในกิจกรรม/โครงการของชุมชนมีความเห็นในระดับน้อย รองลงมาคือ ติดตามกิจกรรม/โครงการและแนวทางในการปรับปรุง ท่านได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการดูแลการใช้จ่ายในกิจกรรม/โครงการสถานที่ท่องเที่ยวชุมชน ท่านร่วมกับภาครัฐติดตามความก้าวหน้าผลการดำเนินงานของโครงการ และหน่วยงานของรัฐแต่งตั้งหรือมอบหมายให้ท่านเป็นผู้ตรวจสอบติดตาม ประเมินผล ความก้าวหน้าในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว ตามลำดับ

จรรยา ศิริวานนท์ (2551) ศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมชุมชนมอญ เกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากข้อเสนอแนะของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับความต้องการในการบริหารพัฒนาชุมชนโดยมีภาครัฐเป็นปัจจัยสำคัญการขับเคลื่อนกิจกรรมนั้นคือมีความต้องการให้วัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ของชาวมอญที่ขาดหายไปหรือปฏิบัติน้อยลง มีการฟื้นฟูส่งเสริมมากขึ้นและต่อเนื่อง เช่น ภาษามอญ การแต่งกาย รำมอญ เพลงเจ้าขาว ทะแยมอญ อาหารคาวหวาน การเล่นละบัว ลูกช่วง เป็นต้น

จุฑารัตน์ เจือจิ้น (2555) ศึกษาเรื่อง แนวทางการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมบ้านน้ำเชี่ยว จังหวัดตราด ผลการศึกษาพบว่า การจัดการการท่องเที่ยวของบ้านน้ำเชี่ยวเน้นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นหลัก แต่มีการนำวิถีชีวิตวัฒนธรรมของชาวมุสลิมในชุมชนบ้านน้ำเชี่ยวเข้าไปร่วมในการท่องเที่ยวของชุมชนแต่ยังขาดข้อมูลองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น วัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชนบ้านน้ำเชี่ยวที่มีผู้คนที่มุสลิมไทยและจีนอยู่ร่วมกันด้วยดีมาช้านานและด้วยความเป็นชุมชนเก่าที่มีประวัติพัฒนาการยาวนานจึงทำให้มีทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่สามารถนำไปต่อยอดสู่การจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มีอยู่ก่อนเพื่อให้เกิดความเข้าใจชุมชน ภาคภูมิใจ และธำรงรักษาวัฒนธรรมอันเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนเอาไว้ได้อย่างเหมาะสมและยั่งยืน

แนวทางการจัดการท่องเที่ยววัฒนธรรมจำเป็นต้องมีการศึกษาประวัติศาสตร์พัฒนาการของพื้นที่ทรัพยากรทางวัฒนธรรมต่าง ๆ ในชุมชน นำไปสู่การเรียนรู้และถ่ายทอดให้คนในชุมชนและคนนอกชุมชนได้เข้าใจ ภาคภูมิใจ และสร้างความเข้มแข็งในชุมชน ควรมีการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมทั้งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ด้วยการส่งเสริม การรักษา ฟื้นฟู สืบสานวัฒนธรรมชุมชน ควรมีพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานอย่างเหมาะสม เช่น ศูนย์ข้อมูลและบริการ ป้ายเล่าเรื่อง ป้ายบอกทาง และควรมีการส่งเสริมการตลาดและการประชาสัมพันธ์ ตลอดจนส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างมีเอกภาพ เพื่อให้การท่องเที่ยวบ้านน้ำเชี่ยวเกิดความยั่งยืน

จุไรรัตน์ กิริติบุรณะ (2550) ศึกษาเรื่อง พฤติกรรมและปัจจัยที่มีผลต่อการท่องเที่ยวที่อุทยานแห่งชาติเอราวัณ อำเภอเมือง อำเภอศรีสวัสดิ์ อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี ผลการศึกษาพบว่า ความสำคัญของปัจจัยที่มีผลต่อนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวอุทยานแห่งชาติเอราวัณ อำเภอเมือง อำเภอศรีสวัสดิ์ อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี ด้านสังคมที่มีผลต่อการท่องเที่ยวที่อุทยานแห่งชาติเอราวัณ อำเภอเมือง อำเภอศรีสวัสดิ์ อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี จำแนกตามเพศพบว่า ทั้งเพศชายและเพศหญิงให้ความสำคัญในระดับปานกลางตามลำดับดังนี้ คือสถานที่ท่องเที่ยวเป็นที่ยอมรับของคนโดยทั่วไปและสถานที่ท่องเที่ยวมีคุณค่าต่อการศึกษาหาความรู้ ทั้งนี้หากจำแนกตามรายได้พบว่าช่วงรายได้ที่น้อยกว่า 10,000 บาท ให้ความสำคัญในระดับปานกลางตามลำดับดังนี้คือ สถานที่ท่องเที่ยวที่มีคุณค่าต่อการศึกษาหาความรู้และสถานที่ท่องเที่ยวเป็นที่ยอมรับของคนโดยทั่วไป

วรรณมา คำปนบุดร (2557) ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวบนฐานเชิงนิเวศวัฒนธรรมในเขตพื้นที่ตำบลพระธาตุ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ผลการศึกษาพบว่า ผลผลิตภัณฑจากภูมิปัญญาพื้นบ้านที่มีการผลิตเพื่อสร้างรายได้ให้กับชาวบ้าน ได้แก่ ผลผลิตภัณฑสมุนไพรแปรรูป บ้านกาทา หมู 2 ปุยอินทรีย์ บ้านนาหาด หมู 3 สวนไผ่หวาน บ้านดงน้อย หมู 5 ผลผลิตภัณฑจากกก บ้านปอพาน หมู 6 ดอกไม้ประดิษฐ์ บ้านหนองจิก หมู 7 และเครื่องจักสานจากไม้ไผ่ บ้านไต้้น หมู 8

วิระพล ทองมา และคณะ (2554) ศึกษาเรื่อง การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนของชุมชนชาวจีนในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำงอน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ผลการประเมินศักยภาพของชุมชนพบว่า ชุมชนชาวจีนยูนาน (บ้านยาง) นั้นมีศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในระดับมาก มุ่งเน้นให้ชุมชนและคนภายในชุมชนเป็นศูนย์กลางของการนำเสนอเรื่องราวประวัติศาสตร์เป็นมา ภูมิปัญญาความรู้และประสบการณ์ผ่านทางนิทรรศการวัตถุที่สะสมมาตั้งแต่อดีตหลักฐานทางประวัติศาสตร์ในชุมชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงอนุรักษ์ควบคู่ไปกับ “โรงงานสีเขียว” ที่สร้างขึ้นตามแนวพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ที่ปรารถนาให้พิพิธภัณฑ์ในชุมชนบ้านยางเป็นแหล่งท่องเที่ยวใหม่เชิงอนุรักษ์และวัฒนธรรมชุมชนชาวจีนมาตั้งแต่บรรพบุรุษอย่างแน่นแฟ้น ซึ่งนักท่องเที่ยวไม่จำเป็นต้องเดินทางไปไกลถึงประเทศสาธารณรัฐจีน แต่สามารถศึกษาจากขนบธรรมเนียมประเพณีและวิถีชีวิตแบบชาวจีนยูนานได้ในชุมชนบ้านยางแห่งนี้ตั้งแต่สภาพของบ้านเรือน การแต่งกาย การใช้ภาษาพูด การใช้ภาษาเขียน หรือแม้แต่การประกอบอาหารที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวจีนอย่างแท้จริง นอกจากนี้ชุมชนบ้านยางยังได้มีพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ สำหรับนักท่องเที่ยวทั้งทางด้านที่พักแบบโฮมสเตย์ ซึ่งนักท่องเที่ยวจะมีโอกาสได้สัมผัสบรรยากาศของพี่น้องชาวจีนที่อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขภายใต้ความหลากหลายของศาสนาและความเชื่อ โดยเฉพาะศาลเจ้าแม่กวนอิม พุทธศาสนา คริสต์ศาสนาและอิสลาม เป็นต้น การได้ชิมและรับประทานอาหารเพื่อสุขภาพอันเลิศรสของชาวจีน เช่น สุกกี๊ยูนาน ขาหมูหมั่นโถว และไก่ดำตุ๋นยาจีน เป็นต้น สำหรับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนนั้นผู้ให้ข้อมูลรายงานว่ามีส่วนร่วมระดับมากในกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมทางความคิด (ความเชื่อและค่านิยม) และวัฒนธรรมบรรทัดฐาน (อาชีพและวิถีชีวิตประจำวัน) ส่วนด้านวัฒนธรรมบรรทัดฐาน (อาหารและพืชสมุนไพร) รวมทั้งด้านวัฒนธรรมทางวัตถุ (ศิลปะและหัตถกรรม) นั้นผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมในระดับปานกลางเท่านั้น

ศุภวรรณ เจริญชัยสมบัติ (2554) ศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตชุมชนจากการท่องเที่ยว; กรณีศึกษาเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ผลการศึกษาพบว่า มีการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมจากการท่องเที่ยวใน 4 ประเด็น ได้แก่ (1) น้ำ มีลักษณะสีค่อนข้างขุ่นมีกลิ่นเหม็น เกิดมลพิษทางน้ำไม่สามารถนำมาอุปโภคบริโภคได้ (2) อากาศ สภาพร้อนมากขึ้น เกิดจากสิ่งปลูกสร้าง เช่น ร้านค้า ทำให้เกิดความหนาแน่นแออัดส่งผลกระทบต่ออุณหภูมิของอากาศน้อยลง (3) ขยะ มีปริมาณเพิ่มสูงขึ้นทำให้จำนวนถังขยะไม่เพียงพอ ทางองค์การบริหารส่วนตำบลได้เข้ามาบริหารจัดการเก็บขยะโดยให้มีถึงสี่เที่ยว สีเหลืองวางตามจุดสาธารณะทั่วไป (4) ทศนียภาพ การตั้งร้านค้าไม่ค่อยเป็นระเบียบ เกิดความไม่สงบ นักท่องเที่ยวเสียงดัง การเปลี่ยนแปลงไปอย่างช้า ๆ แต่เมื่อมีการท่องเที่ยวเข้ามาทำให้คนในชุมชนหันไปประกอบอาชีพเพื่อการท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น โดยการสร้างบ้านเรือนที่มีการดัดแปลงเพื่อการค้า ประกอบอาชีพการขายของที่ระลึก สภาพเศรษฐกิจของคนในชุมชนดีขึ้น ซึ่งเป็นไปในลักษณะของการกระจายรายได้ ภาระหนี้สินอาจเกิดจากการลงทุนผลิตสินค้า ความสุขมวลรวมของครอบครัวมากขึ้น ระดับการศึกษาสูงขึ้น ผลผลิตของคนที่ในชุมชนมีหลากหลายมากขึ้น โครงการที่ช่วยส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณจากรัฐบาล ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนมีความสนิทสนมมากกว่าในอดีต กิจกรรมที่คนในชุมชนทำร่วมกันส่วนใหญ่จะเป็นงานบุญ ปัญหาความขัดแย้งมีอยู่บ้างเล็กน้อยแต่ไม่ถึงขั้นรุนแรง ปัญหาอาชญากรรมไม่มี เนื่องจากคนในชุมชนส่วนใหญ่เป็นคนท้องถิ่นมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

สุรชาติพย์ เข็มน้อย (2554) ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา; ตลาดบางหลวง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยสภาพแวดล้อมด้านเศรษฐกิจโดยเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง โดยค่าเฉลี่ยของด้านเศรษฐกิจสูงที่สุดอยู่ในระดับมากตามลำดับ ได้แก่ ประชาชนมีความเป็นอยู่และการดำรงชีวิตที่ดีขึ้น รองลงมาคือได้รับค่าตอบแทนจากการท่องเที่ยวในรูปแบบตัวเงิน ส่วนชุมชนได้รับความสนใจจากนักลงทุนเข้ามาประกอบธุรกิจมากขึ้น และประชาชนในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นอยู่ในระดับปานกลาง ปัจจัยสภาพแวดล้อมด้านสังคมโดยเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก โดยค่าเฉลี่ยของด้านสังคมสูงที่สุดในระดับมากตามลำดับได้แก่ ประชาชนในชุมชนได้รับความรู้และวิทยาการใหม่ ๆ จากการท่องเที่ยว รองลงมาคือมีการร่วมมือกันเพื่อแก้ไขปัญหาสภาพแวดล้อมด้านวัฒนธรรมโดยเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลางโดยพบว่าค่าเฉลี่ยด้านวัฒนธรรมที่อยู่ในระดับมาก ได้แก่ มีการรณรงค์ให้มีการอนุรักษ์พื้นที่ท่องเที่ยว ส่วนค่าเฉลี่ยด้านวัฒนธรรมที่อยู่ในระดับปานกลางได้แก่กิจกรรมการท่องเที่ยวมีความเหมาะสมกับสภาพวัฒนธรรมของพื้นที่ และมีการอนุรักษ์วัฒนธรรมและชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน ปัจจัยสภาพแวดล้อมด้านสิ่งแวดล้อมโดยเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลางโดยพบว่าสิ่งแวดล้อมและสภาพภูมิทัศน์ในพื้นที่ถูกทำลายโดยนักท่องเที่ยว รองลงมาคือ เกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว และขาดการปรับปรุงสภาพพื้นที่ให้เหมาะสม เช่น สภาพถนน ทางเดิน ทางเท้า

สำหรับการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนพบว่า การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและประเด็นปัญหาร่วมกัน การมีส่วนร่วมในการวางแผนร่วมกัน การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานร่วมกัน การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลร่วมกัน และการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ มีค่าเฉลี่ยในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง สำหรับค่าเฉลี่ยของการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนสูงที่สุดในระดับมากตามลำดับ ได้แก่ การมี

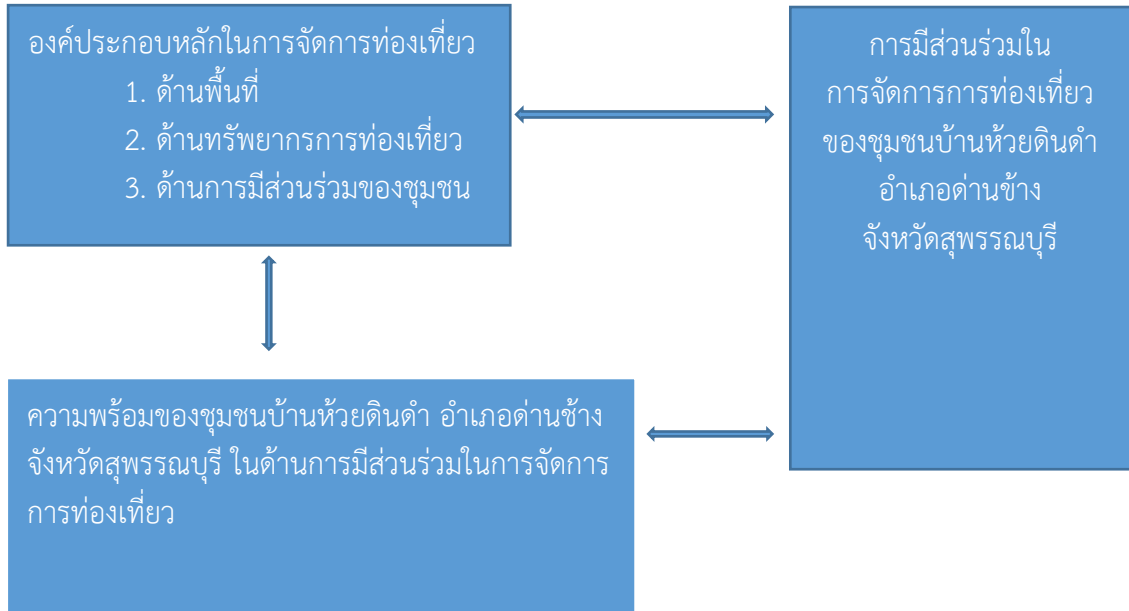
ส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลร่วมกัน รองลงมาคือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ส่วนการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานร่วมกัน มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดในระดับปานกลาง

ห้าวหาญ ทวีเส็ง (2555) ศึกษาเรื่องการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์; กรณีศึกษา ศูนย์กลางเศรษฐกิจนิกเทศบาลนครยะลา ผลการศึกษาพบว่า ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ด้านเศรษฐกิจ มีการส่งเสริมการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาให้เกิดเป็นรายได้จากพื้นฐานวิถีชีวิตที่มีการปฏิบัติกันอยู่เป็นปกติ เกิดจากความรู้ที่ถ่ายทอดสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นจนกลายเป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน และเมื่อเป็นที่นิยมจึงได้นำมาปรับปรุงเพิ่มเติมเพื่อสามารถสร้างรายได้ โดยผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและผู้นำสมาคมกเขาชาวเสียงภาคใต้ มีส่วนช่วยสนับสนุนส่งเสริมทั้งด้านเงินทุน การฝึกอบรมความรู้เพิ่มเติม การประชาสัมพันธ์และการส่งเสริมการตลาดให้เป็นที่รู้จักหรือแม้กระทั่งจัดหาเจ้าหน้าที่ที่มีความเชี่ยวชาญมาอบรมเพิ่มเติมความรู้เพื่อให้เกิดการต่อยอดเพิ่มมูลค่าของสินค้า นอกจากนี้การสร้างเชื่อมั่นให้กับนักลงทุนเพื่อเข้ามาลงทุนทำธุรกิจในพื้นที่และนักลงทุนที่มีอยู่เดิม หน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นร่วมช่วยเหลือและสนับสนุนเพราะการจัดการแข่งขันแต่ละครั้งสามารถสร้างรายได้และกระจายไปสู่ผู้ประกอบการอาชีพด้านที่พัก มีอัตราการเข้าพักเต็ม และร้านค้า ร้านอาหารมีผลพลอยได้จากการจับจ่ายสินค้าและซื้อของตลอดจนอาชีพที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมนก

อภิญา สุพิชญ์ (2555) ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม; กรณีศึกษาย่านสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร ผลการศึกษาพบว่า (1) กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุ 31-40 ปี การศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษา อาชีพธุรกิจส่วนตัว/ค้าขายและรายได้ต่อเดือน 5,001-10,000 บาท ส่วนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน โดยรวมค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับน้อยเมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในด้านการติดตามและประเมินบุคลากร (2) จากการตอบแบบสัมภาษณ์ภาคส่วนราชการ ภาคเอกชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียพบว่า ภาคส่วนราชการมีหน้าที่ในการดำเนินงานหลักโดยการจัดทำโครงการจัดหางบประมาณและประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารพร้อมทั้งให้การสนับสนุนด้านอาหารพื้นบ้าน สินค้าที่ระลึก และการอบรมมัคคุเทศก์ในพื้นที่ รวมถึงการคัดเลือกบุคลากรเข้าร่วมโครงการการแสดงความคิดเห็นการตัดสินใจและติดตามประเมินผลโครงการ ส่วนภาคเอกชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทำหน้าที่ประสานงานระหว่างประชาชนในชุมชนกับหน่วยงานราชการดูแล Home Stay และใช้ระบบภาคีเครือข่ายในการคัดเลือกบุคลากรเข้าร่วมโครงการรวมถึงมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นตัดสินใจและติดตามประเมินผลในโครงการต่าง ๆ

Sharareh & Badaruddin (2013) ศึกษาเรื่องการรับรู้ท้องถิ่นของการพัฒนาการท่องเที่ยวกรอบแนวคิดเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน ผลการศึกษาพบว่า การรับรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวในท้องถิ่น ประชาชนในพื้นที่จะต้องสามารถรักษาสมดุลของประเพณีและมีการปรับตัวที่จำเป็นเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของการเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่ไม่มีการใช้ประโยชน์อย่างไม่เป็นธรรมของชุมชนท้องถิ่นและรบกวนชีวิตของชาวชุมชน

9. กรอบแนวคิด

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนากลยุทธ์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม กรณีศึกษาชุมชนบ้านห้วยดินดำ อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research Method) เพื่อพัฒนาระบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชน ซึ่งทำการวิจัยในพื้นที่ บ้านห้วยดินดำ อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งมีรายละเอียดในการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. วิธีการดำเนินการวิจัย
2. ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย
3. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
4. เครื่องมือที่ใช้ดำเนินการวิจัย
5. การวิเคราะห์ข้อมูล

1. วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้ที่เกี่ยวข้องในชุมชนและการท่องเที่ยวของบ้านห้วยดินดำ อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี รวมทั้งการระดมความคิดเห็น (Focus Group) รวมถึงการหากกลยุทธ์และศักยภาพในแหล่งท่องเที่ยว วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชนบ้านห้วยดินดำ อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญได้แก่ ผู้อำนวยการองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้นำชุมชน ประชาชนของชุมชน โดยการสัมภาษณ์ สอบถามและระดมความคิดเห็น ร่วมกับการวิจัยจากเอกสารและการวิเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิเพื่อให้ทราบถึงข้อมูลด้านกายภาพของพื้นที่ การมีส่วนร่วมของชุมชน สิ่งอำนวยความสะดวกในชุมชน ที่จะเอื้อต่อการพัฒนากลยุทธ์การจัดการการท่องเที่ยว ประวัติภูมิหลังของแหล่งท่องเที่ยว วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น แผนพัฒนาการท่องเที่ยวรูปแบบและขั้นตอนการเตรียมการพัฒนาพื้นที่ในการรองรับการเติบโตของแหล่งท่องเที่ยว โอกาสและอุปสรรคการพัฒนาพื้นที่ แนวทางการพัฒนาพื้นที่ในอนาคต รวมถึงการพัฒนาปรับปรุงภูมิทัศน์ในแหล่งท่องเที่ยว

2. ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย

ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยมี 2 ประเภทคือ

1. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ได้แก่ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และการระดมความคิดเห็นจากชุมชน
2. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ได้แก่ข้อมูลที่มีผู้รวบรวม เรียบเรียงไว้แล้ว ได้แก่ หนังสือ ตำรา บทความ เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและเว็บไซต์ต่าง ๆ

3. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างของผู้ให้ข้อมูลงานวิจัยเชิงคุณภาพ คือผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วยผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและเกี่ยวข้องกับชุมชนและการท่องเที่ยวชุมชนในอนาคต

- 3.1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ ประชาชนในพื้นที่ชุมชนบ้านห้วยดินดำ อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี
- 3.2. กลุ่มตัวอย่างในงานวิจัย คือ ตัวแทนของประชาชนในชุมชน หรือ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จำนวน 10 คน
- 3.3. วิธีการสุ่มตัวอย่าง ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบไม่ใช้ความน่าจะเป็น (Non-probability sampling) โดยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling)

4. เครื่องมือที่ใช้ดำเนินการวิจัย

ลักษณะของเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ มีเครื่องมือที่ใช้ดำเนินการวิจัยนี้คือ

- แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview)
- การระดมความคิดเห็น (Focus Group)
- แบบตรวจสอบทรัพยากรโดยการสังเกต (Resource Audit)
- การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participation Observation)

แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview)

1. แผนพัฒนาการท่องเที่ยวและขั้นตอนการเตรียมการพัฒนาพื้นที่เพื่อ การท่องเที่ยวควรเป็นอย่างไร
2. โอกาสและอุปสรรคของการพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวมีอะไรบ้าง
3. จุดเด่นของชุมชนเพื่อการเป็นแหล่งท่องเที่ยวมีอะไรบ้าง
4. แนวทางการพัฒนาพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวควรเป็นอย่างไร
5. ข้อเสนอแนะ

การระดมความคิดเห็น (Focus Group)

1. แผนพัฒนาการท่องเที่ยวและขั้นตอนการเตรียมการพัฒนาพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวควรเป็นอย่างไร
2. โอกาสและอุปสรรคของการพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวมีอะไรบ้าง

3. จุดเด่นของชุมชนเพื่อการเป็นแหล่งท่องเที่ยวมีอะไร
4. แนวทางการพัฒนาพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวควรเป็นอย่างไร
5. ข้อเสนอแนะ

แบบตรวจสอบทรัพยากรโดยการสังเกต (Resource Audit)

การตรวจสอบทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชนบ้านห้วยดินดำ อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี ประกอบด้วยด้านทรัพยากรด้านวัฒนธรรม ทรัพยากรประเพณีและงานมหกรรม ทรัพยากรด้านกิจกรรมการบริการ

การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participation Observation)

โดยการศึกษาลักษณะการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่เกี่ยวข้อง เช่น ศักยภาพด้านการท่องเที่ยว ศักยภาพโครงสร้างพื้นฐาน สภาพแวดล้อม วัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิต อุปกรณ์ที่ใช้ได้แก่ สมุดบันทึก กล้องถ่ายรูป

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ทำการเก็บข้อมูล วิเคราะห์และปรับแนวการสร้างยุทธศาสตร์การวางแผนไปพร้อมกัน เพื่อเชื่อมโยงปัจจัยที่สัมพันธ์ระหว่างข้อมูลที่ได้รับจากการลงพื้นที่และทฤษฎี หลักการพัฒนาโดยการนำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมาตีความ แยกประเด็น จัดกลุ่ม เพื่อศึกษาถึงความเป็นไปได้และเหมาะสม เพื่อเป็นแนวทางในการวางแผนการพัฒนากลยุทธ์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม กรณีศึกษาชุมชนบ้านห้วยดินดำ อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี เพื่อเตรียมความพร้อมในการรองรับการเติบโตในอนาคต

กำหนดแนวทางในการพัฒนาเพื่อเตรียมรองรับการขยายตัวด้านการท่องเที่ยว รวมถึงแนวทางสำหรับการรองรับความเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่อาจส่งผลกระทบต่อทั้งด้านบวกและด้านลบ โดยต้องคำนึงถึงความยั่งยืนของการพัฒนา การคงอยู่ของอัตลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนอย่างยั่งยืน

ข้อมูลที่ได้เป็นข้อมูลเชิงคุณภาพทำการวิเคราะห์เพื่อประเมินและนำมาสรุปประเด็นเนื้อหา

บทที่ 4 ผลการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา การพัฒนากลยุทธ์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม กรณีศึกษาชุมชนบ้านห้วยดินดำ อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี โดยการใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-dept Interview) และการระดมความคิดเห็น (Focus group) รวมถึงเอกสารและภาพถ่าย ผลการศึกษาคือ

1. ผลการศึกษาบริบทของบ้านห้วยดินดำ อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี
2. ผลการศึกษาศักยภาพชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวของบ้านห้วยดินดำ อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี
3. ผลการศึกษาเพื่อการจัดทำกลยุทธ์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วม

1. ผลการศึกษาบริบทของชุมชนบ้านห้วยดินดำ อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี

1.1 บริบทของชุมชนบ้านห้วยดินดำ

ชุมชนบ้านห้วยดินดำ เป็นชุมชนขนาดเล็ก ที่ตั้งอยู่ในตำบลวังยาว อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี มีระยะทางห่างจากอำเภอด่านช้าง 90 กิโลเมตร อยู่ห่างจากตัวจังหวัดสุพรรณบุรี 158 กิโลเมตร พื้นที่เป็นภูเขา มีที่ราบน้อย อยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเล 700 เมตร หมู่บ้านชุมชนบ้านห้วยดินดำตั้งอยู่ในแอ่งที่ราบระหว่างหุบเขา มีลำห้วยชื่อว่า “ห้วยต้นกุ่ม” เรียกตามชื่อผักกุ่มที่พบมากในลำห้วยในหมู่บ้าน ชาวบ้านจะเอามารับประทานสด หรือเอามาต้มไว้รับประทาน นอกจากชื่อห้วยต้นกุ่มแล้ว ยังมีอีกชื่อหนึ่งคือ “ห้วยดินดำ” หรือ “ห้วยหินดำ” ตามลักษณะที่เห็นในลำห้วยที่มีหินสีดำ

สภาพภูมิอากาศจะหนาวเย็นในฤดูหนาว ในฤดูร้อนจะมีอากาศร้อนไม่มาก ทั้งนี้เนื่องจากพื้นที่มีป่า ต้นไม้ขนาดใหญ่และด้วยความร่วมแรงใจของชาวบ้านทำให้มีการอนุรักษ์พื้นที่ป่าในชุมชน ช่วยทำให้ในหน้าร้อนอากาศจะเย็นสบายกว่าพื้นที่อื่นในภูมิภาคใกล้เคียง พื้นที่ของชุมชนบ้านห้วยดินดำ มีอาณาเขตติดต่อกับอำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี และอำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี มีพื้นที่รวมทั้งหมด 109,182 ไร่ มีสถานที่สำคัญทางราชการในบริเวณใกล้เคียงกับชุมชนคือ อุทยานแห่งชาติพุเตย โรงเรียนชุมชนบ้านห้วยดินดำ ซึ่งเป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษา ถ้าจะไปเรียนในระดับมัธยมศึกษา จะต้องไปเรียนที่โรงเรียนประชาวมงคล อ.หนองปรือ จ.กาญจนบุรี ห่างจากชุมชน 30 กิโลเมตร ไม่มีสถานีอนามัยประจำชุมชน ถนนเข้าหมู่บ้านเป็นถนนซีเมนต์ และลูกรัง มีระบบน้ำประปาหมู่บ้าน ใช้เป็นระบบประปาภูเขา

ชุมชนบ้านห้วยดินดำมีประชากรประกอบด้วย คนไทย และชาวกะเหรี่ยง ซึ่งอพยพมาจากภาคตะวันตกของประเทศไทยจากจังหวัดตาก อุทัยธานี กาญจนบุรี สุพรรณบุรี และเพชรบุรี โดยชาวบ้านห้วยดินดำที่เป็นกลุ่มชาวกะเหรี่ยงที่อพยพมาทางลำน้ำตะเพินคลีมากกว่า 200 ปี จะเรียกตนเองว่า “เผ่าลั่ว” ในภาษากระเหรี่ยงหมายถึง ความบริสุทธิ์ นับถือศาสนาพุทธ การดำเนินชีวิตของ

คนในชุมชนบ้านห้วยหินดำจึงมีความโดดเด่นในด้านวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนชาวกระเหรี่ยง

ประชากรรวมทั้งหมู่บ้านมีประมาณ 141 ครัวเรือน มีจำนวนประชากรรวมทั้งสิ้น 553 คน เป็นชาย 301 คน หญิง 252 คน (แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชน ต.วังยาว พ.ศ. 2550-2554)

อาชีพสำคัญของชาวบ้านห้วยหินดำคือ การปลูกพืชเกษตรอินทรีย์ไม่มีการใช้สารเคมี ใช้รับประทานในครัวเรือน และมีการรวมกลุ่มเพื่อจัดส่งไปจำหน่ายต่อในร้านค้าขนาดใหญ่หรือซูเปอร์มาเก็ต ต่าง ๆ เนื่องจาก สภาพพื้นที่เหมาะสมกับการทำการเกษตร ส่วนใหญ่จะเป็นพืชผักที่สามารถปลูกหมุนเวียนได้ตลอดเวลา เช่น แตงกวา ค่ะน้า กวางตุ้ง ผักบุ้ง มะระ มะเขือเปราะ มะเขือยาว มะนาว กัลฉ่าย และมีการเลี้ยงสัตว์คือแพะ แปรรูปเป็นนมแพะที่มีประโยชน์ต่อร่างกาย เหมาะสำหรับผู้แพ้นมวัว ส่งจำหน่ายได้นอกชุมชน นอกจากผลผลิตหลักดังกล่าวแล้วชุมชนยังเก็บหาพืชสมุนไพร เช่น รากจืด สับเสือตอ บอระเพ็ด และพืชอาหารอื่น ๆ อีกหลายชนิดเช่น ผักหวาน ผักหนาม บุก พลุ โพล่ง กระทือ ผักหวาน ผักกูด และเห็ด เช่น เห็ดขอน เห็ดไผ่ เป็นต้น ลักษณะการดำเนินชีวิตของชาวบ้านมีรูปแบบการดำรงชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง คือ ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์คือ แพะ แล้วนำผลผลิตมาแปรรูป มีชีวิตความเป็นอยู่เรียบง่าย ช่วยกันรักษาป่า รักษาอัตลักษณ์วัฒนธรรมชุมชนกระเหรี่ยง ชาวกระเหรี่ยงมีข้อห้ามในการดำเนินชีวิต ดังนี้

1. ห้ามนำสุราเข้ามาดื่มในหมู่บ้าน
2. ห้ามเลี้ยงสัตว์ หมู ไก่
3. ห้ามเล่นอบายมุขทุกประเภท

ชุมชนบ้านห้วยหินดำ มีวิถีชีวิตแบบอิงธรรมชาติ มีระบบการเกษตรแบบเผาแล้วปลูกพืชไร่หมุนเวียน ปลูกข้าว และผักไว้บริโภคในครัวเรือน ในปี พ.ศ.2517 รัฐได้เปิดให้มีการทำสัมปทานป่าไม้ในพื้นที่บริเวณนี้ ทำให้ต้นไม้ใหญ่ที่เคยมีหายไป ส่งผลให้ลำห้วยแห้งลง นอกจากนี้เมื่อพื้นที่ถูกเปิดจึงทำให้ชาวบ้านจากพื้นราบรวมไปถึงลูกจ้างสัมปทาน ซึ่งมาจากที่ต่าง ๆ เข้าจับจองและบุกเบิกพื้นที่ทำให้ชาวบ้านต้องหาเหตุย้ายออกจากพื้นที่ทำกิน ต่อมาในปี พ.ศ.2537 ชุมชนบ้านห้วยหินดำรวมตัวกันเพื่อดูแลให้ป่าฟื้นคืนสภาพ โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อรักษาพื้นที่ป่าต้นน้ำ และพื้นที่ป่าที่ชุมชนใช้สอยในการเก็บหาพืชอาหารที่สำคัญ และการใช้ไม้ในการซ่อมแซมบ้านเรือน ภายใต้อัตลักษณ์ที่ชุมชนมีส่วนร่วมซึ่งป่าในชุมชนมีการจัดการมากกว่า 10 ปี ซึ่งได้ฟื้นสภาพขึ้นอย่างมาก ทำให้เกิดความภาคภูมิใจแก่คนในชุมชน ซึ่งชุมชนได้พยายามกำหนดแนวทางคือการสร้างจิตสำนึกให้แก่เยาวชนในชุมชนให้มีความรักป่า ช่วยกันรักษาป่า ให้สอดคล้องกับแนวคิดของรัฐบาลที่ประกาศนโยบายการอนุรักษ์พื้นที่รอบเขตอุทยานแห่งชาติพุเตย สภาพป่าส่วนใหญ่เป็นป่าเบญจพรรณสลับกับป่าดิบแล้ง พื้นที่ป่าส่วนนี้ยังเป็นส่วนหนึ่งของผืนป่าตะวันตก ผืนป่าซึ่งมีพื้นที่ต่อเนื่องกันมากที่สุดในประเทศไทย ป่าชุมชนบ้านห้วยหินดำยังคงเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า ในอดีตมีช้างป่าจำนวนมาก แต่ในปัจจุบันไม่พบช้างเลย (สัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้านห้วยหินดำ, 12 พฤษภาคม 2559)

นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญกับการเลือกตัวแทนของแม่บ้านให้เข้ามาเป็นกรรมการป่าชุมชนด้วย จำนวนของคณะกรรมการมี 15 คน มีการคัดเลือกประธาน รองประธาน และเหรัญญิก กระบวนการตัดสินใจเน้นการประชุมปรึกษาหารือ เช่น การตัดไม้ในป่าชุมชนมาเพื่อซ่อมแซมบ้านเรือน สมาชิกชุมชนต้องขออนุญาตจากกรรมการ ในแต่ละปีจะอนุญาตให้ตัดไม้รวมทั้งชุมชนแล้ว

ไม่เกิน 25 ต้น การพึ่งพาและใช้ประโยชน์จากป่าโดยคนในชุมชน ยังยึดกฎระเบียบและข้อตกลงที่มีอยู่เดิม ได้แก่ การแบ่งพื้นที่จัดการเป็น 3 พื้นที่หลักคือ พื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์, พื้นที่ป่าใช้สอย, พื้นที่เพื่อการทำไร่หมุนเวียน

1.2 ข้อมูลพื้นฐานบ้านห้วยหินดำ

บ้านห้วยหินดำ ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 6 ตำบลวังยาว อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี มีสภาพภูมิประเทศเป็นภูเขาอยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเล 700 เมตร มีอาณาเขตติดต่อกับอำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี และอำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี มีพื้นที่รวมทั้งหมด 109,182 ไร่ สภาพของดินเหมาะสมกับการทำการเกษตร ส่วนใหญ่จะปลูกพืชผัก พืชไร่และไม้ผล มีการผลิตผักปลอดภัยจากสารพิษ การใช้สมุนไพรในการป้องกันและกำจัดแมลงศัตรูพืช ซึ่งจากสภาพพื้นที่ทำให้อากาศเย็นสบายตลอดทั้งปี ที่ตั้งและอาณาเขตบ้านห้วยหินดำตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของเขตอำเภอด่านช้าง

ทิศเหนือมีอาณาเขตติดต่อกับบ้านกล้วย ต.วังยาว อ.ด่านช้าง จ.สุพรรณบุรี

ทิศใต้ มีอาณาเขตติดต่อกับ หมู่ที่ 3 บ้านวังยาว ต.วังยาว อ.ด่านช้าง จ.สุพรรณบุรี

ทิศตะวันออก มีอาณาเขตติดต่อกับ หมู่ที่ 9 บ้านม่วงแป ต.วังยาว อ.ด่านช้าง

จ.สุพรรณบุรี

ทิศตะวันตก มีอาณาเขตติดต่อกับ พื้นที่เขตป่าสงวนแห่งชาติพุเตย

ชุมชนห้วยหินดำเป็นชุมชนของชาวไทยเชื้อสายกะเหรี่ยงชนชาติย่อยกะเหรี่ยงโปว์ โดยชาวกะเหรี่ยงอพยพของที่หนีชาวพม่าในช่วงต้นรัตนโกสินทร์มาตั้งบ้านนานกว่า 200 ปี ซึ่งชาวกะเหรี่ยงจะอาศัยอยู่ตามลำน้ำสำคัญในจังหวัดทางภาคตะวันตก เริ่มตั้งแต่จังหวัดตาก อุทัยธานี กาญจนบุรี สุพรรณบุรี และเพชรบุรี ซึ่งอยู่ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติองค์พระ – เขาพระกำ – เขาห้วยพลู บริเวณรอยต่อของอำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี กับ อำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี และอำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี ชนชาติกะเหรี่ยงได้ตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่บริเวณลุ่มน้ำอิระวดีมานานนับพันปี ก่อนการตั้งรัฐของชนชาติพม่าและได้เคลื่อนสู่แนวเขาทางด้านตะวันตกของประเทศไทย ในปัจจุบันซึ่งพวกเขาก็ตั้งถิ่นฐานมาต่อเนื่องกว่า 500 ปี จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่สามารถสืบค้นความเป็นมาของการตั้งถิ่นฐานย้อนหลังไปได้เพียงประมาณ 150 – 180 ปี ครั้งที่หมู่บ้านปกครองโดยเจ้าวัด ชื่อ "สะไร่ใจ" และสืบทอดมาสู่เจ้าวัดคนอื่น ๆ อีก 4 ชั่วคน โดยเหลนรุ่นที่ 3 ของเจ้าวัดสะไร่ใจได้เป็นกำนันตำบลวังยาว คือ กำนันสออบ สะไร่ใจ (เสียชีวิตปลายปี 2540) ในบริเวณป่าชุมชนบ้านห้วยหินดำมีต้นไม้ที่อายุเก่าแก่ถึง 500 ปี แสดงให้เห็นความอุดมสมบูรณ์ของป่า และมีสัตว์ป่า เช่น เสือโคร่ง สมเสร็จ วัวแดง ชะนี นกกก หมิควาย เก้ง กวาง เสี่ยงผ้า ฯลฯ นักท่องเที่ยวสามารถเดินป่าส่องสัตว์ในเชิงอนุรักษ์ได้ ในด้านวัฒนธรรมชุมชนกะเหรี่ยงบ้านห้วยหินดำมีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิมของชาวกะเหรี่ยงที่ยังคงสืบทอดไว้อย่างต่อเนื่อง ได้แก่ ประเพณีย่องสาว การแสดงรำตง ในปัจจุบันบ้านห้วยหินดำยังคงไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรม อีกทั้งยังส่งเสริมให้ลูกหลานมีการเรียนรู้ในสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ เช่น การรำตง การทอผ้า ภาษา การแต่งกาย ความเชื่อดั้งเดิม

ในอดีตชาวกะเหรี่ยงบ้านห้วยหินดำทอผ้าใช้เองในหมู่บ้าน โดยเฉพาะผู้หญิงต้องทอผ้าเป็น ถ้าทอไม่เป็นก็จะถูกตำหนิ โดยต้องปลูกฝ้ายเพื่อนำไปปั่นเป็นด้ายสำหรับทอผ้า และมีการเก็บเมล็ดไว้ปลูก ส่วนหน้าแล้งก็เก็บเมล็ดไว้ปลูกในปีต่อไป เมื่อครบ 6 เดือน ก็จะเก็บดอกฝ้ายและนำมา

ปั่นเป็นด้ายและย้อมสีด้าย ในสมัยก่อนไม่มีสีสังเคราะห์จึงต้องนำเปลือกไม้หรือใบไม้มาทำเป็นสีย้อมด้าย จนกลายเป็นธรรมชาติ นำไม้ที่มีอยู่ในชุมชนมาทำเป็นวัสดุในการทอผ้าตั้งแต่สมัยปู่ย่าตายาย มีการสืบทอดการทอผ้าเพื่อถ่ายทอดให้แก่ชาวกะเหรี่ยงทอใส่กัน มีการอนุรักษ์วัฒนธรรมการทอผ้าจนถึงปัจจุบัน และบางครั้งต้องขยันทอผ้าเพื่อนำไปขายได้เงินมาสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัวการทอผ้าด้วยกี่ของชาวกะเหรี่ยงบ้านห้วยหินดำนั้นมีการสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ โดยมีวิธีการเรียนรู้ถ่ายทอดกันจากรุ่นสู่รุ่น ผู้สืบทอดการทอผ้านั้นจะเป็นลูกสาวของทุกบ้าน ซึ่งจะต้องฝึกการทอผ้าไว้เวลาออกเรือนจะได้สามารถทอผ้าไว้ใช้ในครอบครัวได้ เด็กสาวในหมู่บ้านอายุประมาณ 10 ปี ก็สามารถทอผ้ากันได้ทุกคน วัตถุประสงค์หลักของการทอผ้ากะเหรี่ยงบ้านห้วยหินดำนในอดีตนั้นเพื่อทอไว้ใช้เป็นเครื่องนุ่งห่ม ซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ประกอบกับในอดีตนั้น การคมนาคมมีความยากลำบาก ไม่สามารถซื้อผ้าสำเร็จรูปมาใช้ได้ ชาวบ้านจะต้องทอผ้ากันไว้ใช้เองต่อมาในปัจจุบันการทอผ้าของชาวบ้านนอกจากจะมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ในครอบครัว การทอผ้ายังช่วยสร้างรายได้เสริมให้แก่ชาวบ้าน รวมทั้งยังเป็นการอนุรักษ์ผ้าทอกะเหรี่ยงมิให้สูญหายไปอีกด้วย (สัมภาษณ์ตัวแทนชุมชนบ้านห้วยดินดำ อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี วันที่ 11 พฤษภาคม 2559)

1.3 วัฒนธรรมและความเชื่อของชุมชนบ้านห้วยดินดำ

ประเพณีของชาวกะเหรี่ยงเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของชุมชนบ้านห้วยหินดำน มีประเพณีชาวกระเหรี่ยงที่มีลักษณะเฉพาะ แสดงถึงความเชื่อ ความผูกพันของคนในชุมชน

1.3.1 พิธีค้ำต้นไทร จัดขึ้นในวันพระวันใดวันหนึ่งในเดือน 5 โดยชาวบ้านจะไปตัดไม้รวกคนละลำนำไปรวมกันใต้ต้นโพธิ์ หรือต้นไทรใหญ่ จำนวนไม้ค้ำจะเท่ากับจำนวนสมาชิกในครอบครัว โดยนำไม้ค้ำคือ ลำต้นไม้รวกมากำรวมกันไว้พร้อมทั้งตั้งจิตอธิษฐานให้ต้นไม้แข็งแรง ผู้ร่วมพิธีล้อมวงใต้ต้นไม้เอารูปเทียน ดอกไม้ มาบูชาต้นไทร ผู้นำพิธีจะท่องบทสวดภาษากระเหรี่ยง แล้วนำน้ำส้มป่อยมาพรมให้กับต้นไม้ จากนั้นทุกคนจะนำไม้รวกที่เตรียมมาไปค้ำตามกิ่งก้านของต้นไทร นำกำดอกไม้และรูปเทียนวางไว้โคนต้นไม้ หรือตามกิ่งก้านเป็นอันเสร็จพิธี เชื่อกันว่าการถวายไม้ค้ำต้นไทรเป็นเสมือนการต่ออายุพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนสืบไป

ภาพที่ 4.1 ต้นไทรมีไม้ค้ำ เสาหลักแห่งหมู่บ้าน

1.3.2 พิธีไหว้สะพาน เป็นกิจกรรมที่ไม่มีพิธีการยุ่งยาก ชาวบ้านจะร่วมกันทำความสะอาดสะพาน รวมทั้งซ่อมแซมจุดที่ชำรุดเสียหาย เป็นโอกาสให้คนในหมู่บ้านมาร่วมแรงร่วมใจกันทำความสะอาดสะพาน หนุ่มสาวในหมู่บ้านหรือต่างหมู่บ้านจะมีโอกาสรู้จักกัน (สัมภาษณ์ปราชญ์ชาวกะเหรี่ยง, 12 พฤษภาคม 2559)

1.3.3 การทำบุญข้าวใหม่ หรือการบูชาแม่โพสพ เป็นประเพณีที่มีวัตถุประสงค์เพื่อขอบุญพระแม่โพสพและเทวดาต่าง ๆ ที่ช่วยดลบันดาลให้การทำไร่ได้ผลผลิตจากการทำไร่ดีในช่วงปีที่ผ่านมา งานประเพณีงานบุญกินข้าวใหม่ที่จะจัดเป็นประจำในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 2 ของทุกปี ประเพณีกินข้าวใหม่จัดงาน 3 วัน 3 คืน งานพิธีเริ่มตั้งแต่คืนวันขึ้น 13 ค่ำ เดือน 2 ชาวบ้านจะมารวมกันเพื่อบริเวณลานพิธีเพื่อประกอบพิธีเรียกขวัญ พระแม่โพสพ โดยพระสงฆ์จะสวดพุทธมนต์ (สัมภาษณ์ปราชญ์ชาวกะเหรี่ยง, 12 พฤษภาคม 2559)

ประเพณีกินข้าวใหม่จัดงาน 3 วัน 3 คืน งานพิธีเริ่มตั้งแต่คืนวันขึ้น 13 ค่ำ เดือน 2 คนเฒ่าจะมารวมกันเพื่อบริเวณลานพิธีเพื่อประกอบพิธีเรียกขวัญ พระแม่โพสพ โดยพระสงฆ์จะสวดพุทธมนต์ บริเวณลานพิธีนี้ถือเป็นสถานที่เชื่อมต่อระหว่างสิ่งศักดิ์กับชาวบ้าน ผู้ใหญ่เอกลีขัย เนียมหอม ให้ข้อมูลแก่คณะผู้วิจัยว่า ประเพณีกินข้าวใหม่ยังคงมีอยู่ เมื่อชาวกระเหรี่ยงเกี่ยวข้าวเสร็จ แต่ละบ้านจะทำพิธีทำบุญข้าวใหม่ และจะหุงข้าว ทำกับข้าวเลี้ยงแขกที่มาเยี่ยมเยียนที่บ้าน จนมีคำกล่าวที่ว่า “ถ้าเป็นช่วงเวลาทำบุญข้าวใหม่ คนในชุมชนห้วยหินดำจะแวะเวียนไปตามบ้านต่าง ๆ เพราะทุกบ้านจะมีข้าวให้กิน” อาหารที่นิยมทำในประเพณีกินข้าวใหม่คือ แกงหอยจู้บ และเผือกนึ่ง (สัมภาษณ์ปราชญ์ชาวกะเหรี่ยง, 12 พฤษภาคม 2559)

1.3.4 การย่องสาว ชาวกระเหรี่ยงหนุ่ม ๆ จะใช้การย่องสาวเพื่อไปพูดคุย เยี่ยมบ้านสาวที่ตนหมายปอง โดยพ่อแม่จะเปิดโอกาสให้หนุ่มสาวมีเวลาส่วนตัวพูดคุยทำความรู้จักกันมากขึ้น เพื่อศึกษาเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เริ่มต้นนั้นพ่อแม่ของฝ่ายหญิงที่อาจจะยังนั่งคุยกัน หรือทำธุระอื่นยังไม่เข้านอน แต่ถ้าพ่อแม่สาวรู้ว่าหนุ่มที่มาหาลูกสาวเป็นคนดี ถูกใจก็จะรีบชวนกันเข้านอน ให้โอกาสลูกสาวพูดคุยกับชายหนุ่ม หากพอใจทั้งสองฝ่ายก็จะนำไปสู่การแต่งงาน ซึ่งชาวกระเหรี่ยงนั้นจะไม่มีสินสอดให้ฝ่ายหญิง ขอเพียงรักกันด้วยความจริงใจ คณะผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่า การแต่งงานของชาวกระเหรี่ยงในชุมชนบ้านห้วยหินดำ เกิดจากความรักที่บริสุทธิ์ของหนุ่มสาว ฐานะเงินทองไม่ใช่สิ่งสำคัญขอให้มีความจริงใจต่อกัน พิธีแต่งงานจะให้เจ้าวัดหรือผู้นำทางศาสนาของชาวกระเหรี่ยงทำพิธี ใช้เงิน 50 สตางค์และไปไหว้พระเจดีย์ ลุงประดิษฐ์ กองแก ชาวกระเหรี่ยงให้ข้อมูลว่า การย่องสาวเป็นประเพณีของชาวกระเหรี่ยงที่มีมานาน แต่ในปัจจุบันหนุ่มสาวชาวกระเหรี่ยงไปโรงเรียน หรือมีโอกาสพบปะพูดคุยกัน ผูกสมิครักใคร่เป็นคนรักกัน ประเพณีย่องสาวจึงมีน้อยลง (สัมภาษณ์ปราชญ์ชาวกะเหรี่ยง, 12 พฤษภาคม 2559)

1.3.5 ชุมชนห้วยหินดำมีความเชื่อดั้งเดิมในการจำแนกพื้นที่ตามลักษณะการใช้ประโยชน์เป็น 6 ประเภทหลัก ได้แก่ (1) ที่ค้ำขาวจู้ หรือพื้นที่น้ำซับ (2) ที่ค้ำ คือบริเวณพื้นที่เป็นต้นน้ำ (3) นื้อลองอองเชออง คือ พื้นที่หากินและใช้สอยทั่วไป (4) นื้อลองไซเซี้ยไซว่า คือพื้นที่ใช้สอยไม้ (5) นื้อลองหม่าออง คือ พื้นที่ทำมาหากิน (6) สว่าคู้ คือพื้นที่ป่าช้า (สัมภาษณ์ปราชญ์ชาวกระเหรี่ยง, 12 พฤษภาคม 2559)

ภาพที่ 4.2 แผนที่ของหมู่บ้าน จัดทำโดยชุมชน แสดงเขตการใช้สอยของพื้นที่หมู่บ้าน

1.4 ภูมิปัญญาของชุมชนห้วยหินดำ

จากการสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้านซึ่งเป็นชาวกะเหรี่ยงพบว่า ชุมชนบ้านห้วยหินดำมีวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนห้วยหินดำ และสามารถนำมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาและสร้างกลยุทธ์ทางการท่องเที่ยวให้ชุมชนได้คือ

1.4.1 การทอผ้าของชาวกระเหรี่ยง มีเอกลักษณ์คือ วิธีการทอผ้าด้วยกี่เอว การทอผู้ทอต้องนั่งกับพื้น เหยียดขาตรงไปข้างหน้าทั้งสองข้าง มีการทอผ้าเพื่อใช้ในครัวเรือนเป็นผ้าชิ้นสี่สไลเสื่อสำหรับผู้ชาย เสื่อสำหรับผู้หญิง เพื่อใช้เองและผลิตตามความต้องการของลูกค้า นอกจากนี้ในชุมชนห้วยหินดำมีการรวมกลุ่มในการทอผ้าสร้างผลผลิตเชิงพาณิชย์ เป็นผ้าคลุมไหล่ ย่อม โดยใช้สีธรรมชาติ

ผ้าทอกะเหรี่ยงมีลักษณะวิธีการทอโดยทำลวดลายบนผ้าชิ้น ส่วนเสื่อทำลวดลายด้วยวิธีการปัก ลวดลายด้านในและด้านนอกจะสวยงามสวมใส่ได้ ๒ ด้าน ชนิดของผ้าแบ่งเป็น 5 ประเภท

(1) เสื่อสีขาว (ไซอั่ว) เป็นเสื่อยาวคลุมเข่าใช้สวมใส่ตั้งแต่เด็กจนถึงวัยมีประจำเดือน

(2) เสื่อน้ำเงิน (ไซโพลง) เป็นเสื่อที่แสดงถึงการที่ผู้หญิงแต่งงานแล้ว ตัวเสื่อยาวคลุมเข่า คอวี ปักลวดลายรอบตัว

(3) ย่อม

- (4) ผ้าโพกหัว
- (5) ผ้าอื่น ๆ ลวดลายมี 4 กลุ่มลาย ได้แก่
  - (5.1) ลายอ่องกี้ย
  - (5.2) ลายอ่องทา
  - (5.3) ลายหนี้ยไถย
  - (5.4) ลายเฉะ

ผ้าทอชาวกะเหรี่ยงมีความสำคัญและมีคุณค่าต่อสังคม ทั้งนี้เนื่องจากลวดลาย สี สัน มีลักษณะเฉพาะเป็นเอกลักษณ์ของชาวกะเหรี่ยง แต่ในปัจจุบันคนหนุ่มสาว เยาวชนขาดความสนใจที่จะเรียนรู้การทอผ้าทอของชาวกะเหรี่ยง ไม่มีการพัฒนารูปแบบหรือสืบทอดภูมิปัญญาในการทอผ้าต่อไปจะขาดการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้า จากการเข้าสำรวจพื้นที่ศูนย์การทอผ้าบ้านห้วยหินดำ พบว่า มีจำนวนหญิงชาวกะเหรี่ยงที่กำลังทอผ้าอยู่ 3 คน และได้บอกเหตุผลแก่ผู้วิจัยว่า สถานการณ์การทอผ้ากะเหรี่ยงบ้านห้วยหินดำในขณะนี้ มีจำนวนหญิงสาวกะเหรี่ยงมาทอผ้าเพื่อเป็นสินค้าในเชิงพาณิชย์ลดน้อยลง หากคนนอกชุมชนต้องการสินค้าจะดำเนินการทอตามที่ลูกค้าต้องการ แต่การทอผ้าของชาวกะเหรี่ยงจะเป็นการทอผ้าที่บ้าน ลูกสาวจะเรียนรู้วิธีการทอผ้าจากแม่ มีการทอผ้าใช้ในครัวเรือน มีการทอผ้าเพื่อเป็นสินค้าเฉพาะกลุ่มลูกค้า ซึ่งมีลักษณะเป็นความพึงพอใจในเชิงคุณค่าของผ้าที่มีความงามตามอัตลักษณ์ของชาวกะเหรี่ยง ดังนั้นมีการกำหนดราคาผ้าทอชาวกะเหรี่ยงของชาวบ้านห้วยหินดำในราคาสูง เนื่องจากผ้าชิ้นที่มีลวดลายเป็นรายละเอียดมากจำนวนหนึ่งผืนจะใช้เวลาในการทอยามมีเวลาว่างจากการทำงานประจำวัน ซึ่งจะใช้เวลาถึง 3 เดือน เมื่อผลิตออกมาจึงมีความงามและคุณค่ามาก ราคาหนึ่งผืนจะประมาณ 6,000 – 10,000 บาท

ภาพที่ 4.3 วิธีการทอผ้าของชาวกะเหรี่ยง

ภาพที่ 4.4 อุปกรณ์ประกอบการทอผ้า

ภาพที่ 4.5 ลวดลายผ้าทอกะเหรี่ยง

1.4.2 การใช้สมุนไพรในการรักษาโรค ชุมชนบ้านห้วยหินดามีป่าที่อุดมสมบูรณ์ ทำให้มีพืชสมุนไพรเป็นจำนวนมาก หมอสมุนไพรชาวกะเหรี่ยงจึงเก็บสมุนไพรมาตากแห้ง ใช้เป็นยา รักษาโรคตามอาการการรักษาโรคด้วยสมุนไพร ชุมชนห้วยหินดามีทรัพยากรธรรมชาติคือ ป่า ในป่า จึงมีความอุดมสมบูรณ์เรื่องสมุนไพร และมีหลากหลายชนิดที่มีสรรพคุณในการรักษาโรค ผสานกับภูมิปัญญาของพี่กาญจนา (พี่ตุ้) ซึ่งเป็นหมอสมุนไพร ที่ใช้วิธีการรักษาคนไข้ด้วยการรับประทานสมุนไพร การฝังเข็ม หรือการครอบแก้ว เป็นวิธีการรักษาจากโรคภัยตามแพทย์แผนจีน ผู้ที่มารักษาจะเป็นทั้ง

คนในชุมชน และคนนอกชุมชนของชาวกะเหรี่ยง ผู้วิจัยว่ามีข้อสังเกตในการรักษาโรคด้วยสมุนไพรของพี่กาญจนา หมอสมุนไพรแห่งชุมชนบ้านห้วยหินดำ ว่า ชาวไทย และชาวกะเหรี่ยงในชุมชนบ้านห้วยหินดำ ตลอดจนประชาชนที่ห่างไกลต่างพากันเดินทางมาใช้สมุนไพร การฝังเข็ม หรือการครอบแก้ว ตามวิธีการรักษาของพี่กาญจนาเป็นจำนวนมาก แสดงให้เห็นว่า มีผู้คนเชื่อมั่นการรักษาโดยใช้สมุนไพร ตลอดจนการฝังเข็ม การครอบแก้ว ซึ่งเกิดจากภูมิปัญญาของชุมชนในเรื่องสมุนไพร หากมีการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ของสมุนไพร ตลอดจนสถานที่ในการฝังเข็ม หรือเข้าร่วมในโครงการของรัฐบาลจะทำให้มีการต่อยอดผลิตภัณฑ์มากยิ่งขึ้น

ภาพที่ 4.6 การตรวจรักษาโรคแบบภูมิปัญญาชาวกะเหรี่ยง

ภาพที่ 4.7 สมุนไพรท้องถิ่นที่นำมารักษาโรค

1.4.3 การปลูกผักอินทรีย์ ในชุมชนบ้านห้วยหินดำผู้ใหญ่บ้านเอกชัย เนียมหอม จะมีการประชุมชาวบ้านโดยพยายามให้ความรู้ โน้มน้ำใจให้ชาวบ้านหันมาทำการเกษตรแบบอินทรีย์ หมายถึงการปลูกพืชผัก ผลไม้ โดยไม่ใช้สารเคมีทำลายศัตรูพืช จะใช้แต่ปุ๋ยธรรมชาติ และการใช้สมุนไพรในการป้องกันและกำจัดแมลงศัตรูพืช ผลผลิตที่ได้คือ ผักปลอดภัยจากสารพิษ สามารถรับประทานสดได้ และมีรสชาติหวานกรอบ เป็นจุดเด่นของชุมชนในการสร้างแนวคิดในการปลูกพืชผักอินทรีย์ ทำให้ชาวบ้านนำแนวคิดนี้ไปใช้ในการเกษตร จนกระทั่งมีผู้มารับผลผลิตนำไปวางขายในห้างสรรพสินค้าที่เน้นสินค้าปลอดสารพิษได้ พืชผักปลอดสารพิษที่ส่งไปขาย ได้แก่ พริก ผักกาดหอม คื่นช่าย กวางตุ้ง มะเขือเปราะ มะเขือพวง มะเขือเทศ บวบ มะระ ตำลึง ถั่วฝักยาว มะนาว กลั้ว ฝรั่ง มะละกอ เป็นต้น

ภาพที่ 4.8 การปลูกผักแบบอินทรีย์

ภาพที่ 4.9 การเลี้ยงแพะเพื่อรีดนม

ภาพที่ 4.10 ผลิตภัณฑ์นมแพะ

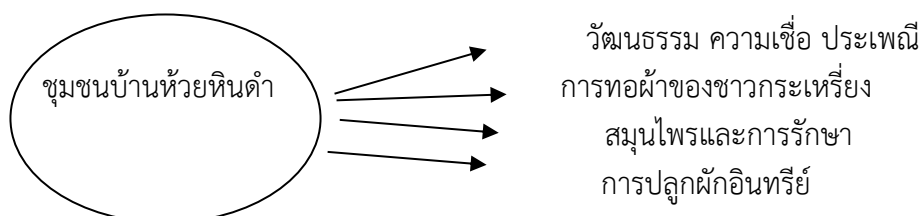

ภาพที่ 4.11 การจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจในการปลูกพืชผักแบบอินทรีย์ ไร่สารพิช

ภาพที่ 4.12 ผลิตภัณฑ์ของชุมชน

กล่าวโดยสรุป คือความโดดเด่นของชุมชนบ้านห้วยหินดำที่สามารถนำมาสร้างกลยุทธ์เพื่อการท่องเที่ยว มีดังนี้

1.5 จุดแข็งของชุมชนห้วยหินดำที่สามารถพัฒนาได้

1.5.1 ระยะทางจากกรุงเทพถึงชุมชนบ้านห้วยหินดำ ประมาณกิโลเมตร ใช้เวลาในการเดินทาง 3 ชั่วโมง เป็นระยะทางที่ไม่ไกลจนเกินไป แต่นักท่องเที่ยวจะได้สัมผัสธรรมชาติที่เป็นพื้นที่สูง มีภูเขาล้อมรอบ มีป่าที่ยังคงมีความสมบูรณ์ มีความเป็นธรรมชาติอย่างยิ่ง เหมือนกับธรรมชาติในทางภาคเหนือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงฤดูหนาวที่มีอากาศหนาวเย็น จะเป็นจุดเด่นด้านภูมิศาสตร์และด้านภูมิอากาศของชุมชนบ้านห้วยหินดำอย่างยิ่ง

1.5.2 การท่องเที่ยวของชาวกระเหรี่ยง มีการใช้วิถีธรรมชาติ เช่น สีเหลืองจากขมิ้น แก่นขนุน หัวไพล สีน้ำตาลจากเปลือกพยอม สีแดงจากครั่ง รากยอป่า มะไฟ สีน้ำเงินจาก ใบหูกวาง เปลือกเพกา ใบตะขบ สีดำจากผลมะเกลือ ทำให้เกิดมูลค่าเพิ่มจากค่านิยมคนในยุคปัจจุบันที่จะนิยมใช้ผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติ ลวดลายแสดงถึงอัตลักษณ์ของชาวกระเหรี่ยง ในเป็นจุดท่องเที่ยวสำคัญที่ชุมชนจะต้องจัดระบบให้มีการให้ความรู้การท่องเที่ยวของชาวกระเหรี่ยงให้นักท่องเที่ยวที่มาเข้าชมศูนย์การท่องเที่ยว นอกจากนี้ควรนำผ้าทอกระเหรี่ยงไปตัดเย็บเป็นผลิตภัณฑ์ที่ใช้ประโยชน์อื่น ๆ เช่น กระเป๋า

สตางค์ ผ้าปูโต๊ะ ที่รองแก้ว หรือนำลวดลายไปตกแต่งในชิ้นงาน ให้มีความหลากหลายในราคาที่แตกต่างกัน จะทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเลือกซื้อตามกำลังของตนเองได้

1.5.3 การทำผลิตภัณฑ์จักสานแบบกะเหรี่ยง ซึ่งปัจจุบันเหลือผู้ทำจักสานเพียงรายเดียว เนื่องจากชาวบ้านโดยเฉพาะชาวกะเหรี่ยงหันไปนิยมใช้ผลิตภัณฑ์สำเร็จรูป เนื่องจากสะดวก หาซื้อง่าย และไม่มีเวลาในการจักสานมากนัก เนื่องจากสภาพแวดล้อมในการประกอบอาชีพที่เปลี่ยนไป

ภาพที่ 4.13 ผลิตภัณฑ์จักสานแบบกะเหรี่ยง

1.5.4 การรักษาโรคด้วยสมุนไพร ชุมชนห้วยหินด้ามี่ทรัพยากรธรรมชาติคือ ป่า ในป่าจึงมีความอุดมสมบูรณ์เรื่องสมุนไพร และมีหลากหลายชนิด ที่มีสรรพคุณในการรักษาโรค ผสานกับภูมิปัญญาของพี่กาญจนา (พี่ตุ้) ซึ่งเป็นหมอสุมไพร ที่ใช้วิธีการรักษาคนไข้ด้วยการรับประทานสมุนไพร การฝังเข็ม หรือการครอบแก้ว เป็นทางเลือกในการรักษาของชาวกระเหรี่ยง ซึ่งในปัจจุบันนี้ผู้ที่มารักษาจะเป็นทั้งคนในชุมชน และคนนอกชุมชนของชาวกระเหรี่ยง หากแต่เป็นภูมิปัญญาเฉพาะบุคคล ยังขาดการถ่ายทอดองค์ความรู้ จะทำให้ความรู้ในด้านการรักษาด้วยสมุนไพรสูญหายไปมากที่สุด อีกทั้งควรมีการส่งเสริมให้จัดทำสมุนไพรเป็นแบบแคปซูล เพื่อความสะดวกในการจัดเก็บ และสามารถเก็บได้ในระยะเวลาที่ยาวนานขึ้น

1.5.5 การเลี้ยงแพะ ในชุมชนห้วยหินด้ามี่การทำฟาร์มแพะประเภทให้นม ดังนั้นจึงมีการจัดทำนมแพะ โดยผลผลิตจะส่งไปในชุมชนใกล้เคียง และสามารถจัดส่งได้มาถึงกรุงเทพฯ แต่ยังเป็น การเลี้ยงแพะเพียงหนึ่งฟาร์มในชุมชน จึงควรมีการส่งเสริมให้มีการเลี้ยงแพะมากขึ้น ต่อไปอาจจะจัดสภาพพื้นที่ของฟาร์มเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวต่อไป

1.5.6 การจัดการเรื่องที่พัก การมาท่องเที่ยวในชุมชนบ้านห้วยหินด้ามี่จุดเด่นสำคัญด้านที่พักคือ การพักโฮมสเตย์ที่หมู่บ้านกะเหรี่ยง และการพักในที่พักที่สร้างอย่างเรียบง่าย อยู่ในพื้นที่การเกษตร มีความเป็นธรรมชาติ อากาศดี นอกจากนี้ราคาในการเข้าพักเป็นราคาที่ไม่แพง มีกิจกรรมการท่องเที่ยวทางด้านวัฒนธรรมชาวกระเหรี่ยง การท่องเที่ยวด้านการเกษตรอินทรีย์ เรียนรู้การดำรงชีวิตของชุมชนกับป่า การใช้ประโยชน์จากป่า การมีส่วนร่วมของชุมชนในการดูแลป่า

ภาพที่ 4.14 โฮมสเตย์ที่บ้านห้วยหินดำ

1.6 ชุมชนบ้านห้วยหินดำกับการท่องเที่ยว

การจัดการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านห้วยหินดำ หากพิจารณาถึงทรัพยากรที่มี รวมถึงต้นทุนทางธรรมชาติ มีแนวโน้มความเป็นไปได้สูงมาก เพราะมีความงามจากพื้นที่ที่เป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์ ซึ่งเกิดจากความร่วมแรงร่วมใจจากชาวบ้านที่ช่วยกันดูแลป่า เปลี่ยนจากแนวคิดเดิมคือการเผาป่า มาเป็นการทำการเกษตรแบบอินทรีย์ อากาศที่เย็นสบายในฤดูหนาว วิถีชีวิตชาวกระเหรี่ยงที่เรียบง่ายที่หาได้ยากจากสังคมเมือง รวมถึงวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์ของชาวกระเหรี่ยง ได้แก่ การทอผ้าชิ้นชาวกระเหรี่ยง วัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อ ต่อไปหากมีการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน นอกจากคณะกรรมการหมู่บ้านแล้ว หน่วยงานที่น่าจะมาร่วมเป็นแกนหลักด้วยคือ โรงเรียนบ้านห้วยหินดำ เพราะที่นี่มีลูกหลานชาวบ้านห้วยหินดามากมาเรียนทั้งสิ้น การสร้างบทเรียนอัตลักษณ์วัฒนธรรมของชาวกระเหรี่ยงจากปราชญ์พื้นบ้านชาวกระเหรี่ยงในทุก ๆ ด้าน ได้แก่ การทอผ้าชิ้นชาวกระเหรี่ยง การรักษาโรคด้วยสมุนไพร การปลูกพืชแบบเกษตรอินทรีย์ ซึ่งจะเป็นกลไกที่ทำให้เกิดการถ่ายทอดองค์ความรู้ เกิดการสืบสาน และอนุรักษ์วัฒนธรรมดั้งเดิมให้แก่ลูกหลานชาวกระเหรี่ยงบ้านห้วยหินดำ เมื่อมีการถ่ายทอดความรู้ จะทำให้ลูกหลานชาวกระเหรี่ยงมีความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน และจะเกิดจิตสำนึกความเป็นเจ้าบ้านที่ดี ช่วยกันดูแลและจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนบ้านห้วยหินดำได้ดีขึ้น

สิ่งที่ชุมชนต้องให้ความสำคัญอีกประการหนึ่งคือ การสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยว ในแต่ละส่วน เช่น กลุ่มเกษตรอินทรีย์ กลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงแพะ กลุ่มทอผ้าชาวกระเหรี่ยง กลุ่มวัฒนธรรม ชาวกลุ่มภูมิปัญญาสมุนไพร หากแต่ละกลุ่มมีความเข้มแข็งในตนเอง มีผลผลิตที่มีคุณภาพ มีผู้ประกอบการของแต่ละกลุ่มงาน มีแผนการดำเนินงานที่ชัดเจน จะช่วยกันทำให้ชุมชนบ้านห้วยหินดำมีความพร้อมในการรองรับการท่องเที่ยวต่อไปได้

1.7 ข้อจำกัดของชุมชน

1. ระบบการสื่อสารสัญญาณโทรศัพท์ยังขาดประสิทธิภาพ เพราะระบบเครือข่ายโทรศัพท์สามารถใช้ได้เพียงระบบของ True แต่สัญญาณไม่เสถียร ทำให้การติดต่อยากลำบาก
2. ในแต่ละกลุ่มยังขาดการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่มีให้แก่เยาวชนรุ่นใหม่ ๆ ในชุมชนบ้านห้วยหินดามีโรงเรียนบ้านห้วยหินด่า ถ้ามีการถ่ายทอดองค์ความรู้ต่าง ๆ จะเป็นภูมิปัญญาต่อไปได้

2. ผลการศึกษาศักยภาพชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวของบ้านห้วยหินด่า อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี

ผลสรุปจากการวิเคราะห์เอกสารและการสัมภาษณ์ผู้แทน คือ ผู้ใหญ่บ้าน ปราชญ์ชุมชนชาวกะเหรี่ยง หมอสมุนไพร คนทอผ้า เกษตรกร ชาวมุขชุมชนบ้านห้วยหินด่า ตำบลวังยาว อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี ด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างมีส่วนร่วม โดยมีปราชญ์และผู้นำชุมชนจำนวน 4 คน แล้วนำมาสังเคราะห์ร่วมกันกับการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อนำมาหาปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนากลยุทธ์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นภาพรวมได้ 4 ส่วน ตามลำดับดังนี้

- ส่วนที่ 1 ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม
- ส่วนที่ 2 ด้านองค์กรชุมชน
- ส่วนที่ 3 ด้านการจัดการ
- ส่วนที่ 4 ด้านการเรียนรู้

ส่วนที่ 1 ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม

จากผลการวิเคราะห์เอกสารและการสัมภาษณ์ผู้แทนชุมชน โดยปราชญ์คนที่ 1 กล่าวว่า ชุมชนบ้านห้วยหินด่า มีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่สมบูรณ์ เนื่องจากสภาพพื้นที่เป็นภูเขา อยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเล 700 เมตร มีสภาพพื้นที่ที่สวยงามและมีอากาศเย็นสบายตลอดทั้งปี ทำให้เหมาะสมกับการทำการเกษตร ส่วนใหญ่จะเป็นพืชผัก พืชไร่ ไม้ผล และเลี้ยงสัตว์ เช่น การเลี้ยงแพะ อีกทั้งยังได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานเกษตร อำเภอด่านช้าง ให้เปิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรอีกด้วย จึงมีการรวมกลุ่มกันของเกษตรกรในชุมชน โดยมีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำในการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ขึ้น เพื่อดำเนินการเพาะปลูกพืชผักของตนแบบปลอดสารพิษ การใช้สมุนไพรในการป้องกันและกำจัดศัตรูพืช ผลิตภัณฑ์ผักอินทรีย์ที่ได้จะมีรสชาติอร่อย และปลอดภัยจากสารพิษจริง ๆ อีกทั้งยังมีความงดงามของทัศนียภาพและความสมบูรณ์ของธรรมชาติ เช่น อุทยานแห่งชาติพุเตย สวนสนสองใบ น้ำตกตะเพินคี ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่ใกล้เคียง

นอกจากนี้ ปราชญ์ชุมชน คนที่ 2 ยังกล่าวว่า ชุมชนบ้านห้วยหินด่า ยังช่วยกันรักษาประเพณี วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมให้ดำรงอยู่ให้นานที่สุด เนื่องจากชุมชนมีวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตของชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยงโปว์ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ประกอบด้วยพิธีกรรมความเชื่อของชาวกะเหรี่ยง ซึ่งมี

1. พิธีต่อดวงชะตา สะเดาะเคราะห์ โดยใช้ไม้ไผ่ค้ำยันต้นไทร ซึ่งต้นไทรที่ชาวบ้านเลือกนั้น เป็นต้นไทรที่เก่าแก่อยู่คู่กับชุมชนมาตั้งแต่บรรพบุรุษ และไม้ไผ่ที่ใช้ค้ำยันนั้น แต่ละบ้านจะ

ตัดท่อนไม้ไม่เท่ากับจำนวนสมาชิกในบ้าน แล้วมัดรวมกัน ตกแต่งด้วยดอกไม้ จากนั้นจึงนำไปเข้าพิธีที่มีผู้นำชุมชน ผู้เฒ่าผู้แก่ เป็นผู้ประกอบพิธีกรรม รวมทั้งการปล่อยปลา ปล่อยเต่า และสัตว์ป่า เพื่อเป็นการซื้อชีวิต

ภาพที่ 4.15 ต้นไทรที่ใช้ประกอบพิธีต่อดวงชะตา

2. ประเพณีการเลี้ยงผี ด้วยความเชื่อและนับถือในเรื่องผี-วิญญาณ ชาวกะเหรี่ยงจึงมีประเพณี และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงผีอยู่เสมอ พิธีปิ้งกระดูก หรือประเพณีการเลี้ยงผีบนทางสามแพร่ง ประมาณเดือน 6 ของทุก ๆ ปี ทุกบ้านจะนำอาหารคาวหวานต่าง ๆ มารวมกันใส่ไว้ในกระเจาด แล้วนำไปวางไปตามจุดต่าง ๆ ที่เป็นลักษณะทางสามแพร่ง เป็นความเชื่อของชาวกะเหรี่ยงในการเลี้ยงเหล่าสัมภเวสีที่ไร้ญาติให้มากินอาหาร พิธีนี้ถือเป็นการทำทานอย่างหนึ่งของกระเหรี่ยงที่นับถือศาสนาพุทธ และเพื่อความสงบสุขร่มเย็นของคนในหมู่บ้านอีกด้วย

3. พิธีทำบุญผูกข้อมือข้อมือ จะทำเมื่อขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 ของทุกปี พิธีนี้จะมีการปลุกเสกโดยเจ้าวัดจะใช้ตัวย้อมสีเหลืองปลุกเสกด้วยการอธิฐาน ภาวนา ผู้เข้าร่วมพิธีจะพันด้ายสีเหลืองที่ปลุกเสกแล้วที่ข้อมือของตนตลอดเวลา ห้ามถอดออกเด็ดขาด จนกว่าจะการทำพิธีครั้งใหม่

4. ประเพณีย่องสาว ชาวกะเหรี่ยงยังมีธรรมเนียมเฉพาะแบบ นั่นคือการย่องสาว ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้หนุ่มสาวในหมู่บ้านได้มีเวลาส่วนตัวพูดคุยทำความรู้จักกัน และศึกษาเรียนรู้ซึ่งกันและกันให้มากขึ้น แต่เนื่องจากเวลากลางวันต้องทำมาหากิน จึงต้องอาศัยช่วงเวลายามค่ำคืน เริ่มด้วยการพูดคุยกันจนพอใจทั้งสองฝ่าย ฝ่ายชายจะเป็นฝ่ายหาฤกษ์นัดหมายหญิงสาว ในช่วงเวลาค่ำถึงดึก เพื่อไปที่บ้านสาว แล้วจึงค่อย ๆ ปีนขึ้นไปชักบันไดลงจากเรือนของฝ่ายหญิง เพื่อปีนขึ้นไปบนเรือนไป ช่วงนี้ต้องพบกับด่านแรก คือ พ่อแม่ของฝ่ายหญิงที่อาจจะยังนั่งคุยกัน หรือทำธุระอื่นยังไม่เข้านอนถึงตอนนี้ ถ้าพ่อแม่สาวรู้ว่าหนุ่มที่ย่องมาหาลูกสาวเป็นคนดี ถูกใจ ก็จะรีบชวนกันเข้านอนไปเสีย เพื่อเปิดทางให้ฝ่ายชายย่องขึ้นไปบนเรือนได้สะดวก ขึ้นต่อไปเจ้าหนุ่มจะบุกถึงห้องนอน ชายหนุ่มต้องขอเข้าไปจุดตะเกียงคุยกับสาว หากสาวรู้สึกไว้วางใจฝ่ายชายได้สนิทใจแล้ว ก็อาจดับตะเกียงเสียก็ได้ แต่ถ้าเป็นกรณีตรงกันข้าม พ่อแม่ฝ่ายหญิงไม่ชอบหรือไม่พอใจ ก็อาจจะแกล้งนั่งคุยกัน หรือทำธุระอื่น ๆ อยู่อย่างนั้น ทำให้ฝ่ายชายย่องเข้าหาหญิงสาวไม่ได้ แม้ว่าประเพณีนี้จะเป็นการเข้าหากันถึงในห้องนอน แต่การย่องสาวก็ไม่ได้หมายความว่า จะจบลงด้วยการที่หนุ่มสาวคู่นั้นต้องแต่งงานกันเสมอไป หาก

ภายหลังมีเหตุให้ทั้งสองฝ่ายไม่พอใจซึ่งกันและกัน เช่น พบว่าเจ้าหนุ่มเปลี่ยนนิสัยกลายเป็นคนไม่ดี ก็ไม่จำเป็นต้องแต่งงานก็ได้ โดยไม่ถือว่าเป็นเรื่องเสียหาย หรือผิดผีแต่อย่างใด

หากแต่ทุกวันนี้ประเพณีดังกล่าว ได้ลดบทบาทลงไปมาก เช่นเดียวกับวิถีชีวิตอื่น ๆ ยิ่งการปลูกบ้านเรือนสมัยใหม่ ปรับเปลี่ยนจากบ้านไม้ใต้ถุนสูงมาเป็นบ้านปูนติดดินแบบคนเมือง การย่องสาวจึงค่อย ๆ จางหายไป เหลือไว้เพียงคำเล่าขานของผู้เฒ่าผู้แก่ ที่ยังรำลึกภาพอดีตเมื่อครั้งตนได้เมียด้วยการย่องสาวด้วยวิธีการดังกล่าว

5. ประเพณีกินข้าวใหม่ คนชาวกระเหรี่ยงจะจัดงานพิธีกินข้าวใหม่ภายหลังจากการเก็บเกี่ยวข้าวในไร่จนเสร็จแล้ว พิธีการเลี้ยงก็จัดคล้าย ๆ กับประเพณีขึ้นบ้านใหม่ คือ แต่ละบ้านจะหุงข้าวที่ได้มาใหม่ ทั้งข้าวเจ้าและข้าวเหนียว กับข้าวจะต้องมีส่วนประกอบของเผือก มัน และหอยขม ชาวกระเหรี่ยงเชื่อว่า หอยขมมีลักษณะการเดินที่เชื่องช้า ทำให้มีข้าวกินอุดมสมบูรณ์ไปตลอดทั้งปี แล้วเลี้ยงฉลองในระหว่างเพื่อนบ้านในหมู่บ้านเดียวกัน โดยผลัดกันเป็นเจ้าภาพ ซึ่งประเพณีนี้จะจัดขึ้นประมาณเดือนกุมภาพันธ์ถึงเมษายน ของทุก ๆ ปี ชาวบ้านทั่วไปที่ไม่ได้เป็นชาวกระเหรี่ยงก็สามารถเข้าร่วมงานนี้ได้

6. วัฒนธรรมการทอผ้าแบบกระเหรี่ยงสุพรรณบุรี ที่มีลวดลายอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น เป็นการออกแบบลวดลายโดยภูมิปัญญาของชาวกระเหรี่ยงบ้านห้วยดินดำ

ภาพที่ 4.16 การทอผ้าลายโบราณใช้นุ่นในชีวิตประจำวัน

ส่วนที่ 2 ด้านองค์กรชุมชน

จากผลการวิเคราะห์เอกสารและการสัมภาษณ์ผู้แทนชุมชน พบว่า ชุมชนบ้านห้วยดินดำ เป็นชุมชนที่ได้รับการสนับสนุนจากเครือข่ายการท่องเที่ยวภายในตำบลวังยาวเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ชาวบ้านในชุมชนบ้านห้วยดินดำ จึงเริ่มต้นรวมกลุ่มกันเพื่อดำเนินการจัดทำชุมชนต้นแบบ โดยปราศรัย และผู้นำชุมชนคนที่ 2 กล่าวว่า ในนามของชุมชนข้างคืด โดยการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพร เพื่อการอนุรักษ์สมุนไพรของชนชาวกระเหรี่ยง มีกิจกรรมการส่งเสริมการเรียนรู้ ดังนี้ (1) การทำความรู้จักสมุนไพร (2) การสำรวจพื้นที่ป่าโดยร่วมกับเจ้าหน้าที่ของอุทยานแห่งชาติพุเตย (3)

การนำสมุนไพรในป่ามาไว้ในบ้าน คือการนำสมุนไพรบางชนิดจากป่ามาปลูกไว้ในบริเวณบ้านของตนเองได้ (4) ดำเนินการร่วมกับชาวบ้านในชุมชน (5) ดำเนินการเผยแพร่วิถีดังกล่าว ด้วยการเข้าประกวดหมู่บ้าน ทั้งในระดับจังหวัด และระดับประเทศ

ปราชญ์และผู้นำชุมชนคนที่ 3 กล่าวว่า จากจุดเริ่มต้นดังกล่าวข้างต้น นำไปสู่การร่วมจิตร่วมใจกันของปราชญ์ ผู้มีความรู้ในศาสตร์แต่ละด้านกับชาวบ้านในชุมชน ในการเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อกระบวนการพัฒนาอย่างเป็นระบบ และทำความเข้าใจซึ่งกันและกันในผลประโยชน์ต่าง ๆ ที่ชุมชนจะได้รับ โดยเฉพาะด้านการท่องเที่ยว ดังนั้นจึงได้มีการพูดคุยกันระหว่างผู้นำชุมชนกับชาวบ้านที่เข้าร่วมกลุ่ม เพื่อดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนให้เป็นระบบและมีความยั่งยืน จึงก่อให้เกิดกลุ่มวิสาหกิจอาชีพ 3 กลุ่มด้วยกัน ประกอบด้วย

1. กลุ่มสตรีทอผ้า ซึ่งเป็นการทอผ้าฝ้ายจากเส้นใยที่ย้อมสีธรรมชาติ และการทอผ้าด้วยลายแบบกะเหรี่ยงดั้งเดิม

ภาพที่ 4.17 กลุ่มสตรีทอผ้า

2. กลุ่มเกษตรอินทรีย์ มีการเลี้ยงสัตว์ ปลูกผักและผลไม้ปลอดสารพิษตามฤดูกาล โดยคำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญ

ภาพที่ 4.18 กลุ่มเกษตรอินทรีย์

3. กลุ่มสมุนไพรกระเหรี่ยง เป็นการนำสมุนไพรจากป่ามาสู่บ้าน เพื่อใช้ในการประกอบอาหาร หรือต้มกินเป็นยารักษาโรคก็ได้

ภาพที่ 4.19 กลุ่มสมุนไพรกระเหรี่ยง

ส่วนที่ 3 ด้านการจัดการ

จากผลการวิเคราะห์เอกสารและการสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้แทนชุมชนกลุ่มต่าง ๆ ของชุมชนบ้านห้วยดินดำ อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า หัวใจของการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ก็คือการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนอย่างแท้จริง ดังนั้น ชุมชนบ้านห้วยดินดำ จึงมีองค์กรชุมชนที่จะเป็นกลไกขับเคลื่อนเพื่อการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวในชุมชนอย่างยั่งยืน โดยมีรูปแบบของการดำเนินงานเป็นคณะกรรมการในฝ่ายต่าง ๆ โดยปราชญ์และผู้นำชุมชนคนที่ 1 กล่าวว่าสมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผน แก้ไขปัญหา และพัฒนาการท่องเที่ยว ซึ่งอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของคณะกรรมการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรตำบลวังยาว ทำให้มีการสร้างกฎระเบียบต่าง ๆ ของชุมชน การเข้ามาตรกรในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และการท่องเที่ยว เพื่อให้คนในชุมชนและผู้มาเยือนปฏิบัติตาม เพื่อให้เกิดรายได้เพิ่มขึ้นของครัวเรือน ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของสมาชิกในชุมชน ทั้งชาวไทย และชาวไทยเชื้อสายกระเหรี่ยง อีกทั้งยังมีการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรมให้แก่สมาชิกที่เข้าร่วมในกลุ่มวิสาหกิจอาชีพ 3 กลุ่ม ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในส่วนที่ 2

นอกจากนี้ ปราชญ์และผู้นำชุมชนคนที่ 4 ยังกล่าวว่า ประเพณีของชาวกระเหรี่ยงจะบ่งบอกถึงความเคารพและความผูกพันอย่างเหนียวแน่นกับฐานทรัพยากรรอบชุมชนประเพณีสำคัญ ๆ เช่น ประเพณีการทำสะพาน การค้าต้นไม้ที่ยังถือปฏิบัติกันอยู่ทุกเดือน 6 ประเพณีการทำบุญข้าวใหม่หรือการบูชาแม่โพสพในเดือน 3 นอกจากนี้ยังมีคำสอนและความเชื่อที่ถ่ายทอดต่อ ๆ กันมาเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ รวมไปถึงการทำไร่ทำสวน จึงต้องพยายามส่งเสริมให้เยาวชนมีความเข้าใจและยึดถือประเพณีและความเชื่อดั้งเดิมที่เกี่ยวข้องกับป่าและธรรมชาติมากขึ้น โดยคงไว้ซึ่งกิจกรรมตามประเพณีในแต่ละฤดูกาล มีงานบุญตามประเพณี อย่างไรก็ตามใครก็ตามที่ผู้ใหญ่และผู้อาวุโสต้องทำหน้าที่ในการอธิบายความหมายและความสำคัญของวัฒนธรรมและพิธีกรรมต่าง ๆ ให้มากขึ้น

เนื่องจาก การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน หรือภาษาอังกฤษใช้คำว่า CBT มาจาก Community Based Tourism จึงไม่ใช่เรื่องง่ายที่จะบริหารจัดการเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด เกิด

ความยั่งยืนและสมดุลในกลุ่มคนหนุ่มมาก แต่จากการได้สัมภาษณ์และพูดคุยกับผู้นำชุมชน ทำให้ทราบว่าผู้นำชุมชนของที่นี่มีบทบาทที่เข้มแข็ง เป็นที่ยอมรับ มีความคิด และมีวิสัยทัศน์ในเรื่องการการท่องเที่ยวเป็นอย่างดี อีกทั้งยังได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานจากภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เป็นผู้คอยสนับสนุนชุมชนในด้านต่าง ๆ ให้คำแนะนำในรูปแบบของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนควรดำเนินการอย่างไร การกระจายรายได้ การจัดสรรรายได้ควรทำเช่นไร อนึ่งเพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมให้ชุมชนไปสู่การเป็นชุมชนที่มีการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

จากข้อมูลดังกล่าว สามารถนำมาบูรณาการกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนได้ดังนี้

1. ภาครัฐ

- สนับสนุนด้านงบประมาณในการพัฒนาชุมชนด้านการท่องเที่ยว
- สนับสนุนบุคลากรในการลงมากำกับดูแล ให้ข้อมูลความรู้ต่าง ๆ โดยเฉพาะด้านการท่องเที่ยวแก่ชุมชน
- สนับสนุนด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ เพื่อสุขอนามัยและความสะอาดสบายของชุมชนและผู้มาเยือน
- สนับสนุนการตลาดและการประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน เช่น การทำแผ่นพับ โบชัวร์ ภาพกิจกรรมทางการท่องเที่ยวต่าง ๆ ในเว็บไซต์

2. ภาคเอกชน

- ส่งเสริมด้านกิจกรรมเครือข่ายการท่องเที่ยว
- ส่งเสริมการตลาดและการประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่าง ๆ การท่องเที่ยวของชุมชน

3. ภาคท้องถิ่น

- การรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยว วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม
- การรักษาความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยวภายในชุมชน
- อำนวยความสะดวกและให้บริการแก่นักท่องเที่ยว เช่น ศูนย์ข้อมูลชุมชน มัคคุเทศก์ท้องถิ่น หรือผู้นำเที่ยวในชุมชน โฮมสเตย์ เป็นต้น
- ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว เช่น การวางแผน การคิดแก้ไขปัญหา การตัดสินใจการปฏิบัติกิจกรรมการท่องเที่ยว และการร่วมรับผลประโยชน์ เป็นต้น

ภาพที่ 4.20 ผู้นำชุมชนและรางวัลที่ได้รับจากการมีส่วนร่วมของชุมชน

ส่วนที่ 4 ด้านการเรียนรู้

จากผลการวิเคราะห์เอกสารและการสัมภาษณ์ผู้แทนชุมชน ประชาชนและผู้นำชุมชนคนที่ 1 กล่าวว่า ชุมชนบ้านห้วยดินดำนั้น นอกจากจะมีศักยภาพของพื้นที่ ซึ่งหมายรวมถึง ทรัพยากรธรรมชาติ และวัฒนธรรมประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบสานต่อกันมา ที่สามารถดำเนินกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวที่หลากหลายแล้ว ศักยภาพของคนในท้องถิ่น ก็ยังนำมาซึ่งความพร้อมในด้านต่าง ๆ คือ คนในชุมชนรู้จักรากเหง้าของตนเองเป็นอย่างดี สามารถบอกเล่าข้อมูล มีความพร้อมที่จะเรียนรู้ มีความสามัคคี และสามารถทำงานร่วมกันได้

โดยประชาชนและผู้นำชุมชนคนที่ 3 กล่าวถึง ลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชน มีความหลากหลาย สามารถส่งเสริมการเรียนรู้ให้แก่ผู้มาเยือน ทั้งในด้านวิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรม และการศึกษาธรรมชาติ ประกอบด้วย

1. การเยี่ยมชม และศึกษาการทำเกษตรอินทรีย์ ผู้มาเยือนสามารถเรียนรู้วิธีการปลูกผักปลอดสารพิษ และสามารถเก็บผักเพื่อนำกลับไปปรุงอาหารที่บ้านได้
2. การชิมนม ชมแพะ ผู้มาเยือนสามารถเข้าเยี่ยมชมกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงแพะปลอดโรค ที่ได้รับการรับรองฟาร์มจากกรมปศุสัตว์ ฟังการบรรยายสรุปวิธีการเลี้ยงจากเจ้าของฟาร์ม พร้อมกับชิมนมแพะที่อุดมไปด้วยคุณค่าทางอาหาร
3. กิจกรรมป่าชุมชน เนื่องจากบ้านห้วยดินดำเป็นชุมชนชาวไทยเชื้อสายกะเหรี่ยงไปที่มีการตั้งถิ่นฐานมานานกว่า 200 ปี ทำให้ผู้มาเยือนสามารถศึกษาการดำรงชีวิตของชุมชนกับป่า การใช้ประโยชน์จากป่า ฟังผู้เฒ่าเล่าความหลัง เรื่องราวต่าง ๆ ของชุมชนกะเหรี่ยง ทั้งประเพณี วัฒนธรรม การแสดงรำตง การเดินชมธรรมชาติที่เป็นป่าเขา
4. กิจกรรมเดินป่าส่องสัตว์เชิงอนุรักษ์ บริเวณชุมชนจะมีต้นไม้อายุกว่า 500 ปี และยังมีความอุดมสมบูรณ์ของป่า ปัจจุบันยังมีสัตว์ป่าให้เห็นและได้ศึกษา เช่น เสือโคร่ง สมเสร็จ วัวแดง ชะนี นกกก หมึกวายุ แก้ง กวาง เลียงผา เป็นต้น
5. การเยี่ยมชมผลิตภัณฑ์แปรรูปสินค้าการเกษตรต่าง ๆ เช่น กลัวยาบฟิลิปปินส์ ทองม้วนสด มะขามเชื่อมสูตรดั้งเดิม การทำน้ำยาล้างจาน และแชมพูจากสมุนไพร เป็นต้น
6. การเยี่ยมชมกลุ่มสตรีทอผ้า ผู้มาเยือนจะได้ศึกษาวิธีการทอผ้าแบบชาวกะเหรี่ยง และมีสินค้าของที่ระลึกจำหน่ายให้อีกด้วย
7. การเยี่ยมชมกลุ่มสมุนไพรกะเหรี่ยง ผู้มาเยือนสามารถศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการนำสมุนไพรมาใช้ในชีวิตประจำวัน และการรักษาโรคได้

จากกิจกรรมดังกล่าว ก่อให้เกิดแนวคิดในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน กระบวนการเรียนรู้ระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับผู้มาเยือน และยังเป็นการสร้างจิตสำนึกในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน ทั้งในส่วนของชาวบ้านในชุมชนเอง และผู้มาเยือนอีกด้วย โดยสามารถพิจารณาได้จากองค์ประกอบ 4 ประการคือ

1. ชุมชนมีการดำเนินกิจกรรมในขอบเขตของความสามารถของชุมชน ทั้งในด้าน ทรัพยากรธรรมชาติ ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนต่อการท่องเที่ยว

2. ชุมชนมีความตระหนักในกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีผลกระทบต่อชุมชนในทุกด้าน ได้แก่ สิ่งแวดล้อม ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน
3. คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีผลกระทบต่อระบบนิเวศในชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่มีต่อการท่องเที่ยว
4. การประสานความต้องการทางเศรษฐกิจ การคงอยู่ของสังคม และการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนอย่างยั่งยืน

ภาพที่ 4.21 ศูนย์ข้อมูลการเรียนรู้ในชุมชน

3. กลยุทธ์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างมีส่วนร่วมกับการท่องเที่ยวชุมชนบ้านห้วยดินดำ ตำบลวังยาว อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี

สำหรับศักยภาพด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่บ้านห้วยดินดำ มีดังนี้

1. ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ชุมชนบ้านห้วยดินดำ มีเอกลักษณ์และความโดดเด่นของทรัพยากรธรรมชาติ เพราะในพื้นที่ยังคงความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์และป่าไม้ รวมถึงการมีวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของชาวกะเหรี่ยงโปว์ ที่ควรค่าแก่การดำรงรักษาให้คงอยู่สืบไป ซึ่งความมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของทรัพยากรการท่องเที่ยว นั้น สามารถเป็นจุดขายหรือสิ่งดึงดูดใจให้แก่นักท่องเที่ยวเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการเดินทางมาเยี่ยมชมเยือนเพื่อเรียนรู้วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นได้เป็นอย่างมาก ดังนั้นเพื่อให้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชน จึงควรมีแนวทางในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมดังนี้

1.1 ส่งเสริมและสนับสนุนให้เด็กและคนหนุ่มสาวรุ่นใหม่ในชุมชนได้เรียนรู้และสืบทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นเอาไว้อย่างต่อเนื่อง เช่น การจักสานกระบุงตะกร้าไม้ไผ่ การรำฟ้อน การทอผ้าแบบโบราณ และยังเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากภายในสู่คนภายนอกได้อีกด้วย

1.2 ส่งเสริมให้มีการจัดทัศนียภาพบริเวณชุมชนให้สวยงามแปลกตา เพื่อแสดงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น เพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว

1.3 ส่งเสริมให้มีการจัดทำแผนที่และคู่มือการท่องเที่ยวในชุมชน โดยใช้เครือข่ายสารสนเทศเป็นตัวช่วยในการตลาดและการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชน

1.4 ส่งเสริมให้มีการจัดทำป้ายสื่อความหมายตามจุดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวและแหล่งเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมต่าง ๆ ในชุมชน เพื่อให้ความรู้ และป้องกันการพลัดหลงของนักท่องเที่ยว

2. ด้านองค์การชุมชนและการมีส่วนร่วม การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีส่วนสนับสนุนเศรษฐกิจของชุมชน และคุณภาพชีวิตของคนในท้องถิ่น การท่องเที่ยวจึงเป็นรายได้เสริมที่สามารถนำรายได้นั้นมาดำรงชีพ โดยที่คนในชุมชนยังคงดำเนินวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม หรือเป็นการสร้างทางเลือกเรื่องรายได้ให้กับบางครอบครัว ดังนั้นชุมชนจึงควรมีแนวทางในการดำเนินงานดังนี้

2.1 กลุ่มวิสาหกิจอาชีพต่าง ๆ ควรมีการจัดสรรรายได้ที่มาจากการท่องเที่ยว อย่างเป็นธรรม ทัวถึง และสนับสนุนในกิจกรรมการพัฒนาชุมชนและสาธารณประโยชน์ เพื่อเพิ่มความสะดวกรสบายให้แก่นักท่องเที่ยวและคนในท้องถิ่นเองด้วย

2.2 ชุมชนควรเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผน หรือการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชนต่าง ๆ และมีรายได้ร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็ยเยาวชน หรือแม้กระทั่งผู้สูงอายุ

2.3 ชุมชนควรมีส่วนในการวางแผนการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนร่วมกับทุกภาคส่วน เพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และช่วยกันเสริมสร้างการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบนพื้นที่อย่างถูกวิธี

3. ด้านการบริหารจัดการ เมื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรมของชุมชน จึงต้องมีการกำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชน เพื่อชุมชน และชุมชนมีบทบาทการเป็นเจ้าของในการจัดการ ดูแล เพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน จึงมีแนวทางในการปฏิบัติดังนี้

3.1 ชุมชนควรมีองค์กรหรือระบบกลไก การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนด้านการท่องเที่ยวที่ชัดเจน

3.2 มีระบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน และกฎ กติกาใช้ในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนให้เป็นรูปธรรม และสามารถเชื่อมโยงกับการพัฒนาในด้านอื่น ๆ ได้

3.3 เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งในแก่ชุมชน จึงควรมีการเสริมสร้างศักยภาพของคนในชุมชนด้านการท่องเที่ยวให้มากขึ้น เช่น การจัดอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่น หรือยุวมัคคุเทศก์ การอบรมภาษาต่างประเทศ เป็นต้น เพื่อการสืบทอด อนุรักษ์ และฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่นต่อไป

3.4 มีการส่งเสริมการตลาดและการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของชุมชนอย่างเป็นระบบ และมีความต่อเนื่อง

3.5 ต้องมีการบริการที่ดี และปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินให้แก่นักท่องเที่ยว ทั้งด้านที่พักแรม ยานพาหนะ ผู้นำเที่ยว รวมถึงการประสานงานที่ดีระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนเพื่อการบริหารนักท่องเที่ยว

4. ด้านกิจกรรมการเรียนรู้

4.1 ควรมีการออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการจัดการธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

4.2 กิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างการเรียนรู้ ความเข้าใจในวิถีชีวิต และวัฒนธรรมของชุมชนได้อย่างยั่งยืน และยังคงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นเอาไว้ได้

4.3 กิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชน สามารถสร้างจิตสำนึก และองค์ความรู้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ทั้งแก่คนในชุมชนและผู้มาเยือน

กลยุทธ์ในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม

การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีส่วนร่วมสนับสนุนเศรษฐกิจของชุมชน และคุณภาพชีวิตของคนในท้องถิ่น การท่องเที่ยวจึงเป็นรายได้เสริมที่สามารถนำรายได้นั้นมาดำรงชีพ โดยที่คนในชุมชนยังคงดำเนินวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม หรือเป็นการสร้างทางเลือกเรื่องรายได้ให้กับบางครอบครัว

ชุมชนบ้านห้วยดินดำ มีเอกลักษณ์และความโดดเด่นของทรัพยากรธรรมชาติ เพราะในพื้นที่ยังคงความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์และป่าไม้ รวมถึงการมีวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของชาวกระเหรี่ยงโปว์ ที่ควรค่าแก่การดำรงรักษาให้คงอยู่สืบไป ซึ่งความมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของทรัพยากรการท่องเที่ยวนั้น สามารถเป็นจุดขายหรือสิ่งดึงดูดใจให้แก่นักท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะการเดินทางมาเยี่ยมเยือนเพื่อเรียนรู้วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี

จากที่กล่าวมาข้างต้น หลายชุมชนได้พัฒนาตนเองให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยว แต่บางชุมชนกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ไม่มีคุณภาพเพราะขาดการจัดการการท่องเที่ยวที่เหมาะสมทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เพราะแหล่งท่องเที่ยวบางแห่งได้รับการพัฒนาตามนโยบายของภาครัฐ ในขณะที่บุคลากรในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนน้อยมาก ทำให้คนในชุมชนขาดความรู้และความเข้าใจในด้านการวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ดังนั้นการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน จึงจำเป็นต้องมีการบูรณาการกลยุทธ์จากศาสตร์หลายด้าน ได้แก่ การวางแผนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การกำหนดเครื่องมือเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการสร้างเครือข่ายองค์กรความร่วมมือ ดังต่อไปนี้

กลยุทธ์ที่ 1:

1. การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวมุ่งหวังที่จะให้เกิดผลประโยชน์สูงสุดทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการวางแผนการพัฒนาอย่างรอบคอบ ชัดเจน เนื่องจากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีส่วนสัมพันธ์กับทรัพยากรต่าง ๆ ทั้งด้านธรรมชาติ วัฒนธรรม ประเพณี จนถึงวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมผลกระทบที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมการท่องเที่ยวย่อมส่งผลต่อสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้นการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว จึงเป็นกระบวนการสำคัญและจำเป็นในการกำหนดกรอบทิศทาง ขั้นตอน และเป้าหมายการพัฒนา การท่องเที่ยวเพื่อป้องกันมิให้การพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นไปตามยถากรรมและส่งผลเสียต่อสังคมในที่สุด

ดังนั้นในการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น ชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่ม รวมทั้งหน่วยงานต่าง ๆ จำเป็นต้องมีการจัดประชุมหรือการจัดทำประชาพิจารณ์เพื่อการแสดงความคิดเห็นและการยอมรับ เพื่อการทำความเข้าใจและความเข้าใจร่วมกัน ทั้งนี้ต้องอยู่ภายใต้คำแนะนำและคำปรึกษาของผู้เชี่ยวชาญ เพราะต้องดำเนินการตามที่นักวางแผนกำหนดไว้ได้อย่างถูกต้อง แผนพัฒนาจึงต้องเข้าใจง่าย และอาจกำหนดประเด็นเพียงไม่กี่ประเด็น แต่ต้องชัดเจนเพียงพอเพื่อให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งภายในและภายนอกชุมชน สามารถปฏิบัติตามได้ในทิศทางเดียวกัน

2. กระบวนการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ตลอดการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวส่วนใหญ่ จะมีกระบวนการไม่แตกต่างจากทฤษฎีการวางแผนทั่วไปนั้น ในที่นี้จะแบ่งกระบวนการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวออกเป็น 6 ขั้นตอน (มหาวิทยาลัยดุสิตธานี, 2557) ได้แก่

2.1 การรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องและการสำรวจภาคสนาม ข้อมูลสำคัญในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวนั้น สามารถแบ่งออกเป็น 4 ประเด็นใหญ่ ๆ คือ

1. สภาพกายภาพและข้อมูลทั่วไปของพื้นที่ ได้แก่ ที่ตั้งและเขตการปกครอง สภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ทรัพยากรธรรมชาติ ลักษณะการใช้ที่ดิน ข้อมูลด้านประชากรการจ้างงาน เป็นต้น

2. ทรัพยากรท่องเที่ยวประกอบด้วย ทรัพยากรท่องเที่ยวธรรมชาติ ทรัพยากรท่องเที่ยวด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี โบราณสถานและศาสนา ทรัพยากรท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรม ประเพณี กิจกรรมและเทศกาล งานหัตถกรรม สินค้าที่ระลึก

3. ตลาดการท่องเที่ยว ควรประกอบด้วย

3.1 ปริมาณผู้เยี่ยมชมเยือนได้แก่ผลรวมของจำนวนนักท่องเที่ยว (ผู้ที่เดินทางมาพักผ่อนในพื้นที่) และจำนวนนักท่องเที่ยว (ผู้ที่มาแวะเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวโดยไม่ได้พักค้าง)

3.2 ที่มาของผู้เยี่ยมชมเยือน พาหนะที่ใช้เดินทาง (ขับรถมาเอง/รถประจำทางสาธารณะ) ลักษณะการเดินทาง (เป็นกลุ่ม/คนเดียว/เดินทางเอง/บริษัทนำเที่ยว)

3.3 แหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวชอบแรงจูงใจ ที่ทำให้เดินทางมาค่าใช้จ่ายที่ใช้ จำนวนคืนพัก เป็นต้น

3.4 โครงสร้างผู้เยี่ยมชมเยือน เช่น ชาวไทยหรือชาวต่างประเทศ อายุ เพศ การศึกษา รายได้ เป็นต้น

3.5 การกระจายตัวของผู้เยี่ยมชมเยือนในแต่ละช่วงเวลา แต่ละสถานที่ ช่วงเวลาที่มีปริมาณผู้เยี่ยมชมเยือนสูงสุด และต่ำที่สุด

4. ความพร้อมทางการท่องเที่ยว ควรประกอบด้วย

4.1 ระบบโครงข่ายการคมนาคมในพื้นที่และพื้นที่เกี่ยวเนื่อง ระบบการขนส่งประเภทต่าง ๆ การขนส่งสาธารณะ

4.2 โครงสร้างพื้นฐาน เช่น ระบบไฟฟ้า น้ำประปา โทรศัพท์ ระบบกำจัดขยะ บำบัดน้ำเสีย เป็นต้น

4.3 ความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวกด้านต่าง ๆ เช่น ร้านอาหาร โรงพยาบาล สถานีตำรวจระบบรักษาความปลอดภัย ที่พักประเภทต่าง ๆ เป็นต้น

ข้อมูลทั้ง 4 ประเด็นข้างต้นอาจมีวิธีการรวบรวมที่แตกต่างกันออกไป ได้แก่ การรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ เช่น ข้อมูลทั่วไปของพื้นที่ ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ สาธารณูปการและความพร้อมด้านต่าง ๆ นอกจากนี้ ยังมีวิธีการรวบรวมข้อมูลโดยการสำรวจ การสังเกตการณ์ และการออกแบบสอบถาม หรือการสังเกตการณ์พฤติกรรมนักท่องเที่ยว เป็นต้น

2.2 การวิเคราะห์ข้อมูล

2.2.1 การวิเคราะห์สภาพกายภาพและข้อมูลทั่วไปของพื้นที่ ควรได้คำตอบว่า มีสภาพพื้นที่ทั้งด้านกายภาพและสังคมอย่างไรปัจจัยใดบ้างที่จะเอื้ออำนวยหรือเป็นอุปสรรคต่อการท่องเที่ยว รวมถึงผลจากการพัฒนาการท่องเที่ยวที่มีต่อสภาพเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม

2.2.2 การวิเคราะห์ทรัพยากรท่องเที่ยว ควรได้คำตอบว่าในพื้นที่วางแผนมีทรัพยากรท่องเที่ยวประเภทใด จำนวนเท่าไร มีการกระจายตัวหรือกระจุกตัวอย่างไร และประเด็นสำคัญที่ต้องวิเคราะห์คือ การประเมิน ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว โดยแหล่งท่องเที่ยวทุกแหล่งในพื้นที่วางแผนควรมีการประเมินศักยภาพและจัดกลุ่มเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูง ปานกลาง หรือต่ำ เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในขั้นตอนต่อไป

2.2.3 ตลาดการท่องเที่ยว ควรจะได้คำตอบว่าแหล่งท่องเที่ยวใดที่ผู้เยี่ยมชมให้ความนิยมสูงสุด ปริมาณนักท่องเที่ยว นักทัศนอาจรเป็นเท่าไร เป็นชาวไทยหรือชาวต่างประเทศ นิยมเดินทางมาในช่วงเวลาใด มีลักษณะพฤติกรรมอย่างไรในการเข้ามาท่องเที่ยว ซึ่งข้อมูลด้านตลาดจะเป็นตัวบ่งชี้ที่สำคัญที่จะใช้ในการวางแผนด้านการลงทุนธุรกิจที่เกี่ยวข้อง

2.2.4 ความพร้อมทางการท่องเที่ยว ควรได้รับคำตอบว่า ในพื้นที่วางแผนมีระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ตลอดจนมีสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการทางการท่องเที่ยวพร้อม และเพียงพอหรือไม่ มีมาตรฐานในระดับใด ละหากจะมีการพัฒนาพื้นที่เพื่อรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวจำเป็นต้องเพิ่มประสิทธิภาพ ในการบริการด้านต่าง ๆ อีกมากน้อยเพียงใด

2.3 การกำหนดประเด็นปัญหา เป็นขั้นตอนต่อเนื่องจากการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งจะช่วยให้ผู้วางแผนมองเห็นภาพรวมในด้านต่าง ๆ อันจะนำไปสู่การกำหนดประเด็นปัญหาด้านการท่องเที่ยวที่มีอยู่ หรืออาจจะเกิดขึ้นได้ในอนาคต เช่น ปัญหาความไม่พร้อมของพื้นที่ในการรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยว ปัญหาด้านการคมนาคมขนส่ง ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการขาดระบบกำจัดขยะหรือน้ำเสีย สภาพความไม่ปลอดภัยของพื้นที่ที่ทำให้นักท่องเที่ยวไม่กล้าเดินทางมาท่องเที่ยว เป็นต้น

เมื่อทราบถึงประเด็นปัญหาแล้วสิ่งที่ควรวิเคราะห์ต่อไปคือการพิจารณาความได้เปรียบเสียเปรียบทางการท่องเที่ยวในพื้นที่ เป็นการนำเอาจุดเด่น จุดด้อยของตนไปเปรียบเทียบกับผู้อื่น โดยพิจารณาในภาพรวมว่าจะมีความสามารถในการแข่งขันกับแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่นอื่น ๆ อย่างไร ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนแนวทางในการกำหนดกลยุทธ์อื่น ๆ ต่อไป

2.4 การกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ นโยบาย คือแนวทางในการพัฒนาอย่างกว้าง ๆ เป็นกรอบการดำเนินการที่จะไม่ระบุในรายละเอียด การกำหนดนโยบาย คือการตอบคำถามว่า “จะทำอะไรในการพัฒนาการท่องเที่ยว” เช่น กำหนดนโยบายว่า “มุ่งเน้นการรักษาสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวและรักษาเอกลักษณ์ชุมชน”

วัตถุประสงค์ คือความมุ่งหมายที่ต้องการหรือผลที่ต้องการให้เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากนโยบายที่กำหนดไว้การกำหนดวัตถุประสงค์ คือการตอบคำถามว่าตั้งนโยบายนั้นไว้ “เพื่ออะไร” เช่น กำหนดนโยบายพัฒนาการท่องเที่ยวว่า “มุ่งเน้นการรักษาสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวและรักษาเอกลักษณ์ชุมชน” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ “ดึงดูดใจให้เกิดการเดินทางมาท่องเที่ยวในพื้นที่”

2.5 การกำหนดแผนงาน/โครงการพัฒนาการท่องเที่ยว การกำหนดแผนงาน/โครงการเป็นขั้นตอนสุดท้ายของการวางแผน เป็นขั้นตอนที่จะต้องกำหนดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการดำเนินการพัฒนาตามกรอบนโยบาย วัตถุประสงค์ที่ได้วางไว้ โดยใช้ข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้รวบรวมไว้ให้เป็นประโยชน์ซึ่งจะเป็นการพิจารณาในรายละเอียดของโครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ กล่าวโดยสรุปคือ

2.5.1 มีการกำหนดโครงการระยะสั้น ระยะยาว โครงการระยะสั้นเป็นโครงการในแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูง การลงทุนต่ำ และในผลเร็ว หรือเป็นโครงการที่มีความจำเป็นเร่งด่วน สำหรับโครงการระยะยาวจะเป็นโครงการที่มีการลงทุนสูง ให้ผลระยะยาว

2.5.2 การกำหนดแผนงาน/โครงการพัฒนาการท่องเที่ยว ควรพิจารณาให้ครอบคลุมทั้งด้านตัวแหล่งท่องเที่ยว การพัฒนาบริการทางการท่องเที่ยว ซึ่งมีประเด็นสำคัญคือการพัฒนาบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ระบบการสื่อความหมายในแหล่ง และการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว รวมถึงแผนงาน/โครงการด้านการพัฒนาการตลาด

2.5.3 การกำหนดแผนงาน/โครงการเพื่อพัฒนาสาธารณูปโภค สาธารณูปการต่าง ๆ ควรพิจารณาถึงความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมดั้งเดิมของพื้นที่ ได้มาตรฐานและมีความเพียงพอต่อความต้องการในปัจจุบันและอนาคต

2.5.4 การกำหนดแผนงาน/โครงการต่าง ๆ ต้องเป็นการเพิ่มพูนคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยวในด้านอนุรักษ์และปรับปรุงให้ดีขึ้นรวมทั้งได้รับการยอมรับ เห็นชอบจากประชาชนทุก ๆ ระดับ

2.6 การติดตามและประเมินผล เป็นขั้นตอนสำคัญที่ต้องปฏิบัติเป็นระยะและอย่างต่อเนื่อง การติดตามและประเมินผลเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งที่จะช่วยให้ทราบว่า โครงการที่ดำเนินการบรรลุวัตถุประสงค์ เป้าหมายที่ต้องการมากน้อยเพียงใด มีประสิทธิภาพหรือไม่ ผลจากการติดตามและประเมินผลจะให้ข้อมูลที่แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จ จุดแข็ง จุดอ่อน และแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขการดำเนินงาน ช่วยให้การบริหารแผนงานและโครงการมีประสิทธิภาพสูงขึ้น

การติดตาม เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลการปฏิบัติงานตามแผนที่มีการกำหนดไว้แล้ว เพื่อนำข้อมูลมาใช้ในการตัดสินใจ แก้ไข ปรับปรุงวิธีการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามแผน หรือกำหนดวิธีการดำเนินงานให้เกิดผลดียิ่งขึ้น ดังนั้น จุดเน้นที่สำคัญของการติดตาม คือ การปฏิบัติต่าง ๆ เพื่อการตรวจสอบ ควบคุม กำกับ การปฏิบัติงานของโครงการ การติดตาม จะเกิดขึ้นในขณะที่โครงการกำลังดำเนินงานตามแผนที่กำหนดไว้

การประเมินผล เป็นกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบ และนำผลมาใช้ในการเพิ่มคุณภาพและประสิทธิภาพของการดำเนินโครงการ การประเมินผลจะเกิดขึ้นในทุกขั้นตอนของโครงการ นับตั้งแต่ก่อนตัดสินใจจัดทำโครงการ ในขณะที่ดำเนินงานในช่วงระยะต่าง ๆ และเมื่อโครงการดำเนินงานเสร็จแล้ว หรือประเมินผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการ บางมิตินำมาใช้ในการประเมินความสำเร็จของโครงการว่า บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่ มีปัญหา อุปสรรคอะไรบ้าง

ทั้งนี้ การติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน ควรเป็นหน้าที่ของกลุ่มที่รับผิดชอบการวางแผนและปฏิบัติงานให้เป็นไปตามแผน และจำเป็นต้องรายงานผลการดำเนินงานและการ

ประเมินผลต่อสาธารณชนในชุมชนให้ชัดเจนและทั่วถึง เพื่อกระตุ้นให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่มทั้งในและนอกชุมชนได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นต่อการดำเนินงาน และร่วมกันหาแนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการดำเนินงาน ซึ่งจะทำให้มีประสพการณ์เพิ่มขึ้นในการวางแผนและการดำเนินงานในครั้งต่อไป

กลยุทธ์ที่ 2:

การสร้างเครือข่ายองค์การชุมชนและการมีส่วนร่วม

เครือข่ายเป็นกลยุทธ์สำคัญที่นำไปสู่การสร้างพลังในการบริหารจัดการ ความร่วมมือ ความช่วยเหลือ และส่งเสริมสนับสนุนซึ่งกันในการขับเคลื่อนงานด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน เมื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม จึงต้องมีการกำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชน เพื่อชุมชน และชุมชนมีบทบาทการเป็นเจ้าของในการจัดการ ดูแล เพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน จึงมีแนวทางในการปฏิบัติดังนี้

1. สร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างองค์กรชุมชนและกลุ่มคนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม

2. กำหนดนโยบาย การวางแผน และการตลาดทั้งภาครัฐและเอกชนที่มีส่วนรับผิดชอบด้านการท่องเที่ยว ได้แก่ เจ้าหน้าที่ของรัฐ นักการเมืองท้องถิ่น เจ้าของกิจการที่อาศัยในชุมชนท้องถิ่น สมาคมการท่องเที่ยว เจ้าของร้านค้าและร้านขายของที่ระลึก และวิสาหกิจชุมชน เป็นต้น

3. สร้างระบบเครือข่ายความร่วมมือด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน มีการกำหนดกฎ กติกาใช้ในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนให้เป็นรูปธรรม และสามารถเชื่อมโยงกับการพัฒนาในด้านอื่น ๆ ได้

4. ชุมชนควรมีองค์กรหรือระบบกลไก การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนด้านการท่องเที่ยวที่ชัดเจน และเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งในแก่ชุมชน ดังนั้นจึงควรมีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับทุกภาคส่วนในการเสริมสร้างศักยภาพของคนในชุมชนด้านการท่องเที่ยวให้มากขึ้น เช่น การจัดอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่น หรือยุวมัคคุเทศก์ การอบรมภาษาต่างประเทศ เป็นต้น เพื่อการสืบทอด อนุรักษ์ และฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่นต่อไป

5. ชุมชนควรมีส่วนในการวางแผนการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนร่วมกับทุกภาคส่วน เพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และช่วยกันเสริมสร้างการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบนพื้นที่อย่างถูกวิธี และควรเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผน หรือการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชนต่าง ๆ และมีรายได้ร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นเยาวชน (นักเรียน/นักศึกษา) หรือแม้กระทั่งผู้สูงอายุ

6. นโยบายด้านการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น เพื่อให้มีความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สามารถให้ความรู้ในพื้นที่แก่นักท่องเที่ยวได้

7. การขยายการให้การศึกษาด้านวัฒนธรรมแก่บุคลากรที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดการถ่ายทอดและเรียนรู้ร่วมกัน และมีบทบาทต่อกระบวนการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

องค์ประกอบของเครือข่าย

เครือข่ายเทียม หมายถึงเครือข่ายชนิดที่เราหลงผิดคิดว่าเป็นเครือข่าย แต่แท้จริงแล้วเป็นแค่การชุมนุมพบปะสังสรรค์ระหว่างสมาชิก โดยที่ต่างคนต่างก็ไม่ได้มีเป้าหมายร่วมกัน และไม่ได้ตั้งใจที่จะทำกิจกรรมร่วมกัน เป็นการรวมกลุ่มแบบเฮโลสาระพา หรือรวมกันตามกระแสนิยมที่ไม่มีวัตถุประสงค์ชัดเจน ลักษณะของเครือข่ายลวงจะไม่มีกระแสน้ำต่อระหว่างสมาชิก ดังนั้น การทำความเข้าใจกับองค์ประกอบของเครือข่ายจึงมีความสำคัญ เพื่อช่วยให้สมาชิกสามารถสร้างเครือข่ายแทนการสร้างเครือข่ายเทียม เครือข่าย(แท้) มีองค์ประกอบสำคัญอยู่อย่างน้อย 7 อย่างด้วยกัน (มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2557) คือ

1. มีการรับรู้มุมมองที่เหมือนกัน สมาชิกในเครือข่ายต้องมีความรู้สึกนึกคิดและการรับรู้เหมือนกันถึงเหตุผลในการเข้ามาร่วมกันเป็นเครือข่าย เช่น มีความเข้าใจในตัวปัญหาและมีจิตสำนึกในการแก้ไขปัญหาพร้อมกัน ประสบกับปัญหาอย่างเดียวกันหรือต้องการความช่วยเหลือในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งจะส่งผลให้สมาชิกของเครือข่ายเกิดความรู้สึกผูกพันในการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน เพื่อแก้ปัญหาหรือลดความเดือดร้อนที่เกิดขึ้น เพราะการรับรู้ร่วมกันถือเป็นหัวใจของเครือข่ายที่ทำให้เครือข่ายดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่าสมาชิกของเครือข่ายจะมีความเห็นที่ต่างกันไม่ได้ เพราะมุมมองที่แตกต่างช่วยให้เกิดการสร้างสรรค์ในการทำงานได้อีกด้วย

2. การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน วิสัยทัศน์ร่วมกัน หมายถึงการที่สมาชิกมองเห็นจุดมุ่งหมายในอนาคตที่เป็นภาพเดียวกัน มีการรับรู้และเข้าใจไปในทิศทางเดียวกัน และมีเป้าหมายที่จะเดินทางไปด้วยกัน

การมีวิสัยทัศน์ร่วมกันจะทำให้กระบวนการขับเคลื่อนเกิดพลัง มีความเป็นเอกภาพ และช่วยผ่อนคลายความขัดแย้งอันเนื่องมาจากความคิดเห็นที่แตกต่างกัน ในทางตรงกันข้าม ถ้าวิสัยทัศน์หรือเป้าหมายของสมาชิกบางกลุ่มขัดแย้งกับวิสัยทัศน์หรือเป้าหมายของเครือข่าย พฤติกรรมของสมาชิกกลุ่มนั้นก็จะเริ่มแตกต่างจากแนวปฏิบัติที่สมาชิกเครือข่ายกระทำร่วมกัน ดังนั้น แม้ว่าจะต้องเสียเวลามากกับความพยายามในการสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน แต่ก็จำเป็นจะต้องทำให้เกิดขึ้น หรือถ้าสมาชิกมีวิสัยทัศน์ส่วนตัวอยู่แล้ว ก็ต้องปรับให้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของเครือข่ายให้มากที่สุดแม้จะไม่ซ้อนทับกันแนบสนิทจนเป็นภาพเดียวกัน แต่อย่างน้อยก็ควรสอดรับไปในทิศทางเดียวกัน

3. มีความสนใจหรือผลประโยชน์ร่วมกัน สมาชิกของเครือข่ายเป็นมนุษย์ปุถุชนธรรมดาที่ต่างก็มีความต้องการเป็นของตัวเอง ถ้าการเข้าร่วมในเครือข่ายสามารถตอบสนองต่อความต้องการของเขาหรือมีผลประโยชน์ร่วมกัน ก็จะเป็นแรงจูงใจให้เข้ามามีส่วนร่วมในเครือข่ายมากขึ้น

ดังนั้น ในการที่จะดึงใครสักคนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานของเครือข่าย จำเป็นต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ที่เขาจะได้รับจากการเข้าร่วม ถ้าจะให้ดีต้องพิจารณาล่วงหน้าก่อนที่เขาจะร้องขอ ลักษณะของผลประโยชน์ที่สมาชิกแต่ละคนจะได้รับอาจแตกต่างกัน แต่ควรต้องให้ทุกคนและต้องเพียงพอที่จะเป็นแรงจูงใจให้เขาเข้ามามีส่วนร่วมในทางปฏิบัติได้จริง ไม่ใช่เป็นเข้ามาเป็นเพียงไม้ประดับเนื่องจากมีตำแหน่งในเครือข่าย แต่ไม่ได้ร่วมปฏิบัติภารกิจ เมื่อใดก็ตามที่สมาชิกเห็นว่าเขาเสียประโยชน์มากกว่าได้ หรือเมื่อเขาได้ในสิ่งที่ต้องการเพียงพอแล้ว สมาชิกเหล่านั้นก็จะออกจากเครือข่ายไปในที่สุด

4. การมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในเครือข่าย การมีส่วนร่วมของสมาชิกในเครือข่าย เป็นกระบวนการที่สำคัญมากในการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่าย เป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมลงมือกระทำอย่างเข้มแข็ง ดังนั้น สถานะของสมาชิกในเครือข่าย ควรมีความเท่าเทียมกัน ทุกคนอยู่ในฐานะ “หุ้นส่วน” ของเครือข่าย เป็นความสัมพันธ์ในแนวราบ คือ ความสัมพันธ์ฉันท์เพื่อน มากกว่าความสัมพันธ์ในแนวตั้ง ที่มีลักษณะการเป็นเจ้านายลูกน้อง ซึ่งบางครั้งก็ทำได้ยากในทางปฏิบัติเพราะต้องเปลี่ยนกรอบความคิดของสมาชิกในเครือข่ายโดยการสร้าง บริบทแวดล้อมอื่น ๆ เข้ามาประกอบ แต่ถ้าทำได้จะสร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่ายมาก

5. มีการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน องค์กรประกอบที่จะทำให้เครือข่ายดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง คือ การที่สมาชิกของเครือข่ายต่างก็สร้างความเข้มแข็งให้กันและกัน โดยนำจุดแข็งของฝ่ายหนึ่งไปช่วยแก้ไขจุดอ่อนของอีกฝ่ายหนึ่ง แล้วทำให้ได้ผลลัพธ์เพิ่มขึ้นในลักษณะพลังทวีคูณ ($1+1 > 2$) มากกว่าผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นเมื่อต่างคนต่างอยู่

6. การเกื้อหนุนพึ่งพากัน เป็นองค์ประกอบที่ทำให้เครือข่ายดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่อง เช่นเดียวกัน การที่สมาชิกเครือข่ายตกอยู่ในสถานะจำกัดทั้งด้านทรัพยากร ความรู้ เงินทุน กำลังคน ฯลฯ ไม่สามารถทำงานให้บรรลุเป้าหมายอย่างสมบูรณ์ได้ด้วยตนเองโดยปราศจากเครือข่าย จำเป็นต้องพึ่งพาซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกในเครือข่าย การทำให้หุ้นส่วนของเครือข่ายยึดโยงกัน อย่างเหนียวแน่น จำเป็นต้องทำให้หุ้นส่วนแต่ละคนรู้สึกรู้สึกว่าหากเอาหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งออกไปจะทำให้เครือข่ายล้มลงได้ การดำรงอยู่ของหุ้นส่วนแต่ละคนจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำรงอยู่ของเครือข่าย การเกื้อหนุนพึ่งพากันในลักษณะนี้จะส่งผลให้สมาชิกมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันโดยอัตโนมัติ

7. มีปฏิสัมพันธ์ในเชิงแลกเปลี่ยน หากสมาชิกในเครือข่ายไม่มีการปฏิสัมพันธ์กันแล้ว ก็ไม่ต่างอะไรกับก้อนหินแต่ละก้อนที่รวมกันอยู่ในถุง แต่ละก้อนก็อยู่ในถุงอย่างเป็นอิสระ ดังนั้น สมาชิกในเครือข่ายต้องทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อก่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน เช่น มีการติดต่อกันผ่านทาง การเขียน การพบปะพูดคุย การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน หรือมีกิจกรรมประชุมสัมมนา ร่วมกัน โดยที่ผลของการปฏิสัมพันธ์นี้ต้องก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเครือข่ายตามมาด้วย

ลักษณะของปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกควรเป็นการแลกเปลี่ยนกัน มากกว่าที่จะเป็นผู้ให้ หรือเป็นผู้รับฝ่ายเดียว ยิ่งสมาชิกเครือข่ายมีปฏิสัมพันธ์กันมากเท่าใดก็จะเกิดความผูกพันระหว่างกัน มากขึ้นเท่านั้น ทำให้การเชื่อมโยงแน่นแฟ้นมากขึ้น มีการเรียนรู้ระหว่างกันมากขึ้น และสร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่ายมากขึ้นด้วย

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การพัฒนากลยุทธ์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม กรณีศึกษาชุมชนบ้านห้วยหินดำ อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อการพัฒนากลยุทธ์การจัดการการท่องเที่ยว โดยการให้ชุมชนได้มีส่วนร่วม เพื่อให้ท้องถิ่นได้นำกลยุทธ์ด้านการจัดการการท่องเที่ยวไปกำหนดเป็นกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อการท่องเที่ยว โดยมุ่งเน้นให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ ตลอดผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งภายในและภายนอกได้มีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบกิจกรรม เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลวังยาว อำเภอด่านช้าง รวมทั้งผู้ประกอบการธุรกิจเอกชนด้านการท่องเที่ยวและบริการต่าง ๆ ในพื้นที่และนอกพื้นที่ชุมชนประชาชน ซึ่งอยู่ในชุมชนที่มีศักยภาพทางการท่องเที่ยว มีความหลากหลายด้านวัฒนธรรมและประเพณี ซึ่งเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าสำคัญต่อการจัดการการท่องเที่ยว

สรุปผลการวิจัย

สำหรับการให้ได้มาซึ่งข้อมูล ใช้การสัมภาษณ์จากประชาชนในชุมชนที่มีบทบาทหรือเป็นตัวแทนของชุมชน โดย

1. การค้นหาจุดเด่นหรืออัตลักษณ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนในพื้นที่ ตลอดจนศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย คือ 1. กลุ่มผู้บริหาร/ผู้กำหนดนโยบาย 2. กลุ่มตัวแทนประชาชนท้องถิ่น ที่เป็นเจ้าของพื้นที่ คือ ประชาชนชาวบ้าน เกษตรกร ผู้ใหญ่บ้าน หมอสมุนไพร คนทอผ้า

2. การกำหนดยุทธศาสตร์ที่เหมาะสมในการพัฒนาและบริหารการท่องเที่ยวในชุมชนบ้านห้วยหินดำ คือ (1) กลุ่มผู้บริหาร/ผู้กำหนดนโยบาย (2) กลุ่มตัวแทนประชาชนท้องถิ่น ที่เป็นเจ้าของพื้นที่ คือ ประชาชนชาวบ้าน เกษตรกร ผู้ใหญ่บ้าน หมอสมุนไพร คนทอผ้า

สำหรับเทคนิคการได้มาซึ่งข้อมูลมีหลากหลายวิธีเช่น การสอบถาม การสัมภาษณ์ การระดมความคิดเห็น เพื่อให้เกิดการเตรียมความพร้อมของชุมชนในการรองรับนักท่องเที่ยว ผลการวิจัยสรุปเป็นประเด็นได้ดังนี้

ยุทธศาสตร์การพัฒนาอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านห้วยหินดำ อำเภอด่านช้าง

ชุมชนบ้านห้วยหินดำ มีอาณาเขตติดต่อกับอำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี และอำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี มีพื้นที่รวมทั้งหมด 109,182 ไร่ ที่ตั้งและอาณาเขตบ้านห้วยหินดำตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของเขตอำเภอด่านช้าง

ทิศเหนือมีอาณาเขตติดต่อกับบ้านกล้วย ต.วังยาว อ.ด่านช้าง จ.สุพรรณบุรี

ทิศใต้ มีอาณาเขตติดต่อกับ หมู่ที่ 3 บ้านวังยาว ต.วังยาว อ.ด่านช้าง จ.สุพรรณบุรี

ทิศตะวันออก มีอาณาเขตติดต่อกับ หมู่ที่ 9 บ้านม่วงแป ต.วังยาว อ.ด่านช้าง จ.

สุพรรณบุรี

ทิศตะวันตก มีอาณาเขตติดต่อกับ พื้นที่เขตป่าสงวนแห่งชาติพุเตย

เนื่องจากสภาพพื้นดินที่อุดมสมบูรณ์ ประกอบกับสภาพอากาศที่มีอากาศเย็นสบาย ทำให้เหมาะกับการปลูกพืชทางเกษตรกรรม อาชีพสำคัญของชาวบ้านห้วยหินดำคือ การปลูกพืชเกษตรอินทรีย์ที่ไม่มีการใช้สารเคมี และมีการรวมกลุ่มเพื่อจัดส่งไปจำหน่ายต่อ สภาพพื้นที่ที่เหมาะสมกับการทำการเกษตร ดังนั้นการเกษตรส่วนใหญ่จะเป็นพืชปลูกหมุนเวียนได้ตลอดเวลา เช่น แตงกวา ค่ะน้า กวางตุ้ง ผักบุ้ง มะระ มะเขือเปาะ มะเขือยาว มะนาว กัลยง นอกจากนี้ในปัจจุบันยังมีการเลี้ยงแพะ ซึ่งนำนมแพะไปแปรรูปเป็นนมแพะอัดเม็ด รวมถึงบรรจุขวดซึ่งเหมาะสำหรับผู้แพ้นมวัว ส่งจำหน่ายไปยังนอกชุมชน นอกจากผลผลิตหลักดังกล่าวแล้วชุมชนยังเก็บหาพืชสมุนไพร เช่น รางจืด สุปุเลียด บอระเพ็ด และพืชอาหารอื่น ๆ อีกหลายชนิดเช่น ผักหวาน ผักหนาม บุก พลูโหลง กระเทียม ผักหวาน ผักกูด และเห็ด เช่นเห็ดขอน เห็ดไผ่ เป็นต้น ลักษณะการดำเนินชีวิตของชาวบ้านมีรูปแบบการดำรงชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง คือ ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์คือ แพะ แล้วนำผลผลิตมาแปรรูป มีชีวิตความเป็นอยู่เรียบง่าย ช่วยกันรักษาป่า

ดังนั้น กลยุทธ์ที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เหมาะสมและเพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวคือ

ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศ

ยุทธศาสตร์การอนุรักษ์ฟื้นฟู และสืบทอดศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น

ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงเกษตรและการพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชน

จุดเด่นหรืออัตลักษณ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวของบ้านห้วยหินดำ อำเภอด่านช้าง

ทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านห้วยหินดำ มีทั้งทรัพยากรทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรม วิถีชีวิต และภูมิปัญญา ประเภททรัพยากรป่าไม้ ซึ่งส่วนมากเป็นป่าโปร่ง และป่าเกษตร ซึ่งสามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้เป็นอย่างดี ซึ่งชุมชนบ้านห้วยหินดำ อยู่ในตำบลวังยาว ดังมีคำขวัญว่า “เที่ยววังยาว 1 วัน อายุยืนหมื่นปี”

ดังนั้น ชุมชนจึงควรมีบทบาทสำคัญในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้พื้นที่ชุมชนได้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Ecotourism)

ส่วนทรัพยากรด้านวัฒนธรรม ที่โดดเด่นและเป็นอัตลักษณ์มีหลากหลาย โดยเฉพาะวัฒนธรรมชาวกะเหรี่ยง ศูนย์การเรียนรู้การทอผ้าชาวกะเหรี่ยง การรักษาด้วยวิถีแพทย์แผนโบราณแบบกะเหรี่ยง และประเพณีที่สืบทอดมาของชาวกะเหรี่ยง

สำหรับทรัพยากรการท่องเที่ยวที่อาจช่วยสร้างความโดดเด่นอีกประการคือการท่องเที่ยวเชิงผจญภัย ซึ่งพื้นที่ในบ้านห้วยหินดำ เหมาะสมกับการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงผจญภัย เช่น Zipline หรือ ATV ที่อาจสร้างความท้าทายจากนักท่องเที่ยว แต่ขณะเดียวกันต้องมีแผนการจัดการเพื่อไม่ให้วิถีวัฒนธรรมดั้งเดิมหรือทรัพยากรธรรมชาติเสียหาย

ยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาห้วยหินดำ

1. การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านการคมนาคม สาธารณูปโภคและด้านสาธารณูปการ
2. การพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่ เช่น การพัฒนาเครือข่าย การสร้างกลุ่มอาชีพ การส่งเสริมเกษตรทฤษฎีใหม่ เป็นต้น
3. การบริหารจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศอย่างยั่งยืน เช่น การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน การพัฒนาและการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การพัฒนาและการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร
4. การอนุรักษ์ ฟื้นฟูและสืบสานศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การอนุรักษ์และเชื่อมโยงวิถีชีวิตและภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง การพัฒนาและการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
5. การพัฒนาคุณภาพชีวิต เช่น การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านการเกษตรเชิงวัฒนธรรม การส่งเสริมด้านการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมสุขภาพ

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง การพัฒนากลยุทธ์การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมกรณีศึกษาชุมชนบ้านห้วยหินดำ อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี สามารถกำหนดกลยุทธ์การ ได้ 2 กลยุทธ์คือ

กลยุทธ์ที่ 1 การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

กลยุทธ์ที่ 2 การสร้างเครือข่ายองค์การชุมชนและการมีส่วนร่วม

ซึ่งพบว่า กลยุทธ์ที่ 1 การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สอดคล้องกับงานวิจัยของ วีระพล ทองมาและคณะ (2554) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนของชุมชนชาวจีนในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำอน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นชุมชนชนกลุ่มน้อยที่มีศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในระดับมากคนในชุมชนสามารถนำเสนอเรื่องราวความเป็นมา ภูมิปัญญา ความรู้และประสบการณ์ของชุมชนได้อย่างดี ควบคู่ไปกับแนวคิดการอนุรักษ์ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของศุภวรรณ เจริญชัยสมบัติ (2554) ที่ศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตชุมชนจากการท่องเที่ยว : กรณีศึกษาเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ที่พบว่าเมื่อการท่องเที่ยวได้รับความนิยมมากขึ้น ทำให้ชาวชุมชนหันไปประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เป็นผลให้เศรษฐกิจของชาวบ้านดีขึ้น มีลักษณะของการกระจายรายได้ ความสัมพันธ์ของชุมชนแน่นแฟ้นขึ้น ปัญหาต่าง ๆ ลดลง เนื่องจากความสัมพันธ์ของคนในชุมชนมีมากขึ้น เนื่องจากมีโครงการที่ได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานต่าง ๆ โดยเฉพาะโครงการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ส่งผลให้ประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการท่องเที่ยว

สำหรับกลยุทธ์ที่ 2 การสร้างเครือข่ายองค์การชุมชนและการมีส่วนร่วม สอดคล้องกับงานวิจัยของอภิญา สุพิชญ์ (2555) ศึกษาเรื่องกรณีศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม : กรณีศึกษาบ้านสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนมีค่าเฉลี่ยระดับน้อย เนื่องจากผู้มีหน้าที่หลักในการดำเนินงานคือ

ภาคส่วนราชการเป็นหลัก ในการจัดทำโครงการ การจัดทำงบประมาณ และการประชาสัมพันธ์ โดยมีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทำหน้าที่ประสานงานระหว่างประชาชนในชุมชนกับหน่วยงานราชการ ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับชุมชนบ้านห้วยดินดำ อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี

ข้อเสนอแนะ

ด้านการเสนอแนะแนวความคิด การวางแผน การตัดสินใจ และกระบวนการดำเนินงานต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว ควรมีภาคประชาชนหรือท้องถิ่นมีส่วนร่วมคิด พิจารณา และเห็นชอบจากทุกฝ่าย ควรมีการจัดการประชาสัมพันธ์ที่ดีและทั่วถึงแก่ประชาชนในชุมชน จัดนิทรรศการเพื่อเชิญชวนให้มีส่วนร่วมในการดำเนินงานหรือกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชน และควรจัดตั้งกลุ่มในชุมชนเพื่อหาความต้องการและข้อเสนอแนะโดยตรงจากประชาชน

1. ด้านการดำเนินงานและการปฏิบัติงาน ควรมีการจัดให้คณะกรรมการของชุมชนไปดูงานแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน เพื่อมาปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวของพื้นที่
2. ด้านการแบ่งปันผลประโยชน์ควรจัดให้มีการตั้งคณะกรรมการเพื่อแบ่งสัดส่วนการบริหารงานและรายได้จากการท่องเที่ยวอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม
3. ด้านการติดตามและประเมินผล ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีการติดตามผลงานหรือกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวต่าง ๆ เพื่อการปรับปรุง แก้ไข พัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในอนาคต

1. การศึกษารูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับท้องถิ่น หรือชุมชน รวมทั้งแนวทางการพัฒนาหรือส่งเสริมอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเช่น รูปแบบการพัฒนาฝีมือกลุ่มสินค้าพื้นเมือง หรือสินค้างานฝีมือต่าง ๆ
2. การศึกษา การสร้างระบบข้อมูลและเครือข่ายการนำเสนอแหล่งท่องเที่ยวในรูปแบบสื่ออิเล็กทรอนิกส์หรือแอปพลิเคชัน
3. การศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงกับการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม

บุคคลที่ให้ข้อมูล

1. นายเอกชัย เนียมหอม	ใหญ่บ้านห้วยหินดำ
2. ลุงประดิษฐ์ กองแก (ชื่อกระเหรี่ยงคือเนียด)	ชาวกระเหรี่ยง ผู้ให้ข้อมูลด้านวัฒนธรรมชาวกระเหรี่ยง
3. นายเสน่ห์ นานคงแนบ	เจ้าของฟาร์มเลี้ยงแพะ

บรรณานุกรม

- กนกวรรณ ชูชาญ.(2552) การจัดการความรู้ทางทรัพยากรวัฒนธรรมโดยผู้นำชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวชุมชนบ้านผาหมอน ดอยอินทนนท์ จังหวัดเชียงใหม่. ปรินญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. สืบค้นเมื่อ 10 กันยายน 2559 สืบค้นจาก www.truelookpanya.com/campaign/7/
- การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.). (2556). โมเดลพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน แผนแม่บทการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนเกาะเกร็ด. สืบค้นเมื่อ 26 กรกฎาคม 2556, จาก: <http://www.dasta.or.th/th/article/545-545.html>.
- กุลจิรา เสาวลักษณ์จินดา (2555) การมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการจัดการแหล่งท่องเที่ยว : กรณีศึกษาอำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี. ปรินญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิตมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.
- จริญญา ณ พิกุล และวราวัชต์ มัธยมบุรุษ (2555). การศึกษาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย. หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยพะเยา.
- จงรัก อินทยนต์. (2542). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการการท่องเที่ยวกรณีศึกษาบ้านโป่งร้อน ตำบลใหม่พัฒนา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง. การค้นหาอิสระปรินญาศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาการจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- จักรพงษ์ พวงงามชื่น สวิชญา ศุภอุดมฤกษ์ ตริรัตน์ และนครเรศ รั้งควิต. (2556). การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน: กรณีศึกษา บ้านป่าเปา ตำบลทาปลาดุก อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน. วารสารวิจัยและพัฒนา มจร. 36(2 เมษายน-มิถุนายน 2556).
- จรรุภา ศิริสุวรรณนท์. (2551). การเปลี่ยนแปลงทาสังคมและวัฒนธรรมชุมชนมอญเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี. วิทยานิพนธ์.มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร.
- จิตคุปต์ ละอองปลิว .** การปรับตัวและการมีส่วนร่วมของเกษตรกร ผู้ใช้น้ำในพื้นที่กิ่งเมืองกิ่งชนบทกรณีศึกษาอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี .วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ ปีที่ 10 ฉบับที่ 2 (ตุลาคม 2558 – มีนาคม 2559)
- จิตรภรณ์ ณ สุนทร. (2548). แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ: กรณีศึกษาศูนย์พัฒนาโครงการหลวงห้วยน้ำริน ตำบลเจดีย์ใหม่ อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย. วิทยานิพนธ์. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- จุฑาภรณ์ ทองเพ็ง. (2554). ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวที่มีผลต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดโสธรวรารามวิหาร จังหวัดฉะเชิงเทรา. วิทยานิพนธ์. มหาวิทยาลัยบูรพา.
- จุฑารัตน์ เจือจิ้น. (2555) แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม บ้านน้ำเขียว จังหวัดตราด. วิทยานิพนธ์. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- จุไรรัตน์ กิริติบุรณะ. (2550). พฤติกรรมและปัจจัยที่มีผลต่อการมาท่องเที่ยวที่อุทยานแห่งชาติเอราวัณ อำเภอเมือง อำเภอไทรโยค. วิทยานิพนธ์. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- ชนัญ วงษ์วิภาค. (2545). *นิเวศวิทยาวัฒนธรรม*. นครปฐม. มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์.
- ชนัญ วงษ์วิภาค. (2551). *การท่องเที่ยววัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ซัชพล ทรงสุนทรวงศ์. (2545). *การจัดการนันทนาการและการท่องเที่ยวธรรมชาติ*. นนทบุรี. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ชัยชนะ สุทธิวรชัย. (2538). *ปัจจัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี*. วิทยานิพนธ์. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ชาญวิทย์ เกษตรศรี. (2540). *วิถีไทย การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่งมหาชน.
- ชูเกียรติ นพเกตุ. (2542). *อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว*. เชียงราย: คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย. เชียงราย.
- ชูสิทธิ์ ชูชาติ. (2546). *อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว*. เชียงใหม่: ลานนาการพิมพ์.
- ณรงค์ ชูรัักษ์ สิทธิศักดิ์ คำผา สมสงวน ปัสสาโก และรังสรรค์ สิงห์เลิศ. (2553). การมีส่วนร่วมในการจัดการ การท่องเที่ยวอุทยานไดโนเสาร์ของประชาชน ในตำบลโนนบุรี อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม; ว.มรม.* 4(2 พฤษภาคม – สิงหาคม 2553).
- ทิพย์รัตน์ คชพงษ์. (2551). *ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำแบบเปลี่ยนแปลงตามการรับรู้ของผู้ตาม การเสริมสร้าง & พลังอำนาจในงานเชิงจิตวิทยา และความผูกพันในงาน: กรณีศึกษาองค์การที่ไม่มุ่งหวังผลกำไร ด้านมูลนิธิด้านสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ในจังหวัดกรุงเทพมหานคร*. วิทยานิพนธ์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เทพ พงศ์ศรีวัฒน์. (2550). *ภาวะความเป็นผู้นำ*. กรุงเทพฯ: เอ็กซ์เปอร์เน็ท.
- ธงชัย สวัสดิสาร. (2554) *การท่องเที่ยวและการจัดการโรงแรม: แนวโน้มและประเด็น*. ขอนแก่น : ศิริภัณฑ์ออฟเซ็ท
- ธีระพงษ์ แก้วหาวงษ์ (2543) *กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง : ประชาคม . ประชาสังคม*. พิมพ์ครั้งที่ 6. ขอนแก่น : คลังนานาวิทยา.
- นิคม จารุมณี. (2544). *การท่องเที่ยวและการจัดการอุตสาหกรรมท่องเที่ยว*. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์.
- นิตี เอียวศรีวงศ์. (2540). *ศัจจวิทยาอะไรท่องเที่ยวจึงยั่งยืน, ในรายงานผลการวิจัยเรื่องนักท่องเที่ยวญี่ปุ่นกับโอกาสในการยกระดับคุณภาพการท่องเที่ยวไทย*. บรรณาธิการโดยสมาคมนักวิชาชีพไทยในญี่ปุ่น. หน้าก/3. กรุงเทพฯ: สมาคมนักวิชาชีพไทยในญี่ปุ่น.
- นิวัฒน์ อมาตยกุล. (2549). *การศึกษาปัจจัยทางสังคมผลกระทบและการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี*. วิทยานิพนธ์. มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2548). *การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: เพรสแอนด์ดีไซน์.
- ประหยัด ตะคอนรัมย์. (2554). *แนวทางการบริหารและการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนกรณีศึกษาตลาดน้ำดอนหวาน จังหวัดนครปฐม*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ปวิรรต สมนึก. (2557). *การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านภูกับการอนุรักษ์วัฒนธรรม*. งานวิจัย. มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. สืบค้นเมื่อ 30 มิถุนายน 2559, จาก : <http://www.la.ubu.ac.th/research/pdf/book7-2555.pdf>
- ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2543). *กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักกีฬา*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ปิยวรรณ คงประเสริฐ (2551) *การท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบบูรณาการเพื่อการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่เกาะพะงัน จังหวัดสุราษฎร์ธานี*. ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ปิยะพงษ์ นาไชย (2552) . *แนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยววัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร*. ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ปิยะพงศ์ มั่นกลิ่น. (2554). *ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวตลาดน้ำในจังหวัดนนทบุรีเพื่อการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว*. วิทยานิพนธ์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พงศธร เกษสำลี. (2539). *วัฒนธรรมกับการท่องเที่ยว*. เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการโครงการสืบสานวัฒนธรรมไทยนิยมไทยครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- พจนา สวนศรี. (2546). *คู่มือการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน*. กรุงเทพฯ: โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ.
- พจนา สวนศรี. (2550). *การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน*. ในคู่มือเครื่องข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน. สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. กรุงเทพฯ: ศรีเมืองพิมพ์.
- เพชรวรรณ ทวงชน, นวลฉวี แสงชัย. (2556). *แนวทางการเพิ่มศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจากมุมมองของชุมชน: กรณีศึกษาอุทยานสัตว์ป่าอีสานตอนบนขอนแก่น-อุดรธานี จังหวัดขอนแก่น*. วิทยานิพนธ์. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ สืบค้นเมื่อ 18 สิงหาคม 2559 เข้าถึงได้จาก <http://web.krisdika.go.th/data/law/law2/%C701/%C701-20-2553-a0001.pdf>
- เพียงกานต์ นามวงศ์. (2552). *การศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนไหล่หินอำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง*. วิทยานิพนธ์. มหาวิทยาลัยแม่โจ้. จังหวัดเชียงใหม่.
- ภราเดช พยัฆวิเชียร. (2544). *บ้านพักชุมชน Home Stay*. *อนุสารอ.ส.ท.* 14. (10 พฤษภาคม). หน้า 45-48.
- ภริดี ลีภากรณ์. (2554). *ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมในเขตควบคุมมลพิษ: กรณีศึกษาชุมชนมาบชะลุ อำเภอมือง จังหวัดระยอง*. วิทยานิพนธ์. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- มนัส สุวรรณ และคณะ. (2541). *โครงการศึกษาแนวทางและการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่รับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลและสภาตำบล*. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

- ระพี พัฒนภาพุตร. (2556). *เกาะเกร็ดวิถีชีวิตท่ามกลางสายน้ำเจ้าพระยา*. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี . สืบค้นเมื่อ 14 กรกฎาคม 2557, เข้าถึงได้จาก http://www.flood.rmutt.ac.th?wpfb_dl=3965
- วรรณธรรม กาญจนสุวรรณ. (2553). *กระบวนการจัดการชุมชนเข้มแข็ง: รูปแบบปัจจัยและตัวชี้วัด. วิจัยสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์*. สืบค้นเมื่อ 7 กรกฎาคม 2557, จาก : <http://journal.nida.ac.th/journal/attachments/wanatam.pdf>
- วรรณมา คำปวนบุตร. (2557). *การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวบนฐานเชิงนิเวศวัฒนธรรมในเขตพื้นที่ตำบลพระธาตุ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม*. วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนา เชียงใหม่. 6(3 มกราคม-กุมภาพันธ์ 2557).
- วรรณมา วงษ์วานิช. (2546). *ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วัฒนคุณ. (2545). *ความต้องการในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาการท่องเที่ยว: กรณีเวียงท่ากาน ตำบลบ้านกลาง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่*. วิทยานิพนธ์. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วิไลลักษณ์ รัตนเพียรธัมมะ และคณะ. (2550). *การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนกรณีศึกษาชุมชนท่าคา อำเภอมะนัง จังหวัดสมุทรสงคราม*. โครงการวิจัยได้รับเงินทุนสนับสนุนการวิจัยจาก มหาวิทยาลัยเกริก. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกริก.
- วีระพล ทองมา และ ประเจต อำนวย (2547). *ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวต่อประชาชนในพื้นที่ ตำบลแม่แรม อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- วีระพล ทองมา, วินิตรา สีละพัฒนา และนวลจันทร์ ทองมา. (2554). *การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนของชุมชนชาวจีนในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำองอำเภอฟาง จังหวัดเชียงใหม่*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- ศรित्र สมบุญธรรม. (2536). *การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน*. จุลสารการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- ศิริ ฮามสุโพธิ์. (2543). *สังคมวิทยาการท่องเที่ยว*. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮาส์.
- ศุภวรรณ เจริญชัยสมบัติ. (2554). *การเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตชุมชนจากการท่องเที่ยว: กรณีศึกษาเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี*. วิทยานิพนธ์. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สมชาย เลี้ยงพรพรรณ. (2547). *การศึกษาศักยภาพของแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณทะเลสาบสงขลา*. งานวิจัย. มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- สมบูรณ์ ธรรมลังกา. (2556). *รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในจังหวัดเชียงราย*. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*. 15 (12 เมษายน - มิถุนายน 2556).
- สมศรี ศิริขวัญชัย. (2541). *การวิเคราะห์เชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์: กรณีศึกษาชุมชนมอญเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี*. วิทยานิพนธ์. มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สรยุทธ หลิมตระกูล. (2544). *ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้: .. ศึกษาเฉพาะกรณี ป่าชุมชนบ้านห้วยตะพาน ตำบลหนองโรง อำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี*. สถาบันราชภัฏกาญจนบุรี.

- สามพร มณีไมตรีจิต.(2539). *บทบาทวัฒนธรรมไทยกับการท่องเที่ยว*. เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการโครงการสืบสานวัฒนธรรมไทยนิยมไทย ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- สินธุ์ สโรบล. (2546). *การท่องเที่ยวโดยชุมชนในแนวคิดและประสบการณ์พื้นที่ภาคเหนือ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- สิริย์พร ธรรมมิกพงษ์, พวงผกา แก้วกรม, สุรางค์รัตน์ พันแสง, (2553). *การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติในจังหวัดเพชรบูรณ์อย่างยั่งยืน*. เพชรบูรณ์. มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์.
- สุดใจ วันอุดมเดชาชัย (2556) *การจัดการเชิงกลยุทธ์*. กรุงเทพฯ : สามลดา.
- สุดชีวิน นันทวัน ณ อยุธยา. (2551). *การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชนเป็นศูนย์กลาง*. รายงานการศึกษาอิสระปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมือง บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์. (2550) *.ภาวะความเป็นผู้นำ*. กรุงเทพฯ : ส.เอเชียเพรส (1989).
- สุธาทิพย์ เข็มน้อย. (2554). *ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาตลาดบางหลวง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม*. วิทยานิพนธ์. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุรินทร์ ชุมแก้ว. (2556). *วัฒนธรรมองค์การภาวะผู้นำแบบสร้างเปลี่ยนแปลงและพฤติกรรมการทำงานตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของผู้บริหารในองค์การเอกชน*. วิทยานิพนธ์. สถาบันบัณฑิตพัฒนศาสตร์.
- สุริพร พงษ์พานิช. (2554). *การมีส่วนร่วมของประชาชน บทบาทใหม่ของประชาชนกับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน*. สืบค้นเมื่อ 18 พฤศจิกายน 2557, จาก : http://conservation.fore.t.ku.ac.th/ecotourdb/Cgibin/ARTICLE/community_participate.asp.
- เสรี วังสีไพจิตร. (2534). *จุดหักเหของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวชนวนให้เกิดขบวนการนิเวศวิทยาทางการเมือง*. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร.
- ห้าวหาญ ทวีแสง. (2555). *การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์: กรณีศึกษา ศูนย์กลางเศรษฐกิจเทศบาลนครยะลา*. วิทยานิพนธ์. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- อคิน รพีพัฒน์. (2547). *การมีส่วนร่วมของประชาชนงานพัฒนา*. กรุงเทพฯ: ศูนย์การศึกษานโยบายสาธารณสุข.
- อภิชาติ อินทร์พงษ์. (2540). *อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว*. กรุงเทพฯ: อุลลิกจีโอพีเซ็ท
- อภิัญญา กังสนารักษ์. (2544). *รูปแบบการบริหารแบบที่ส่วนร่วมในองค์กรที่มีประสิทธิผลระดับคณะของสถาบันอุดมศึกษา*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อภิัญญา สุพิชญ์. (2555). *การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: กรณีศึกษาบ้านสิงห์ท่า อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร*. บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, จัดการการท่องเที่ยว. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

- อัจฉรา ปานพ่วงและสุกิจ ขอเชื้อกลาง. (2557). การศึกษาชุมชนเข้มแข็งตามนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนขององค์การบริหารส่วนตำบลปากโทก อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก. สืบค้นเมื่อ 18 พฤศจิกายน 2557, จาก : http://www.social.nu.ac.th/paper/is/2553/_89/
- อาภา ศรีสงคราม. (2543). *วัฒนธรรมพื้นบ้านเกาะเกร็ด*. กรุงเทพฯ: โปรแกรมวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. สถาบันราชภัฏจันทรเกษม.
- อารยา อินคชสาร. (2554). *การประเมินศักยภาพของตลาดน้ำวัดกลางคูเวียงเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยานิพนธ์*. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อารีย์ นัยพินิจและฐิรัชญา มณีเนตร. (2551). *การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวหมู่บ้านบุไทรโฮมสเตย์ อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา*. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- เอกณรงค์ ขวดแก้ว. (2549). *การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมบ้านสันทรายพัฒนาจังหวัดเชียงใหม่*. รายงานการศึกษาพิเศษอิสระปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ภาษาอังกฤษ

- A. S. Henderson "Psychiatric epidemiology and the elderly" เข้าถึงได้จาก <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/gps.930040503/full>
- Cohen , J. M., & Uphoff, N. T. (1981). *Rural Development Participation : Concept and Measures for Project Design Implementation and Evaluation*. Ithaca, NY: Rural Development Committee Center for International Studies, Cornell University.
- Coulter, R. A., Price, L. L.(2008). *Rethinking the origins of product involvement, involvement with branded products, and brand commitment : Women and cosmetics in postsocialist Central Europe*. The Journal of Consumer Research, 30, 151–169.
- Fornaroff, A. (1980). *Community involvement in Health System for Primary Health Care*. Geneva: World Health Organization.
- Hoskisson, R. E., Hitt, M. A., Ireland, R. D., & Harrison, J. D. (2008). *Competing for Advantage (2nd ed.)*. Mason, OH: Thomson/South-Western.
- John Burkart,S. Medlik (1981) *Tourism:past, present and future*. Newcastle : Heinemann Inc.
- Mill, R. & Morrison, A. M. (1992). *The Tourism System.: and Introductory Text*. New Jersey: Prince - Hall Intentional Inc.
- Michael E. Porter On Competition, Updated and Expanded Edition เข้าถึงได้จาก <http://www.hbs.edu/faculty/Pages/item.aspx?num=10698>
- Reeder, W. W. (1974). *Some Aspects of The Informal Social Participation of Farm Families in New York State*. Doctoral dissertation, Department of Rural Sociology, Cornell University.

- United Nation, Department of Internation Economic and Social Affair. (1981). *Popular Participation as a Strategy for Promoting Community Level Action and Nation Development. Report of The Meeting for The Adhoc Group of Expert*. New York: United Nation.
- WHO/ UNICEF. (1978). *Report of the International Conference on Primary Health Care*. New York: N.P.Press.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

กะเหรี่ยงในประเทศไทย

“กะเหรี่ยง” เป็นคำที่หมายรวมถึง กลุ่มที่เรียกตนเองว่า ปกาเกอญอ (จกอว์) โพล่ง (โพลัว) กะยาร์ กะยัน และปะโอ ที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย

ในประเทศไทยมีชาวกะเหรี่ยง 1,993 หมู่บ้าน 69,353 หลังคาเรือน ประชากรทั้งสิ้น ประมาณ 352,295 คน คิดเป็นร้อยละ 46.80 ของจำนวนประชากรชาวเขาในประเทศไทย อาศัยอยู่ใน 15 จังหวัด ของภาคเหนือและภาคตะวันตก ได้แก่ กาญจนบุรี, กำแพงเพชร, เชียงราย, เชียงใหม่, ตาก, ประจวบคีรีขันธ์, เพชรบุรี, แพร่, น่าน, แม่ฮ่องสอน, ราชบุรี, ลำปาง, ลำพูน, สุโขทัย, สุพรรณบุรี และอุทัยธานี คำว่า กะเหรี่ยง กะเร็น สันนิษฐานว่า มาจากภาษามอญที่ใช้เรียก ชาวปกาเกอญอ (ส่วนมากเป็นกะเหรี่ยงพุทธ) โดยออกเสียงว่า เกรียง หรือ เกรียน แปลว่า เรียบ ซึ่งตรงกับความหมายของคำว่า ปกาเกอญอ ซึ่งแปลว่า คนที่มีชีวิตเรียบง่ายสมถะ ..ในภาษาไทย ใช้คำว่า เกรียง เป็นชื่อเครื่องมือช่างปูนที่ใช้ในการฉาบผิวให้เรียบ และ เกรียน คือ ลักษณะของการตัดผมอย่างสั้นเรียบง่าย และอาจมีความเชื่อมโยงกับ ชื่อกลุ่มผู้นับถือศาสนาพุทธนิกายมหายานที่มีอยู่ใน ธิเบต เนปาล ที่เรียกว่า กะยูปา หรือ ปากะญู ซึ่งมักแต่งกายด้วยชุดสีขาว และมีวิถีชีวิตอย่างเรียบง่ายสมถะ ซึ่งความเชื่อนี้อาจแพร่หลายเข้ามาในดินแดนสุวรรณภูมิเมื่อกว่าพันปีก่อน กะเหรี่ยงมีด้วยกันหลายกลุ่มย่อย และมีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน ทั้งยังมีประเพณี ความเชื่อ ความเป็นอยู่ที่แตกต่างกันด้วย กะเหรี่ยงในประเทศไทยมี 4 กลุ่มย่อยคือ

1. สะกอ หรือยางขาว เรียกตัวเองว่า ปุกะญอ เป็นกลุ่มที่มีประชากรมากที่สุด
2. โป เรียกตัวเองว่า โพล ส่วนใหญ่อยู่ในเขตจังหวัดกาญจนบุรี แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ และลำพูน
3. ปะโอ หรือ ตองสู อาศัยอยู่ในเขตจังหวัดแม่ฮ่องสอน
4. บะเว หรือ คะยา อาศัยอยู่ในเขตจังหวัดแม่ฮ่องสอน

การตั้งถิ่นฐานของประชากรกะเหรี่ยงในประเทศไทย

ชุมชนกะเหรี่ยง กระจายตัวตั้งอยู่ในพื้นที่ต่าง ๆ (ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเขตป่าในความหมายของรัฐ) ของ 15 จังหวัดคือ ในภาคเหนือมี 9 จังหวัด ได้แก่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง ตาก กำแพงเพชร แพร่ และสุโขทัย ในภาคกลางทางด้านตะวันตกมี 6 จังหวัด ได้แก่ อุทัยธานี สุพรรณบุรี กาญจนบุรี ราชบุรี เพชรบุรี และประจวบคีรีขันธ์ รวมประชากรทั้งหมดที่สำรวจในปี พ.ศ. 2545 จำนวน 352,902 คน

กะเหรี่ยงเป็นชนเผ่าที่จัดได้ว่ามีหลายเผ่าพันธุ์ หลายภาษา มีการนับถือศาสนาที่ต่างกัน แต่กะเหรี่ยงดั้งเดิมจะนับถือผี เชื่อเรื่องต้นไม้ป่าใหญ่ ภายหลังหันมานับถือพุทธ คริสต์ เป็นต้น กะเหรี่ยงมีถิ่นฐานตั้งอยู่ที่ประเทศพม่า แต่หลังจากถูกรุกรานจากสงคราม จึงมีกะเหรี่ยงที่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทย กะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย แบ่งออกได้เป็น 4 ประเภท แบ่งออกเป็นกลุ่มย่อย กะเหรี่ยงสะกอ หรือที่เรียกนามตัวเองว่า ปากะญอ หมายถึงคน หรือมนุษย์นั่นเอง กะเหรี่ยงสะกอ เป็นกลุ่มที่มีจำนวนมากที่สุด มีภาษาเขียนเป็นของตนเอง โดยมีขันนารีเป็นผู้คิดค้นดัดแปลงมาจากตัวหนังสือพม่า ผสมภาษาโรมัน กลุ่มนี้หันมานับถือศาสนาคริสต์เป็นส่วนใหญ่ กะเหรี่ยงโปว์นั้นเป็น

กลุ่มที่ค่อนข้างเคร่งครัดในประเพณี พบมากที่ อำเภอ แม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน อำเภอ อมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ และแถบตะวันตกของประเทศไทย คือ กะเหรี่ยงบเว พบที่ อำเภอ ขุนยวม แม่ฮ่องสอน ส่วนปะโอ หรือตองสูก็มีอยู่บ้าง แต่พบน้อยมากในประเทศไทย คนเผ่า "ปกากะญอ" เป็นชนเผ่าที่บอกกล่าวถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมานับร้อยนับพันเรื่อง เรียงร้อยเก็บไว้ในแนวของนิทาน อาจจะไม่ใช่หลักฐานที่แน่ชัด แต่ก็พยายามที่จะเล่าสืบทอดให้ลูกหลานได้รู้ ถึงความเป็นมาของเผ่าพันธุ์ และวัฒนธรรมของตัวเอง เล่ากันตั้งแต่สมัยที่พระเจ้าสร้างโลก พระองค์ได้สร้างมนุษย์ คู่แรกคือ อตัม กับเอวา ทั้งสองคนได้ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันในสวน (เอเดน) ที่พระองค์ได้สร้างไว้ ทั้งสองได้ทำ ผิดกฎ ของสวรรค์ จึงถูกเนรเทศลงมาใช้กรรมอยู่ในโลกจนกระทั่งมีลูกหลานสืบเชื้อสายมาจนถึงทุกวันนี้

โครงสร้างทางสังคม ระบบความเชื่อและระบบการปกครองชุมชนกะเหรี่ยง

ชาวกะเหรี่ยง มีทั้งที่นับถือทั้งดั้งเดิมคือนับถือผี (ศาสนาผี) ศาสนาพุทธและศาสนาคริสต์ โดยความเชื่อตามประเพณีนั้นชาวกะเหรี่ยงเชื่อว่าทุกสรรพสิ่งมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นเจ้าของและดูแลรักษาอยู่ ซึ่งจะเรียกรวม ๆ ว่า “ต่าที ต่าเตาะ” (เทพเจ้าแห่งสัจธรรม หรือสิ่งสูงสุด ซึ่งจะสถิตทุกหนทุกแห่ง) ชาวกะเหรี่ยงมีความเคารพธรรมชาติมาก เพราะเป็นแหล่งบันดาลความอุดมสมบูรณ์มาให้ สิ่งที่กะเหรี่ยงถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเทวารักษ์ ถือเป็นวิญญาณที่ดี ควรยำเกรงและไม่ไปรบกวน

ระบบการปกครองสังคมชาวกะเหรี่ยง (ปกากะญอ) ประกอบด้วยผู้นำหมู่บ้านที่มีบารมี คนในหมู่บ้านให้การยอมรับนับถือที่เรียกว่า ฮีโซ (ผู้นำหมู่บ้านตามประเพณี) ซึ่งโดยธรรมเนียมจะเป็นผู้ที่ริเริ่มก่อตั้งหมู่บ้าน จะทำหน้าที่ปกครองหมู่บ้าน ดูแลทุกข์สุข ตัดสินคดีความข้อพิพาท เช่น การพิพาทระหว่างหญิงชายก่อนแต่งงาน ฮีโซ ร่วมกับผู้อาวุโสในหมู่บ้านจะพิพากษาตัดสิน นอกจากนี้แล้วฮีโซ เป็นผู้นำทำพิธีกรรมต่าง ๆ ของชุมชนต่อมาภายหลังมีผู้นำที่เป็นทางการเกิดขึ้น ปัจจุบันผู้นำของชนเผ่ากะเหรี่ยงมีลักษณะ คือ

1. ลักษณะผู้นำดั้งเดิม หรือที่เรียกว่า ฮีโซ ซึ่งสามารถสืบทอดตำแหน่งจากพ่อไปสู่ลูก โดยสายโลหิต ผู้นำประเภทนี้เป็นผู้ชาย มีบทบาทหน้าที่ปกครองดูแลลูกบ้านการประกอบพิธีกรรมและอบรมด้านจริยธรรมปัจจุบันมีบทบาทน้อยลงในแต่ละหมู่บ้านจะมีผู้ช่วยของฮีโซอยู่ด้วยเรียกว่า ฮีซ่อ
2. ผู้นำทางการ มาจากการเลือกตั้งของประชาชนในหมู่บ้าน มีบทบาทหน้าที่ปกครองดูแลเกี่ยวกับงานพัฒนา และการติดต่อประสานกับภายนอก หรือทางราชการเป็นหลัก

ลักษณะครอบครัว

ครอบครัวถือว่าเป็นสถาบันพื้นฐานของคนทุกกลุ่มในสังคม เพราะชีวิตเริ่มจากครอบครัว โดยที่ครอบครัวทำหน้าที่อบรมสั่งสอนสมาชิกใหม่ของครอบครัวเพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ เช่นเดียวกับครอบครัวทั่ว ๆ ไป ครอบครัวปกากะญออยู่ด้วยกันแบบช่วยเหลือเกื้อกูลกันทั้งในบ้านและนอกบ้าน มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ของหญิงชาย

ผู้หญิงทำงานบ้าน หุงข้าว ต้มน้ำ ทำอาหาร เลี้ยงหมู ไก่ และ เก็บผักหักฟืน ส่วนผู้ชายส่วนใหญ่จะเป็นงานนอกบ้านซึ่งเป็นงานที่ต้องใช้กำลัง เช่น ไปไร่ไปนา ไถนา ล้อมรั้ว ต้อนวัวควายกลับบ้าน ตัดไม้ สร้างบ้าน เป็นต้น ส่วนงานอื่น ๆ ที่สามารถช่วยกันได้ก็จะช่วยกันไป เนื่องจากชาวปกากะญอจะนับถือวิญญาณบรรพบุรุษทางฝ่ายหญิง ครอบครัวจึงถือวิญญาณบรรพบุรุษทาง

ฝ่ายหญิงหรือฝ่ายแม่ด้วย แม้ว่าการสร้างบ้านเป็นหน้าที่ของผู้ชาย แต่จะถือว่าบ้านจะเป็นของฝ่ายหญิง หากสามีตายไม่ต้องรื้อบ้านทิ้ง แต่ถ้าภรรยาตายจะต้องมีการรื้อบ้านทิ้ง

ลักษณะการสร้างบ้าน

ลักษณะบ้านของปกากะญอจะสร้างแบบมีการยกพื้นสูงมีใต้ถุนบ้าน บ้านจะสร้างด้วยวัสดุที่เป็นไม้ไผ่ จะกั้นด้วยฟาก จะมีมุงหลังคาด้วยใบจากใบตองตึง หญ้าคา ใบหวาย บนบ้านจะมีชานซึ่งเป็นที่วางกระบอกล้างไม้ไผ่สำหรับต้มน้ำ อีกส่วนหนึ่งเป็นที่ทำงาน เช่น การทอผ้า เข้าไปข้างในบ้านจะมีเตาไฟอยู่ตรงกลาง มีแคร่แขวนอยู่เหนือเตาไฟเพื่อวางเครื่องครัวและตากแห้งอาหารบางอย่าง พร้อมทั้งเป็นที่เก็บพันธุ์พืช รอบ ๆ บริเวณเตาไฟจะเป็นที่นอนและที่เก็บของประจำบ้าน

วัฒนธรรมประเพณี

ชาวกะเหรี่ยงมีประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการทำพิธีกรรมเลี้ยงผี บวงสรวงดวงวิญญาณ ด้วยการต้มเหล้า ฆ่าไก่ – แกง และมัดมือผู้ร่วมพิธีด้วยฝ้ายดิบ ซึ่งเกี่ยวโยงกัน ประเพณีอื่น ๆ ได้แก่

ประเพณีแต่งงาน

ผู้หญิงจะเป็นผู้เลือกคู่ครองเอง เจ้าสาวจะต้องทอเสื้อผ้า กางเกง ย่ามไว้ให้เจ้าบ่าว ทั้งเจ้าบ่าวเจ้าสาวต้องฆ่าหมูฆ่าไก่เพื่อทำพิธีกรรมบอกต่อผีบรรพบุรุษและเป็นอาหารเลี้ยงแขก แต่งงานแล้วฝ่ายชายต้องมาอยู่บ้านฝ่ายหญิง 1 ฤดูเก็บเกี่ยว ก่อนแยกไปปลูกบ้านใกล้กัน

เรื่องราวของการสู่ขอ (เอาะ เขม) ของกะเหรี่ยง มีลักษณะดังนี้เมื่อเป็นที่รับรู้แล้วว่าหญิงชายรักชอบพอกัน พ่อแม่และญาติพี่น้องของฝ่ายหญิงก็จะส่งคนไปหาฝ่ายชาย เพื่อสอบถามให้แน่ใจว่าฝ่ายชายรัก และยินดีที่จะแต่งงานกับฝ่ายหญิงจริงหรือไม่ หากฝ่ายชายรักชอบพอกัน และยินยอมที่จะแต่งงานกับฝ่ายหญิง ก็จะมีการนัดหมายวันเวลาทำพิธีแต่งงานกันในเวลานั้น (ตามหลักประเพณีกะเหรี่ยงฝ่ายหญิงจะต้องเป็นฝ่ายไปขอฝ่ายชาย) เมื่อฝ่ายชายตกลงปลงใจว่าจะแต่งงานกับฝ่ายหญิง และนัดหมายวันเวลาแต่งงานที่แน่นอนแล้วฝ่ายชายก็ส่งเจ้าแม่ไปทำพิธีหมั้นหมาย (เตอะ โหล) ฝ่ายหญิงก่อนวันแต่งงานในพิธีฝ่ายหญิงจะฆ่าไก่ 2 ตัว ในการทำอาหารเพื่อเลี้ยงรับรองเจ้าแม่ของฝ่ายชาย และวันรุ่งขึ้นก็จะนัดหมายวันเวลาที่ฝ่ายชายและเพื่อน ๆ จะมาหาฝ่ายหญิงเพื่อทำพิธีแต่งงานต่อไป

ประเพณีปีใหม่

โดยหัวหน้าหมู่บ้านจะเป็นผู้ระบุวันล่วงหน้า แต่ละหมู่บ้านจะมีปีใหม่ในแต่ละปีไม่ตรงกัน เพราะเป็นพิธีที่หมายถึงการเริ่มต้นของฤดูกาลการเกษตร และอยู่เย็นเป็นสุข

ศาสนา ความเชื่อ และพิธีกรรม

เดิมชาวกะเหรี่ยงนับถือผี มีการบวงสรวงและเซ่นสังเวยอย่างเคร่งครัด ภายหลังหันมานับถือศาสนาพุทธ และศาสนาคริสต์มากขึ้น แต่ก็ยังคงความเชื่อเดิมอยู่ไม่น้อย เช่น ความเชื่อเรื่องขวัญหรือการทำกิจกรรมต่าง ๆ จะต้องมีการเซ่นเจ้าที่เจ้าทาง และบอกกล่าวบรรพชนให้หุดหนุนค้าจุน ช่วยให้กิจการงานนั้น ๆ เจริญก้าวหน้า ทำเกษตรกรรมได้ผลผลิตดี ให้อยู่เย็นเป็นสุข ปกป้องคุ้มครองดูแล และยังเป็นการขอขมาอีกด้วย

ก๊ะหน่าจี (ปวาเกอญอ) หรือ พิธีทำขวัญให้ควาย

พิธีกรรมนี้ทำเฉพาะครอบครัวที่มีควายเท่านั้น และทำกันปีละครั้งเมื่อเสร็จจากฤดูไถหว่านของแต่ละปี ส่วนใหญ่วันที่ประกอบพิธีกรรมจะทำในวันพฤหัสบดี แต่ต้องทำก่อนที่จะหมดฤดูฝนในปีนั้น ๆ ครอบครัวที่มีควายจะนัดหมายให้ลูกของตัวเองกลับมา แม้ว่าจะไปทำงานหรือเรียน ก็ต้องกลับมาทำพิธีนี้ แต่ถ้าหากว่าคนอื่นที่ไม่ได้รับคัดเลือกไปทำพิธี มีความเชื่อว่าจะทำให้ควายสุขภาพไม่ดี ตาบอด ไม่มีลูก เป็นโรค ล้มตายไป สำหรับคนที่จะทำพิธีนั้นจะต้องผ่านการคัดเลือก โดยคนที่มีความรู้ในการทำนาย ซึ่งการทำนายนี้มักจะใช้ข้าวสาร ใบไม้ ไข่ กระจุกไก่หรือบางทีก็ดูลายมือ หลังจากที่ได้ทราบผลการทำนายซึ่งผู้ที่ได้รับการคัดเลือกนั้น อาจเป็นเพศชายหรือหญิงก็ได้ โดยความเชื่อในเรื่องการทำขวัญให้ควายนั้น ชาวกะเหรี่ยงเชื่อว่า เพราะควายเป็นสัตว์ที่มีพระคุณและผูกพันกันมานาน การทำขวัญให้ควายเป็นการแสดงความรัก ขอบคุณ ขอโอสิกรรม ตลอดจนถึงการอวยพรให้ควายมีสุขภาพแข็งแรง มีลูกตก ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บมาเยือน

การทำพิธีกรรม เริ่มจากเตรียมเครื่องเซ่นให้พร้อม สำหรับไก่ 1 คู่ (ต้องฆ่าและต้มมาเรียบร้อยแล้ว) หลังจากนั้นผู้ประกอบพิธีกรรมก็จะถือเครื่องเซ่น ไปยังคอกที่มีควายไว้ จากนั้นก็เอาวงฝ้ายที่เตรียมไว้เท่าจำนวนควายของตัวเองที่มีอยู่ไปคล้องที่เขาควายเป็นสองข้างของแต่ละตัว จนครบทุกตัว ถัดจากนั้นมาก็เอาเทียนไปสอดติดกับเขาควายที่เอาฝ้ายคล้องไว้ก่อนแล้ว หลังจากนั้นก็โปรยข้าวสาร และประพรมน้ำมันส้มป่อย ระหว่างที่พรมน้ำมันส้มป่อย ผู้เป็นพ่อจะสวดตามให้ด้วย ขั้นตอนสุดท้ายคือรินเหล้าให้ควาย อาจเทรดบนหัวควายก็ได้ เป็นอันเสร็จพิธี สำหรับไก่ที่นำมาประกอบพิธีกรรมนั้น ก็เอาไปทำกินในครอบครัว และเชิญญาติพี่น้องหรือเพื่อนบ้านที่สนิทกันมาร่วมรับประทานอาหารร่วมกัน

"ถางซีโกย" หรือ พิธีขับไล่สิ่งชั่วร้ายโรคภัยไข้เจ็บออกจากหมู่บ้าน

พิธีกรรมและความเชื่อของกะเหรี่ยงมีอยู่หลายพิธี แต่พิธีกรรมที่ทำสำหรับชาวบ้านทั้งหมู่บ้านก็เห็นจะมีอยู่พิธีเดียวคือพิธี "ถางซีโกย" ซึ่งมีที่มาจากความเชื่อว่า หากชาวบ้านเจ็บป่วยพร้อมกันหลาย ๆ คน โดยไม่รู้สาเหตุของอาการป่วยนั้น และหรือความเชื่อที่ว่า มีสิ่งอัปมงคลเข้ามาในหมู่บ้าน ยกตัวอย่างเช่น หากไก่ป่าบินเข้ามาในหมู่บ้านก็จะเชื่อว่าเป็นลางไม่ดี ผู้นำและผู้อาวุโสของหมู่บ้านก็จักปรึกษากันเพื่อหาวิธีการรักษาและป้องกัน เมื่อหาวิธีได้แล้วจึงกำหนดวันเพื่อทำพิธี ซึ่งกำหนดให้เป็นวันอังคารของเดือนไหนก็ได้ในปีที่เห็นว่ามีคนในหมู่บ้านเจ็บป่วยพร้อมกันมากจนผิดปกติ การทำพิธีกรรมนี้ ต้องทำวันอังคารเท่านั้นเพราะเชื่อว่าเป็นวันแรง

การทำพิธีกรรม เริ่มจากชาวบ้านจะช่วยกันสานตะแกรงขึ้นมา 4 ใบ ที่บ้านของผู้นำประกอบพิธีกรรม เมื่อสานตะแกรงเสร็จแล้ว ชาวบ้านจะนำไปแขวนไว้กลางลานบ้านผู้นำในลักษณะเรียงต่อกัน หลังจากนั้นชาวบ้านจะนำเครื่องประกอบพิธีกรรมห่อไว้ในใบสัก แล้วนำไปวางบนตะแกรงทั้งสี่ใบนั้น เมื่อถึงเวลา ซึ่งตามประเพณีแล้วจะกำหนดเวลาให้เป็นช่วงเย็นของวัน เมื่อถึงเวลา ผู้นำและผู้อาวุโสของหมู่บ้านจะเริ่มสวดขับไล่สิ่งชั่วร้าย โรคภัยไข้เจ็บ สิ่งอัปมงคลต่าง ๆ ให้ออกไปจากหมู่บ้าน เมื่อสวดเสร็จแล้วผู้นำและผู้อาวุโสที่สวดจะถ่มน้ำลายลงในตะแกรงทั้งสี่ใบ หลังจากนั้นลูกบ้านคนอื่น ๆ ทั้งหมู่บ้านก็จะทยอยกันมาถ่มน้ำลายลงบนตะแกรงทั้งสี่จนครบทุกคน ส่วนผู้ที่ไม่ได้มาร่วมพิธีกรรม ก็จะบ้วนน้ำลายลงบนสำลี แล้วฝากให้คนในครอบครัวที่สามารถ ไปร่วมพิธีได้นำไปทิ้งบนตะแกรงทั้งสี่ เมื่อลูกบ้านร่วมพิธีเสร็จทุกคนแล้ว ก็จะมีตัวแทนของคนในหมู่บ้านช่วยกันหามตะแกรงทั้งสี่ใบนั้นไปทิ้งไว้ที่ทิศทั้งสี่ของหมู่บ้าน ระหว่างที่นำตะแกรงออกไป ผู้นำและผู้อาวุโสจะใช้ขี้เถ้าโปรยตามหลังตัวแทนก่อนที่จะออกจากบริเวณพิธี ด้วยเชื่อว่าขี้เถ้า นั้นจะบังสิ่งชั่วร้าย อัปมงคลต่าง ๆ ไม่ให้ย่างกรายเข้าในหมู่บ้านอีกต่อไป

นี่ขอโค่ หรือ พิธีขึ้นปีใหม่

วันขึ้นปีใหม่ ภาษากะเหรี่ยงเรียกว่า นี่ขอโค่ เป็นประเพณีที่จัดขึ้นในช่วงเดือนมกราคมของทุกปี ซึ่งจะตรงกับช่วงหลังจากการเก็บเกี่ยวผลผลิตเป็นที่เรียบร้อยแล้ว วันขึ้นปีใหม่จะจัดปีละครั้งเท่านั้น เป็นวันที่สำคัญวันหนึ่งของชาวกะเหรี่ยง เพราะเหล่าญาติพี่น้องที่ได้แต่งงาน หรือจากบ้านไปทำงานที่อื่น จะกลับมาร่วมงานปีใหม่อีกกันอย่างถ้วนหน้า

การทำพิธีกรรม เริ่มจากจัดเตรียมขนมหลายชนิด เช่น ข้าวเหนียวต้ม ข้าวปึก ข้าวหลาม เพื่อวันรุ่งขึ้นจะถวายแด่เทพเจ้า เตรียมเหล้า สำหรับประกอบพิธีและดื่มร่วมกัน ตกกลางคืนของก่อนวันขึ้นปีใหม่ ผู้นำศาสนาที่ชาวกะเหรี่ยงเรียกว่า "ฮีโซ" จะทำการเรียกเหล่าชาวบ้านมาชุมนุม ในแต่ละบ้านจะส่งตัวแทนบ้านละหนึ่งคน คือ หัวหน้าครอบครัว (ต้องเป็นผู้ชาย) ตอนไปชุมนุมจะต้องเตรียมเหล้า บ้านละหนึ่งขวดไปยังบ้านของผู้นำศาสนา (ฮีโซ) ด้วย เมื่อมาพร้อมกันทั้งคน และเหล้าแล้ว ฮีโซจะเริ่มทำพิธีกรรมพิธีกรรมนี้ชาวกะเหรี่ยงเรียกว่า พิธีกินหัวเกล้า (เอาะซีโค) โดยตอนแรกจะนำขวดเหล้ามารวมกัน โดยฮีโซจะทำการอธิษฐาน จากนั้นจะรินเหล้าลงในแก้ว แล้วให้คนที่มาร่วมพิธีดื่มวิธีการดื่มคือ เอาขวดแรกของคนที่มาถึงก่อน ฮีโซจะเอามาเทลงแก้ว แล้วฮีโซจะจิบเป็นคนแรก จากนั้นก็ให้คนต่อไปจิบต่อ จิบเช่นนี้ไปเรื่อย ๆ จนครบทุกคนที่มาร่วมงาน แล้ววนกลับมาถึงฮีโซ ฮีโซจะทำการเททั้งพร้อมอธิษฐานให้พร แต่เจ้าบ้านและครอบครัวของเจ้าของเหล่าขวดที่ได้เทไปแล้ว จะทำเช่นนี้ไปเรื่อย ๆ จนครบทุกขวดของทุกบ้านที่มาร่วมงาน บางครั้งบางที่หมู่บ้านไหนที่มีหลังคาเรือนเยอะอาจทำถึงผู้เฒ่าเลยก็ได้

เช้าวันขึ้นปีใหม่ ชาวกะเหรี่ยงจะตื่นแต่เช้าแล้วมาฆ่าหมู ฆ่าไก่ เพื่อจะนำมาประกอบพิธีในวันรุ่งเช้า โดยเริ่มจากการนำไก่ที่ฆ่าแล้ว พร้อมเหล้าหนึ่งขวดมาตั้งที่ขันโตก เพื่อจะประกอบพิธีมัดข้อมือหรือเรียกขวัญของลูกหลานในแต่ละบ้าน โดยผู้เฒ่าผู้แก่ในครอบครัวจะเป็นผู้ประกอบพิธีนี้ เวลานี้สมาชิกทุกคนในครอบครัวจะอยู่กันครบหน้า (คล้าย ๆ กับการรดน้ำคำหัว) ผู้เฒ่าผู้แก่เริ่มมัดข้อมือลูกหลาน โดยจะนำไม้มาเคาะที่ขันโตก เพราะเชื่อว่า เป็นการเรียกขวัญของลูกหลานให้กลับมาอยู่กับเนื้อกับตัว จากนั้นก็มัดข้อมือพร้อมอธิษฐานให้พร ในคำอธิษฐานนั้น จะกล่าวให้ทุกคนในครอบครัวอยู่ดีมีสุข หลุดพ้นจากสิ่งชั่วร้ายทั้งปวง มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง หลังจากมัดข้อมือเสร็จแล้วจะ

รับประทานอาหารร่วมกัน พอรับประทานอาหารเสร็จ ก็จะออกตระเวนไปตามบ้านของแต่ละบ้านแต่ละครอบครัว เพื่อกินสังสรรค์กัน พร้อมรินเหล้าเพื่ออธิษฐาน และอวยพรให้ซึ่งกันและกัน จากนั้นจะเดินทางไปกินเหล้าทุก ๆ บ้านในหมู่บ้าน และอวยพรให้ทุกบ้านมีแต่ความสุขไปด้วย พิธีขึ้นปีใหม่ของชาวกะเหรี่ยงนั้นจะมีวันที่สำคัญที่สุด คือ วันแรก ส่วนวันอื่น ๆ แล้วแต่ว่าอยากกินถึงวันไหน ซึ่งแล้วแต่แต่ละหมู่บ้านที่ได้จัดขึ้น หลังจากพิธีขึ้นปีใหม่ “นี่ขอโค่” เรียบร้อยแล้วก็เป็นเวลาที่จะต้องเริ่มต้นวิธีการทำมาหากินของปีถัดไป

ที่กล่าวมาทั้งหมดคือกะเหรี่ยงพุทธ หรือ "เอาะ แคะ" นอกจากนี้ยังมีกะเหรี่ยงอีกกลุ่ม คือ กะเหรี่ยงคริสต์ กะเหรี่ยงคริสต์จะมีพิธีกรรมที่คล้าย ๆ กัน แต่จะทำในแบบ ศาสนาของตนเอง คือเข้าโบสถ์ อธิษฐานเสร็จ จะทานเข้าร่วมกัน จากนั้นจะมีการประมุขราคาข้าวของของแต่ละบ้านที่นำมาประมุขร่วมกัน หลังจากประมุขราคาสิ่งของเสร็จ ก็จะมีการจัดกลุ่มแข่งกีฬาพื้นบ้านชนิดต่าง ๆ ตกเย็นมีการแสดงละครสร้างความบันเทิง จะไม่มีการกินเหล้า หรือเมามายในวันนี้ จากนั้นก็จะแยกย้ายกันกลับบ้านของตนเอง ในช่วงนี้จะมีการอธิษฐานทุกคืนจนครบ 7 คืน จึงจะถือว่าสิ้นสุดพิธีขึ้นปีใหม่

วันอีสเตอร์

วันอีสเตอร์เป็นวันที่พระเจ้าทรงเป็นขึ้นมาจากความตาย ซึ่งมีหลักการนับวัน และเวลาอยู่ในช่วงวันอาทิตย์ หลังพระจันทร์เต็มดวงของวันที่ 21 เดือนมีนาคมของทุก ๆ ปี ตามหลักที่พระคัมภีร์ที่ได้บัญญัติไว้ จึงทำให้เกิดความเชื่อในเรื่องวันอีสเตอร์ เชื่อกันว่าพระเยซูยอมให้ทหารโรมันแห่งชนชาติอิสราเอลตรึงพระองค์บนไม้กางเขน เพื่อถ่ายบาปให้กับมนุษยโลก หลังจากที่พระองค์สิ้นพระชนม์ลงพระศพของพระองค์ถูกเคลื่อนย้ายเก็บไว้ในอุโมงค์ ก่อนที่จะนำไปฝัง หลังพระองค์สิ้นพระชนม์ได้สามวันพระองค์ได้ฟื้นคืนชีพในเช้ามีดของวันอาทิตย์

เหตุผลเชื่อกันว่าเวลาที่ศพของพระองค์ได้ถูกเก็บไว้ในอุโมงค์ มารีย์ หญิงสาวมักดาลา และสะโลเมเป็นสาวกของพระเยซู หญิงเหล่านี้จะตื่นแต่เช้ามีด เพื่อที่จะนำน้ำมันหอมมาโรยลงบนพระศพของพระองค์ เป็นการช่วยรักษาศพให้คงสภาพไม่เน่าเปื่อย ฉะนั้น เมื่อถึงวันอีสเตอร์คนปกากะญอจะตื่นแต่เช้ามีด เพื่อที่จะไปยังสุสานของแต่ละครอบครัว จะนำดอกที่เตรียมไว้นำไปเคารพศพของบรรพชนของตนเอง เมื่อทุกคนทำธุระของตัวเองเสร็จ ทุกคนในหมู่บ้านมาครบ อาจารย์ศาสนาจะเป็นผู้เริ่มกล่าวเปิด และประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

กิจกรรมควานหาไข่

เป็นกิจกรรมที่เฟลิดเฟลิน เด็ก ๆ จะชอบเป็นพิเศษ เป็นกิจกรรมที่น่ารักอบอุ่น จะเห็นความพยายามของทุกคนที่ตั้งใจที่หาไข่ที่ซ่อนไว้ตามจุดต่าง ๆ บริเวณสุสานกิจกรรมนี้มีมาช้านานเป็นกิจกรรมที่สนุก และแฝงไปด้วยคติสอนใจ ความหมาย และที่ไปที่ไปเล่ากันว่ามิแคะอยู่หนึ่งร้อยตัว แล้ววันหนึ่งมีแคะที่หลงหายไปหนึ่งตัว ซึ่งเป็นตัวที่แคะ และเจ้าของรักมากจึงออกตามหาจนเจอ เมื่อเจอจึงเกิดความชื่นชมยินดี ฉะนั้นการหาไข่ จึงเปรียบเสมือนการหาแคะที่หลงหายไปหนึ่งตัวนั่นเอง ซึ่งเป็นตำนานที่บรรพบุรุษชาวปกากะญอที่นับถือศาสนาคริสต์ ได้สืบทอดเป็นตำนานที่เป็นลายลักษณ์อักษร ที่บัญญัติลงในพระคัมภีร์เพื่อเป็นสื่ออันสำคัญให้ลูกหลาน ได้ศึกษา และได้ปฏิบัติตาม ณ.เวลานี้เป็นระยะเวลากว่าร้อยกว่าปี ที่มีการปฏิบัติกันมา และคาดหวังว่าจะมีสืบทอดกันไปในเจตนารมณ์ที่ตั้งใจมาตลอดไป

การแต่งกาย

กะเหรี่ยงในประเทศไทยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ กะเหรี่ยงสะกอ กะเหรี่ยงโป และ อีก 2 กลุ่ม คือคะยา หรือบะเว และตองสู หรือพะโอ กะเหรี่ยงกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้มีวัฒนธรรมคล้ายคลึงกัน แต่การแต่งกายของแต่ละกลุ่มมีลักษณะเฉพาะของตนเองที่แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด ฉะนั้นลักษณะการแต่งกายจึงเป็นส่วนหนึ่งที่สามารถบ่งชี้ให้เห็นได้ชัดเจนถึงเอกลักษณ์ของกะเหรี่ยงแต่ละที่ และแต่ละกลุ่ม การแต่งกายของเด็กและหญิงสาว จะเป็นชุดทรงกระสอบ ผ้าฝ้ายพื้นขาว ทอหรือปักประดับลวดลายในท้องถิ่น ส่วนหญิงที่มีครอบครัวแล้วจะสวมเสื้อสีดำ น้ำเงิน และผ้าถุงสีแดงคนละท่อน ตกแต่งด้วยลูกเต๋อย หรือทอยกดอก ยกปลาย สำหรับผู้ชายกะเหรี่ยงนั้นส่วนมากจะสวมเสื้อตัวยาวถึงสะโพก ตัวเสื้อจะมีการตกแต่งด้วยแถบสีไม่มีการปักประดับเหมือนเสื้อผู้หญิง นุ่งกางเกงสะดอ นิยมใช้สร้อยลูกปัดเป็นเครื่องประดับ และสวมกำไลเงินหรือตุ้มหู

ปัจจุบันกลุ่มกะเหรี่ยงที่ยังคงสวมใส่เครื่องแต่งกายประจำเผ่าในวิถีชีวิตปกติ มีเพียงกลุ่มโป และสะกอเท่านั้น ส่วนกลุ่มคะยา และตองสูไม่สวมใส่ชุดประจำเผ่า ในชีวิตประจำวันแล้ว กะเหรี่ยงแต่ละกลุ่ม นอกจากจะมีการแต่งกายที่แตกต่างกัน กะเหรี่ยงกลุ่มเดียวกันแต่อยู่ต่างพื้นที่ ก็มีลักษณะการแต่งกายไม่เหมือนกันด้วย เช่น กะเหรี่ยงโปแถบอำเภอแม่เสริญ จังหวัดแม่ฮ่องสอน แต่งกายมีสีสันมากกว่าแถบจังหวัดเชียงใหม่ หญิงกะเหรี่ยงสะกอแถบจังหวัดแม่ฮ่องสอน และอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ตกแต่งเสื้อมีลวดลายหลากหลาย และละเอียดมากกว่าแถบจังหวัดตาก หรือกะเหรี่ยงโปแถบจังหวัด กาญจนบุรี ก็มีลวดลายตกแต่งเสื้อผ้าแตกต่างจากภาคเหนือ อย่างเชียงรายที่มีการนำแฟชั่นใหม่ ๆ มาทำซึ่งมีลักษณะที่แปลก และแวกแนวออกไป เช่น ทำผ้าปูโต๊ะที่มีลวดลายใหม่ ๆ ที่ประยุกต์ และมีลายปักแบบลายไทย บ้างก็ทำสะไบ เพื่อขายออกยังมีลูกเล่นลวดลายอื่น ๆ ที่เพิ่มอีกมากมายซึ่งเป็นไปตามยุคสมัย และการพัฒนาของเทคโนโลยี อย่างไรก็ตามกลุ่มกะเหรี่ยงสะกอ และโปในทุกจังหวัดของประเทศไทย ยังคงรักษาลักษณะร่วมที่แสดงสถานะของหญิงสาว และหญิงแม่เรือน เช่นเดียวกัน คือ หญิงทักว้ายที่ยังไม่ได้แต่งงาน ต้องสวมชุดยาวสีขาว (เซ ควา) เมื่อแต่งงานแล้วจะต้องเปลี่ยนมาเป็นสวมใส่เสื้อสีดำ หรือที่เรียกว่า "เซ โม่ ซู" และผ้าถุงคนละท่อนเท่านั้น ห้ามกลับไปสวมใส่ชุดยาวสีขาวอีก ส่วนผู้ชายทั้งกลุ่มโป และสะกอแถบภาคเหนือมักสวมกางเกงสีดำ และสีน้ำเงิน หรือกรมท่า ในขณะที่แถบจังหวัดตาก และอำเภอลี้ จังหวัดลำพูน มักสวมโสร่ง ลักษณะเสื้อผู้ชายวัยหนุ่มใช้สีแดงทุกกลุ่ม แต่มีลวดลายมาน้อย ต่างกัน การแต่งกายในโอกาสพิเศษ เช่น พิธีปีใหม่ พิธีแต่งงาน เน้นสวมใส่เสื้อผ้าใหม่ จะเห็นชัดว่าชายหนุ่ม และหญิงสาวจะพิธีพิถันแต่งกายสวยงามเป็นพิเศษ

ภาคผนวก ข

การแต่งกายของเผ่ากะเหรี่ยง

การแต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์ประจำกลุ่มมักเห็นได้จากการแต่งกายของผู้หญิง เสื้อสีแดงเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นชาย นั่นคือ ความอดทนแข็งแรง เสื้อสีแดงของชายกะเหรี่ยงเน้นเสื้อทรงกระสอบ คอเสื้อเป็นรูปตัววี ตรงชายเสื้อติดพู่ห้อยลงมา ผู้หญิงกะเหรี่ยงสะกอกที่ยังไม่แต่งงานใส่ชุดทอด้วยมือทรงกระสอบ สีขาว ยาวคร่อมเท้า ชุดขาวนี้เรียกว่า “เซ้วัว หรือ เซควา” ใส่ตั้งแต่เด็กจนถึงวันแต่งงานจึงจะเปลี่ยนใส่ชุดขาว เพื่อแสดงความบริสุทธิ์ ผู้หญิงกะเหรี่ยงสะกอกที่แต่งงานแล้วสวมเสื้อประดับประดาด้วยลูกเดือยและฝ้าย สีเสื้อของหญิงที่แต่งงานแล้ว ต้องมีลายปักต้องมีการปักลูกเดือย

กะเหรี่ยงในประเทศไทยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่คือ กะเหรี่ยงสะกอก กะเหรี่ยงโปว์ และอีก 2 กลุ่มคือ คะยา หรือ บะเว และตองสู หรือพะโอ กะเหรี่ยงกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้มีวัฒนธรรมคล้ายคลึงกัน แต่การแต่งกายของแต่ละกลุ่มมีลักษณะเฉพาะของตนเองที่แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด ฉะนั้นลักษณะการแต่งกายจึงเป็นส่วนหนึ่งที่สามารถบ่งชี้ให้เห็นได้ชัดเจนถึงเอกลักษณ์ของกะเหรี่ยงแต่ละที่แต่ละกลุ่ม

ปัจจุบันกลุ่มกะเหรี่ยงที่ยังคงสวมใส่เครื่องแต่งกายประจำเผ่าในวิถีชีวิตปกติ มีเพียงกลุ่มโปว์ และสะกอกเท่านั้น ส่วนกลุ่มกะยา และตองสูไม่สวมใส่ชุดประจำเผ่าในชีวิตประจำวันแล้ว กะเหรี่ยงแต่ละกลุ่ม นอกจากจะมีการแต่งกายที่แตกต่างกัน กะเหรี่ยงกลุ่มเดียวกันแต่อยู่ต่างพื้นที่ก็มีลักษณะการแต่งกายไม่เหมือนกันด้วย เช่น กะเหรี่ยงโปว์แถบอำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน แต่งกายมีสีสันมากกว่าแถบเชียงใหม่ หญิงกะเหรี่ยงสะกอกแถบจังหวัดแม่ฮ่องสอน และอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ตกแต่งเสื้อมีลวดลายหลากหลาย และละเอียดมากกว่าแถบจังหวัดตาก หรือกะเหรี่ยงโปว์แถบจังหวัดกาญจนบุรีก็มีลวดลายตกแต่งเสื้อผ้าแตกต่างจากภาคเหนือ อย่างเชียงรายที่มีการนำแฟชั่นใหม่ ๆ มาทำซึ่งลักษณะที่แปลกและแวกแนวออกไป เช่น ทำผ้าปูโต๊ะที่มีลวดลายใหม่ ๆ ที่ประยุกต์ และมีลวดปักลายไทย บ้างก็ทำสไบ เพื่อจำหน่ายยังมีลูกเล่นลวดลายอื่น ๆ ที่เพิ่มอีกมากมายซึ่งเป็นไปตามยุคสมัย และการพัฒนาของเทคโนโลยี อย่างไรก็ตาม กลุ่มกะเหรี่ยงสะกอกและโปว์ในทุกจังหวัดของประเทศไทยยังคงรักษาลักษณะร่วมที่แสดงสถานะของหญิงสาวและหญิงแม่เรือน เช่นเดียวกัน คือ หญิงทอผ้าที่ยังไม่ได้แต่งงาน ต้องสวมชุดยาวสีขาว (เซวา) เมื่อแต่งงานแล้วจะต้องเปลี่ยนมาเป็นสวมใส่เสื้อสีดำ หรือที่เรียกว่า “เซโม้ซู” และผ้าถุงเท่านั้น ห้ามกลับไปสวมใส่ชุดยาวสีขาวอีก ส่วนผู้ชายทั้งกลุ่มโปว์ และสะกอกแถบภาคเหนือมักสวมกางเกงสีดำ และสีน้ำเงิน หรือกรมท่า ในขณะที่แถบจังหวัดตากและอำเภอลี้จังหวัดลำพูน มักสวมใส่สร้อยลักษณะเสื้อผู้ชายขลุ่ยใช้สีแดงทุกกลุ่ม แต่มีลวดลายมากน้อยต่างกัน การแต่งกายในโอกาสพิเศษ เช่น พิธีปีใหม่ พิธีแต่งงาน นั้นสวมใส่เสื้อผ้าใหม่ จะเห็นชัดว่าชายหนุ่มและหญิงสาวจะพิธีพินันต์แต่งกายสวยงามเป็นพิเศษ

ดังนั้นผ้ากะเหรี่ยง (ปากาญอ) จะสื่อถึงความเป็นปากาญอที่เรียบง่าย เพราะจะสังเกตได้ว่าการทอผ้าเสื้อของกะเหรี่ยงทั้งหน้า หลังจะเหมือนกัน เพราะฉะนั้นปากาญอทุกคนเวลาพบปะผู้คนทั้งต่อหน้าและลับหลังจะเหมือนกัน

การทอ

การทอผ้าเป็นวัฒนธรรมที่เก่าแก่ดั้งเดิมอย่างหนึ่งของกะเหรี่ยง กะเหรี่ยงทอผ้าใช้ในครอบครัวมาเป็นเวลานาน กรรมวิธีการทอผ้าของกะเหรี่ยงคล้ายกับการทอผ้าของชาวเปรูในสมัยโบราณ และคล้ายกับการทอผ้าของชนเผ่าหนึ่งในแถบประเทศกัวเตมาลา ฟิลิปปินส์ และเม็กซิโก การทอผ้าของกะเหรี่ยงจะใช้กี่ทอผ้าที่เป็นแบบ back strap (กี่เอว)

การทอผ้าของกะเหรี่ยงมี 3 แบบ

1. การทอธรรมดา คือ การยกตะกอกหรือเขา สลับธรรมดา

2. ทอลายขัด คือการคั้งลาย

3. การทอลวดลายลักษณะลวดลายจะปรากฏเป็นเส้นนูนตามแนวตั้งหรือแนวนอน

การทอเป็นลวดลาย สามารถทอได้ 5 แบบ

1. ลายในเนื้อผ้า ลักษณะลวดลายจะปรากฏเป็นเส้นนูนตามแนวตั้งหรือแนวนอน
2. ลายสลับสี เป็นการทอแบบธรรมดาแต่แทรกด้วยสีต่าง ๆ
3. ลายจก เป็นการทอลวดลายโดยการสอดด้วยสลับสีเข้าไปเป็นบางส่วนในเนื้อผ้า การยกเส้นยืนจะไม่ใช้ตะกอลช่วยในการยก แต่จะใช้นิ้วมือหรือขนเม่นช่วยสอดยกเส้นยืนขึ้นตามจำนวนที่ออกแบบไว้ และสอดเส้นพุ่งสีที่ต้องการเข้าไป ระหว่างเส้นยืนนั้น
4. ลายขีด คือ การทอผ้าให้ลวดลายที่ปรากฏเหมือนกันทั้งผืน ลักษณะลายแบบยกดอกในตัว กะเหรี่ยงสะกอนิยมทอผ้าลายขีดเพื่อเย็บเป็นผ้าถุงสำหรับหญิงที่แต่งงานแล้ว ผ้าทอลายขีดของกะเหรี่ยงมีลักษณะคล้ายของชาวอีสาน แต่ลวดลายซับซ้อนน้อยกว่า กะเหรี่ยงนิยมทอลายขีดและใช้ด้ายสลับสีซึ่งแตกต่างจากของ ชาวอีสานที่ไม่นิยมใช้ด้ายสลับสี

5. ทอลวดลายโดยแทรกวัสดุอื่นประกอบ เช่น ลูกเดือยหรือใช้ฟูหรือกระจุกด้ายซึ่งเป็นการทอของกะเหรี่ยงโปว์และสะกอในบางหมู่บ้านแถบแม่ฮ่องสอน ใช้ประกอบในชุดของหญิงสาว และชุดเด็กหญิงเท่านั้น

ประวัติความเป็นมาของลายผ้ากะเหรี่ยง

ลายผ้าทอกะเหรี่ยงโบราณมาจากผู้ทำลายชื่อ นางมีเอ โดยนางจะทอผ้าอยู่ในถ้ำ ซึ่งมีอยู่วันหนึ่งมีงูเหลือมเข้าไปในถ้ำนางมีเอเห็นลายงูเหลือมจึงได้นำลายของงูเหลือมมาทอเป็นลายในผืนผ้า และต่อมาก็ได้มีการดัดแปลงจนเกิดเป็นลวดลายต่างในปัจจุบัน ซึ่งส่วนใหญ่ลวดลายนั้นจะมาจากกา

มองดูธรรมชาติรอบ ๆ ตัวแล้วนำมาดัดแปลงให้เป็นลวดลายในผืนผ้า โดยการยกเขา 4 เขา เป็นกะเหรี่ยงลายดั้งเดิมตั้งแต่นั้นมา

ในสมัยก่อนการทอเป็นผืนของผู้หญิงที่บริสุทธิ์จะไม่ค่อยมีลวดลายมากนัก เนื่องจากไม่ค่อยมีวัตถุดิบและยังไม่มีแรงบันดาลใจในการคิดค้นลายใหม่ ๆ แต่ถ้าผืนผ้าที่มีลวดลายมาก ๆ นั้นจะบ่งบอกถึงฐานะความเป็นอยู่ที่ดี

ลายผ้า

ลายผ้ากะเหรี่ยงดั้งเดิมนั้น มีอยู่ 3 ลายหลัก ที่สามารถพัฒนาเป็นหลายอื่น ๆ และเป็นลายหลักทำให้เกิดลายอื่น ๆ เช่น

1. ตะเกี๊ยะเหล่ เป็นลวดลายกะเหรี่ยงที่ใช้กันทั้งกะเหรี่ยงโปและสะกอ ซึ่งสามารถพัฒนาลวดลายต่าง ๆ ได้ เช่น ลายตา ลายโค้ง กรรไกร ฯลฯ

2. ตะตอกี้ สามารถค้นลวดลายต่าง ๆ ได้ทั้งหมด

3. นิ้แมะ (มัดย้อม) มีความสำคัญในอดีตพุทธกาล พระพุทธเจ้าได้สั่งไว้ว่า ลายนี้แมะอย่าทำหาย เพราะจะต้องใช้ในงานมงคล เช่น งานแต่งงานของกะเหรี่ยง

การตัดเย็บ

ผ้าที่ได้จากการทอของกะเหรี่ยงจะเป็นผ้าหน้าแคบไม่เกิน 20 นิ้ว ส่วนความยาวขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของผู้ทอ เครื่องนุ่งห่มของกะเหรี่ยงจึงเป็นการนำผ้าทั้งผืนมาเย็บประกบกันโดยพยายามหลีกเลี่ยงการตัดผ้าที่ทอแต่ละชิ้นเมื่อนำมาประกอบเป็นเครื่องนุ่งห่มจะไม่มีเศษเหลือทิ้ง ด้วยเหตุนี้รูปทรงของเสื้อผ้ากะเหรี่ยงจึงไม่มีส่วนโค้งส่วนเว้า สิ่งสำคัญในการนำผ้ามาประกบกันคือต้องเป็นผ้าที่ทอขึ้นสำหรับทำเครื่องนุ่งห่มตัวหรือผืนโดยเฉพาะจะนำไปประกบกับส่วนของตัวหรือผืนอื่นไม่ได้ เช่นผ้าที่ทอเพื่อเย็บเป็นเสื้อผู้ชายจะนำมาเย็บเป็นย้อมหรือผ้าห่มไม่ได้เนื่องจากได้กำหนดลวดลาย สี และขนาดไว้แล้วก่อนที่จะทอผ้าแต่ละผืน

วัฒนธรรมและความเชื่อเกี่ยวกับผ้าทอ

1. ในสมัยโบราณกำหนดให้สาวบริสุทธิ์ใส่ชุดขาวยาว (ท่อนเดียว)
2. ในสมัยโบราณกำหนดให้หญิงที่แต่งงานแล้วจะสวมเสื้อและผ้าชิ้นแยกกัน (สองท่อน) สีที่ใช้จะเป็นสีแดงและดำ ต่อมาสามารถสวมใส่ผ้าได้หลากหลายสีมากขึ้น
3. ในสมัยโบราณหากมีคนที่อยู่ภายในครอบครัวจะออกไปทำงานนอกบ้าน บ้านนั้นจะไม่มี การทอผ้าหรือขึ้นด้าย เพราะเขาเชื่อกันว่าการทอผ้าเป็นการสอดขัดกันของเส้นด้ายจะทำให้เกิด ปัญหาและอุปสรรค ถ้าไม่มีการทอผ้าการเดินทางจะราบรื่น
4. เด็กที่เกิดมาทุกคนเมื่ออายุครบ 1 ขวบแม่จะต้องทอผ้าทำชุดให้และต้องทอภายในวันเดียว ถ้าทอไม่เสร็จให้ทอภายใน 3 วันห้ามทอ 2 วันและต้องห้ามมีคนตายในวันนั้น เพราะจะไม่ดี ผ้าผืนนั้น จะใช้ไม่ได้ต้องทอใหม่
5. หญิงสาวจะทอผ้าเก็บไว้ก่อนจะแต่งงาน และเย็บเป็นย้อมให้ชายที่รักหญิงที่แต่งงานแล้ว นิยมปักเม็ดเตี้ยไว้บนผ้าเพราะเชื่อว่าจะทำให้อยู่เย็นเป็นสุข
6. เวลาทอผ้าห้ามกินอาหารในขณะที่ทอผ้าเพราะเชื่อว่าหากกินอาหารในขณะที่ทอผ้าจะมี อุปสรรคในการคลอดบุตร
7. หญิงตั้งครรภ์ก่อนคลอดผ้าที่ไว้จะต้องทอให้เสร็จ หากทอไม่เสร็จให้ตัดทิ้งถ้าไม่ตัดจะทำให้ มีอุปสรรคในการคลอดบุตร
8. ในครอบครัวหากบุตรหลานมีการบวชพระ เณร ในระหว่างอยู่กะ (การอยู่กะคือ ช่วงที่การ เรียนศึกษาวินัยสงฆ์) แม่ของชายที่บวชห้ามทอผ้า หากทอจะมีอุปสรรคในการบวชเป็นพระ เณร

เสื้อผ้าหญิงที่ยังไม่ได้แต่งงานของกะเหรี่ยง แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กะเหรี่ยงโปว์ และสะกอ
เสื้อผ้ากะเหรี่ยงโปว์

ชุดผู้หญิงกะเหรี่ยงสาวที่ยังไม่ได้แต่งงาน (โปว์) มาจากอมก๋อยจังหวัดเชียงใหม่ และปัจจุบันอาศัยอยู่ หมู่ที่ 13 มาจากอำเภอ แม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ลายผ้าผู้หญิงกะเหรี่ยงสาวที่ยังไม่ได้แต่งงาน (โปว์) มาจากอำเภอดอยเต่า จังหวัด เชียงใหม่ ปัจจุบันอาศัยอยู่ หมู่ที่ 9

เสื้อเซวากะเหรียญสะกอ

ลายผ้าผู้หญิงกะเหรี่ยงสาวที่ยังไม่ได้แต่งงาน(สะกอ) เป็นลายดั้งเดิม มาจากจังหวัดเชียงใหม่
จังหวัดตากและจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ลายผ้าผู้หญิงกะเหรี่ยงสาวที่ยังไม่ได้แต่งงาน

ผู้หญิงที่แต่งงานแล้วของแต่ละจังหวัดจะแต่งกายลักษณะดังนี้

ชุดผู้หญิงแต่งงานแล้วกะเหรี่ยงสะกอ อพยพมาจากจังหวัดตาก

ชุดผู้หญิงแต่งงานแล้วกะเหรี่ยงไปอำเภอดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ เป็นกะเหรี่ยงโปว์กลุ่มเดียวที่
ลักษณะการออกลายผ้าที่แตกต่างจากชุมชนอื่น และอาศัยอยู่ในเขตศูนย์พัฒนาโครงการหลวงพระ
บาทห้วยต้ม

มีเพียงชุมชนเดียว

ชุดผู้หญิงกะเหรี่ยงที่แต่งงานแล้วของกะเหรี่ยงโปว์ อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ ปัจจุบันหมู่ 13 ซึ่งมีชุมชนเดียวที่เป็นกะเหรี่ยงโปว์ ที่แต่กายลักษณะนี้ที่อยู่ในเขตศูนย์พัฒนาโครงการหลวงพระบาทห้วยต้ม ปัจจุบันไม่ค่อยมีให้เห็น

เสื้อผู้ชายกะเหรี่ยงแบบดั้งเดิม ปัจจุบัน หาได้ยากส่วนใหญ่จะใส่แบบประยุกต์และใส่ครึ่งตัวคู่กับกางเกง

ประวัติผู้วิจัย

หัวหน้าโครงการวิจัย

1. นางสาวจิราณูช โสภา

MISS. CHIRANUT SOPHA

2. หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน : 3 1020 02445 404

3. ตำแหน่ง อาจารย์

4. สถานที่ทำงาน: โรงเรียนการท่องเที่ยวและการบริการ

มหาวิทยาลัยสวนดุสิต 295 ถนนราชสีมา เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร 10300

โทร. 081 854 3749

E-mail: firstsopha1@gmail.com

5. ประวัติการศึกษา

ปริญญาตรี อักษรศาสตรบัณฑิต (ประวัติศาสตร์) มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปริญญาโท ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ประวัติศาสตร์) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ปริญญาเอก สถาปัตยกรรมศาสตรดุษฎีบัณฑิต (การจัดการมรดกทางสถาปัตยกรรมกับการท่องเที่ยว) มหาวิทยาลัยศิลปากร

6. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ

ท่องเที่ยว

ประวัติศาสตร์

วัฒนธรรม

อาเซียน

7. ประสบการณ์

1. ศักยภาพการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเมืองมรดกโลกของประเทศไทย กรณีศึกษา อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย-ศรีสัชนาลัย-กำแพงเพชร และอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน พ.ศ. 2554 (ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ)

2. การสำรวจและรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเส้นทางน้ำเพื่อการชมทิวทัศน์จังหวัดสมุทรสงคราม 2550 (ได้รับทุนจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย)

3. การสร้างศักยภาพยุทธศาสตร์ด้านการนำเสนอข้อมูลชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว 2550 (ได้รับทุนจากสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาแห่งชาติ)

4. การสร้างศักยภาพยุทธศาสตร์ด้านการนำเสนอข้อมูลชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวระยะขยายผล 2552 (ได้รับทุนจากสำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ)

5. ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้เกี่ยวกับอาหาร (รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์). กรุงเทพมหานคร. (ได้รับทุนจากสำนักงานคณะกรรมการกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช)).

6. โครงการพัฒนาระบบประเมินมาตรฐานสมรรถนะของบุคลากรที่ประกอบวิชาชีพท่องเที่ยวตามมาตรฐานข้อตกลงร่วมอาเซียน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา

7. การศึกษาศักยภาพที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต ปี พ.ศ.2556 มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต

8. การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้เกี่ยวกับอาหารในภูมิภาคอาเซียน (ได้รับทุนจากสำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ (วช.))

9. การศึกษาอุปสงค์และอุปทานของการท่องเที่ยวเชิงบาเพ็ญประโยชน์ในกลุ่มจังหวัดสนุก (สกลนคร-นครพนม-มุกดาหาร) (ได้รับทุนจากสำนักงานคณะกรรมการกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)).

10. การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงบาเพ็ญประโยชน์ในกลุ่มจังหวัดสนุก (สกลนคร-นครพนม-มุกดาหาร)

ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 1

1. นางรัชสิริ ชุณห์พันธรักษ์

MRS. RUGSIRI CHUNHAPUNTHARUK

2. หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน : 3 1005 03463 161

3. ตำแหน่ง อาจารย์

4. สถานที่ทำงาน:

หลักสูตรภาษาไทย มหาวิทยาลัยสวนดุสิต 295 ถนนราชสีมา เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร 10300

โทร. 02-244-5846 , 081-426-6866

E-mail: rugsiri@yahoo.com

5. ประวัติการศึกษา

ปริญญาตรี (คบ.) สาขาประถมศึกษา (ภาษาไทย – การศึกษานอกระบบโรงเรียน)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปริญญาโท (คม.) การสอนภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

6. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ

การสอนภาษาไทยสำหรับชาวต่างประเทศ

ศาสตร์แห่งการอ่าน

วรรณกรรมสร้างสรรค์สำหรับเด็ก

7. ประสบการณ์

1. หัวหน้าโครงการวิจัย เรื่อง การสร้างศักยภาพวิทยุชุมชนด้านการนำเสนอข้อมูลชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ระยะขยายผล ปี 2551 โดยได้รับทุนจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

2. หัวหน้าโครงการวิจัย เรื่อง การสร้างศักยภาพวิทยุชุมชนด้านการนำเสนอข้อมูลชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ปี 2550 โดยได้รับทุนจากสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาแห่งชาติ

3. หัวหน้าโครงการวิจัย เรื่อง การประเมินผลหลักสูตรภาษาไทย ปี 2552 โดยได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต

4. ผู้ร่วมวิจัย เรื่อง การสร้างหลักสูตรภาษาไทยและวัฒนธรรมไทยสำหรับคนไทยในต่างประเทศ ระดับที่ 1 ปี 2553 โดยได้รับทุนจากสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาแห่งชาติ

5. ผู้ร่วมวิจัย เรื่อง การประเมินผลหลักสูตรภาษาไทยและวัฒนธรรมไทยสำหรับคนไทยในต่างประเทศ ระดับที่ 1 ปี 2554 โดยได้รับทุนจากสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาแห่งชาติ

6. ผู้ร่วมวิจัย เรื่อง การสร้างบทสนทนาภาษาไทยระดับต้นสำหรับชาวต่างประเทศ 2548 โดยได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต

ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 2

1. นางสาวกาญจนรัตน์ รัตนสนธิ
Miss Kanjanarat Rattanasonthi
2. เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน: 3101100233699
3. ตำแหน่งปัจจุบัน: อาจารย์ประจำ(ข้าราชการ)
4. สถานที่ทำงาน หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาการท่องเที่ยว
โรงเรียนการท่องเที่ยวและการบริการ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต
หมายเลขโทรศัพท์: 022445769 โทรสาร 022445769
e-mail: wewiez_sdu@outlook.com
5. ประวัติการศึกษา:
ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาอุตสาหกรรมท่องเที่ยว สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
6. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ
ธุรกิจท่องเที่ยว การท่องเที่ยวโดยชุมชน
เทคโนโลยีสารสนเทศในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว
ธุรกิจการบิน
7. ประสบการณ์
  1. ศักยภาพการจัดการแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกของประเทศไทย กรณีศึกษาอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย-ศรีสัชนาลัย-กำแพงเพชรและอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา เพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน
  2. กลยุทธ์การสื่อสารการตลาดที่ส่งผลต่อความเป็นเลิศของธุรกิจท่องเที่ยว ตีพิมพ์ปี พ.ศ.2555 จากทุนสนับสนุนของมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต (ปีงบประมาณ 2554)